

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ И ЈЕЗИКА

КЊИГА 2

МИЛАН БУДИМИР

ГРЦИ И ПЕЛАСТИ

БЕОГРАД 1950

У р е д н и к

академик ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ

(Приказано на I скупу Одељења литературе и језика САН, 11-II-1950)

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД, 1950

Штампарија "Слободан Јовић"

Београд, Стојана Протића 52.

ГРЦИ И ПЕЛАСТИ

1. Како је познато седамдесетих година прошлог века запазио је најпре Асколи извесну законитост у погледу индоевропских гутурала односно сибиланата палаталног порекла. После њега су Фик, Хаве, Шмит и Бадке употпунили то учење, по коме су тада познати индоевропски језици подељени у две групе. Прва група названа је источном, а друга кентумском или западном и то према дијалекатском рефлекту претпостављеног "прајезичког" израза за број сто "котом". У прву групу су сместили литвански и словенски, ирански и индиски, а у другу грчки и германски, келтски и латински. Таква подела индоевропских дијалеката признавана је неких педесет година, док се није 1925 појавила Педерсенова расправа "Le groupement des dialectes indoeuropeens".

Али већ неколико година после Асколијева открића повећан је број чланова сатемске или источне групе. Хибшман је утврдио да је јерменски језик самосталан индоевропски дијалекат, а Г. Мајер доказао је самосталност шиптарског (арбанског) језика. Већ се тада почело помишљати на могућност ближе везе шиптарског са илирским, који би на основу те везе морао исто тако припадати сатемској или источној групи. Готово у исто време када су Асколи и остали стручњаци разрађивали поменути поделу индоевропских дијалеката, нађени су у северној Сирији први споменици тако названог хијероглифског хетског језика. Нађен је затим чувени натпис на острву Лемносу, па доста бројни египатски споменици језика старих Фрига, који су имали своје саплеменике Бриге у централном и југозападном Балкану. Томашек је започео испитивање трачких мрвица, а Паули је указивао пре Бугеа и Кречмера на лингвистичке везе између становника западног Анадола и Егеје, Балкана и Падске Низије. Слика индоевропске језичне територије је постајала на тај начин све интересантнија, али и замршенија.

Кречмеров мајсторски писан "Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache", објављен 1896, дао је завршни приказ свих дотадањих лингвистичких студија, које су обухватале балканско-анадолску област. Овај рад као да је задржао, а не унапредио најстарију језичку историју те области. Још тридесетих година нашег века, после Хрознијевог дешифровања главног хетског материјала из државног архива у Богхазкеју, покушавао је Кречмер да спасе што више може од свог учења, по коме пре грчке колонизације Анадола нема у тој области ни мало места ни за семитске ни за индоевропске језике. Кречмер је овим својим учењем тако рећи спречио даљи рад на изучавању остатака анадолских идиома, као напр. ликиског, који су Торп, Буге и Петерсен са доста основе одредили као припадника источне или сатемске групе и довели га у ближу везу са неариским члановима те групе, тј. са јерменским, чији су се носиоци у VIII веку ст. е. изгледа доселили са западног Анадола у данашњу своју област.

Још почетком нашег века обрађена је пажња архивском материјалу са минојског Крита, чије је дешифровање још увек у пробном стадију. Управо пред овај рат, после откривања појединачних и фрагментарних натписа из Атике, Арголиде и Бојотије, нашли су Швеђани у Несторову Пилу омањи архив са неких 600 таблица, писаних азбуком сасвим блиској оној са минојског Крита. Али главна промена у погледу наших схватања о распореду индоевропских дијалеката дошла је после открића хетског (несиског) и лујског, чији је индоевропски карактер у прво време заступао само Хрозни. Њему се најпре придружио Сомер и Форер, а доцније и остали лингвисти, међу којима неки као Стуртевант и Тромбети нагињу више латералном односу између индоевропског и хетског језика. Американска епиграфска открића у Лидији, а

још више изучавања новооткривених тохарских дијалеката у китајском Туркестану изазвали су потпуну забуну међу индоевропским стручњацима. Док су чињенице из балканско-анадолске области мењале из темеља лингвистичку стратиграфију тог простора у класично и прекласично доба, дотле је све дубље изучавање тохарског приморавало стручњаке да изврше ревизију целокупне индоевропске језичке области.

Показало се да се више не може сатемска група звати источном, јер се источно од те групе налази један индоевропски дијалекат архаична типа, који није сатемски. Али тај најисточнији индоевропски дијалекат, или тачније речено оба тохарска дијалекта, кучајски и карашарски, не спадају ни у западну или кентумску групу. Та кентумска група с друге стране не може се више звати западном, јер њен најстарији претставник — мислим на хетски и на лујски који је по свему судећи још архаичнији од хетског — иде у погледу гутурала заједно са кентумском групом, али је географски много ближе сатемској групи. Под тим околностима јасно је било сваком стручњаку, да се мора извршити ревизија традиционалних схватања и да се мора мењати освештана подела индоевропске језичке заједнице да кентумску и сатемску — одвосно на западну и источну.

2. Стога је дански лингвиста Педерсен на основу хетског и тохарског покушао да образложи нови распоред индоевропских дијалеката, распоред који одбацује онај критериј што су га израдили Асколи, Фик, Хаве, Шмит, а коме су Бругман и Хирт дали класичан облик.

Док ова двојица са већином осталих немачких лингвиста виде у реконструисаном "праиндоевропском" таквог најстаријег претставника индоевропске језичке заједнице, који разликује сва три реда гутурала (веларне, лабиовеларне и палаталне), дотле Меје и његова група стоји на гледишту да је "опште-индоевропски" као најархаичнији језик "индоевропског" народа имао уствари свега два реда гутурала, веларне и лабиовеларне, и да су палатални гутурали секундарна иновација карактеристична само за источну групу, чији се чланови управо у том погледу не слажу у свим појединим случајевима. По том Мејеову схватању кентумски језици би претстављали старију, а можда и најстарију фазу "општеиндоевропског" језика.

Трубецкој у својим излагањима о постанку индоевропских језика (*Acta linguistica* I, 81) приближава се у својим основним погледима учењу Марове школе. То учење налазимо већ у V веку ст. е., додуше у врло примитивном облику, код анонимног писца "О Атинској држави". Трубецкој долази до закључка да се за "првобитни индоевропски" морају претпоставити најмање два реда гутурала, али да готово сви историски познати индоевропски дијалекти имају само један ред гутурала, и да је појава другог реда гутурала секундарног карактера. За Трубецког је важна околност, са гледишта лингвистичке географије, што кавкаски језици показују два реда гутурала, при чему је супротност између веларних и палаталних гутурала условљена природом суседних вокала. Ипак Трубецкој заједно са Куриловићем који је у првом реду на основу хетског материјала обновио и употпунио де Сосирово и Мелерово учење о индоевропским ларингалима, налази да су у сасвим "најстаријем" стадију индоевропског језика постојали ларингали, и да се стога најпримитивнији индоевропски језик формирао у сусетству кавкаских и хамитско-семитских језика, код којих постоје ларингали. У доцијем стадију, каже Трубецкој, изгубио је индоевропски своје ларингале, па је према томе појава ларингала у историски познатим индоевропским језицима секундарног карактера исто тако као у финско-угарским и алтајским језицима, који првобитно нису знали за ларингале. На Куриловићево учење о секундарном пореклу индоевропских лабиовеларних гутурала вратићемо се доцније.

Мелер је, међутим, уз Педерсенову подршку још почетком овог столећа обновио мишљење Асколија, Делића и других о сродству Индоевропљана са Семитима и Хамитима и заступао учење о генеалогској вези између индоевропских и хамитско-семитских ларингала, служећи се при том, разуме се, углавном знатно друкчијим материјалом од оног који је стајао Куриловићу на расположењу. Али што је у овом случају много важније, Мелерове еквације индоевропског и семитског лексичког материјала почивају на претпоставци да је најстарији индоевропски знао за палаталне гутурале (в. *Sot, Festschrift Hirt II*, 45, који у свему подржава Мелерову теорију).

Схватање Мелерово и Шотово да се због многобројних подударана, фонетских, лексичких и морфолошких, између семитског и индоевропског мора одбацити традиционално учење о јужном пореклу семитских народа са Арапског полуострва и да се морамо помирити са северним седиштима тих племена, потврдила су последњих година археолошка и историска испитивања предњоазиске области. Асириолог и хетитолог Хрозни у свом најновијем делу "*Die Aelteste Geschichte Vorderasiens*" сматра као доказано да су се Хамити и Семити отселили на југ из кавкаско-касписке области па су према томе снажно допуњена гледишта Трубецког и Бенвениста о најстаријој постојбини индоевропских народа. То је понтско-касписка област, а не балтичка, како је, због јегуље и лососа, стално хтео Хирт и остали немачки лингвисти.

Речено је напред да је Педерсен подржавао учење свог земљака Мелера о пред-индоевропском сродству индоевропских и хамитско-семитских језика. Али како Мелер у свом доказном материјалу, изложеном врло прегледно у његовом *Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch*, оперише не само са ларингалима, него и са палаталним гутуралима као заједничком поседу прединдоевропске и предсемитске фонетике, намеће се сваком закључак, да сатемска група индоевропских дијалеката претставља много више у погледу архаичности од траженог праиндоевропског језика, који би по схватању Мејеове школе требало да има само два реда гутурала, веларне или медиопалаталне лабиовеларне или постпалаталне. То, међутим, није једини закључак који се да повући из овог учења о некадањој врло давној језичној заједници Индоевропљана и Семита. Из таквог учења произлази даље да је та заједница почела да се растура најдоцније у петом миленију старе ере и да се индоевропизација почела вршити из кавкаско-касписке области у правцу запада Педерсен констатовао везе између турског каузативног инфикса **-dir-** са индоевропским суфиском **-ter-** карактеристичним за *nomina agentis*.

Педерсенова ревизија распореда индоевропских дијалеката, дата у поменутој расправи "*Le groupement итд.*" и поновно изложена у *Festschrift Hirt II* 582 и у расправи "*Hittitisch und die anderen indoeuropäischen Sprachen* (1938), састоји се у томе што образује посебну групу индоевропских дијалеката, састављену од келтског италског, хетског и тохарског. Као критериј за ову нову групацију поред генетива код именица на **-o** узима се углавном медиопасивни форманс **-r**, документован у наведеним индоевропским језицима. Како се овај форманс јавља и у језичким остацима старих Фрига, које већина стручњака а са њима и Педерсен убраја у сатемску групу, то би ова исоглоса пресекала ону старију обележену изразом *Kentum-satem*, па би према томе медиопасивни форманс **-r** значио уствари иновацију, карактеристичну само за ове индоевропске језике, смештене првенствено на јужном рубу индоевропске језичке области. Историски распоред поменутих језика са медиопасивним формансом **-r** растегнут је грчким дијалектима, који као да немају тога форманса. На тај се начин добијају две групе индоевропских језика. са формансом **-r**; . западна келтско-италска и источна хетско-тохарска. Треба међутим истакнути да се овај исти форманс јавља и у лујском, који је по свој прилици и старији и архаичнији од хетског: луј. *vasantari* — лат. *vestiuntur*.

Накнадна истраживања показала су да се тај исти форманс сачувао у слабијим траговима и у јерменском. Стога је потребно подвући нужан закључак Мејеов по којем је појава овог форманса, по свему судећи, остатак старог насеља, а не заједничка иновација поменутих језика,

кентумских и сатемских. Таква констатација одузима готово сву вредност Педерсенову критерију. Ипак се мора истакнути да овај уважени лингвиста није ни доцније променио свој став у том погледу.

Потребно је стога навести још ове две околности које јасно потврђују архаичност, а не рецентност медиопасивног форманса **-r**. Прво, Меје је са пуним правом нагласио имперсоналну употребу овог форманса као примарну, а његову пуну морфолошку изградњу као секундарну. То нас наводи на мисао да се и у овом случају, као код примарног наставка за треће лице синг. акт., које је према убедљивој Вакернагловој интерпретацији првобитан *nomen actionis* на **-ti**, ради о старијем номиналном образовању и да стога постанак медиопасивног форманса **-r** не смемо одвајати од претеритског облика за треће лице множине на **-er (i)**, чији је основни карактер очигледно имперсоналан или тачније речено колективан у његовој ранијој фази. Ако је овај имперсонални форманс, како то по свему изгледа, имао првобитно доиста колективан карактер, онда се његова историја мора пратити заједно са историјом индоевропског средњег или мртвог рода, код којег тај исти форманс, према убедљивим доказима Ј. Смита, обележава колектив. Како се тај род јавља као *patiens*, медиопасивна функција тог форманса постаје још разумљивија. Трубецкој, говорећи о најстаријим везама између индоевропских и кавкаских језика, образложио је своје схватање о стварној природи овог форманса који се несумњиво налази у пасивној функцији код неких говора северноисточног Кавказа. Према његовим излагањима тим кавкаским језицима и индоевропским језицима за ознаку пасива служе форманси **-t**, **-n**, **-r**. Чини ми се стога да је номинално порекло овог форманса несумњиво, па примерима Трубецког додајем само ове три морфолошке групе: *datus*, *donum*, δωρον, πλάτυς, *panus*, *Flur*, *status-storum* (у трачком), стан.

Из наведеног излази да се не може прихватити Педерсенова ревизија нити његова регрупација индоевропских језика: медиопасивни форманс **-r** ушао је у индоевропски из његова претходног стадија па се у неким дијалектима очувао јаче, а у неким слабије. Чињеница што се он јавља у обе групе, кентумској и сатемској, никако нам не допушта да га сматрамо иновацијом, па је са те стране стара Асколијева теорија још увек прилично обезбеђена.

3. Меје је покушао после тога да учини један нови распоред индоевропских језика, али не географског карактера, него хронолошког. Његов је критериј цепање именица живог рода на мушке и женске или, да се тачније изразимо, појава женског рода у индоевропским језицима. Зна се да у погледу рода постоје међу индоевропским језицима знатна размимоилажења. Ипак се лепо и сада виде трагови старијег стања, када су постојала свега два рода., мртви и живи. Како најраније забележен индоевропски језик (остављамо на страну индоевропске трагове у натписима старе Кападокије из средине трећег миленија), мислим на хетски, не познаје женског рода, Меје је закључио из те чињенице да су се хетски Индоевропљани одвојили од индоевропске заједнице још пре појаве женског рода. У вези са тим Меје је стално наглашавао старину кентумске групе насупрот сатемској. У том правцу позивао се више на хетски, а мање на тохарске језике.

Раније је већ речено у вези са Мелеровим испитивањима семитско-индоевропских веза да се индоевропски палатали морају сматрати пред-индоевропском појавом. ако су такве везе основане. За такве су везе дали свој глас и Меје и Педерсен и Трубецкој, а не само Асколи, Делич, Мелер, Кини и Шот. Сасвим супротно гледиште о хистерогености палаталног реда индоевропских гутурала заступао је готово четрдесет година свог рада Хирт, почевши од прве своје расправе из 1899 г. па све до овог рата (в. *Indogerm. Gramm.* I 232 и Арнцов рад у *Rapports* Бриселског конгреса лингвиста 1939, 103—133). Слично Мејеу и већини стручњака Хирт је заступао гледиште да је кентумска или западна група архаичнија и да палатализација

"прајезичких" велара, условљена контактом са палаталним вокалима, значи у ствари асимилацију и према томе иновацију, карактеристичну за источне припаднике индоевропске језичке заједнице.

Међутим, и сам Хирт морао је у више махова да констатује приличан број тешкоћа које се таквим схватањем не могу уклонити, иако је и он сам и његови следбеници, као Карстин (в. *Festschrift Hirt II* 3000) и Георгијев (*Kuhns Zeitschr.* 64, 104 и *Vorgriech. Sprachwissenschaft pass.*), стално наглашавао релативну позну спирализацију односно асибилизацију палаталних гутурала, вршену потпуно независно у појединим језицима сатемске групе. Истине ради мора се истакнути да се Карстин донекле удаљује од учења свог учитеља и да палатални ред не сматра иновацијом него заједничким поседом реконструисаног "праиндоевропског" језика, т.ј. он долази на крају крајева до старог закључка: у "праиндоевропском" односно "општеиндоевропском" морала су ипак постојати три реда гутурала. Источни језици су, у разним временима и не увек у истим случајевима, спровели асибилизацију "прајезичких" палатала, док су западни језици, за чудо једнодушно, напустили призвук овог реда гутурала, и у историско доба појавили се са свега; два реда гутурала.

Кад је реч о реконструисаном "праиндоевропском" или "општеиндоевропском" језику не сме се никад губити из вида околност да се та реконструкција врши само на основу сачуваних индоевропских језика, (уп. стање пре открића тохарских и анадолских језика), да ти сачувани језици припадају у првом реду индоевропској господи, а не индоевропским племенима и народима, да између језика анадолских Лујаца и европских Пруса односно балканских Арбанаса (в. о том моја излагања у *Reponses* Бриселског конгреса лингвиста II 41) лежи временски размак од неких 40 векова и да сви ми индоевропски реконструктори јавно исповедамо Шмитову *Wellentheorie* као напреднију, а у потаји нагињемо Шлајхеровој *Stammbaumtheorie*, која, уосталом, за нас Балканце није ни мало пријатна. Реконструисани облици имају научну вредност ако се могу проверавати и ако им се може одредити време и место. Писанијева критика (в. *Reponses* Бриселског конгреса лингвиста I 86) оваквог поступка јасно је указала на слабе стране реконструктора, да не кажемо конструктора, "праиндоевропског" језика, чији је пролазни карактер згодно оцртао Трубецкој у свом раније поменутом чланку. Треба додати да нема ни чистих народа ни чистих раса, ни чистих култура, и да је стога миксоглотија, а не идиоглотија нормално стање сваке језичке заједнице.

Противно Хиртову настојању да прикаже палатализацију као познију појаву индоевропског језичког развоја, иако управо Хирт мимо све остале стручњаке стално истиче изузетну архаичност словенског језика, покушали су најпре Рајхелт и доцније Куриловић (*Etudes indo-europeennes I* 3) да то исто учине са лабиовеларним гутуралима, т.ј. да лабиализацију прикажу и објасне као хистерогену појаву и као иновацију карактеристичну за неке индоевропске језике, првенствено чланове кентумске групе. Доследно томе морало би се одбацити Мејеово учење о изузетној архаичности германског језика — ми не можемо да кажемо прагерманског, јер не можемо да кажемо ни праиндоевропског ни слично томе — будући да је и у том језику спроведена таква лабиализација веларних гутурала. Главни доказ за ту германску архаичност лежи у оној романтичној теорији "нордизма", ако се сме тако рећи, теорији која је сместила Германе као идеално чисту ариску расу на крајњу севернозападну периферију индоевропске језичке територије. Како је по учењу неолингвистичке географије свака периферија и свака "agea marginale" конзервативна, морали су стручњаци да одмакну Германе што даље од центра, који треба тражити тамо негде између Рајне и Волге, а можда, по схватању тих истих стручњака, управо у оном крају где треба да је била најстарија постојбина германских Индоевропљана. Такво тумачење германске архаичности може се образложити или на Хиртов или на Мејеов начин.

Према Хиртову схватању, најархаичнији је онај индоевропски језик чији су се носиоци најмање кретали и најмање удаљили од првобитне постојбине својих најстаријих предака. Мејеово је гледиште савршено супротно. Говорећи о келтско-италском медиопасивном формансу **-r** и о неким другим архаизмима у речнику келтско-италских дијалеката, Меје тако стање објашњава тиме што су се келтско-италска племена највише удаљила од иначе непознате и за Мејеа неинтересантне, централне индоевропске области, и што су управо због те удаљености морала кренути на пут знатно раније но остала индоевропска племена, која су, оставши још извесно време после тога у првобитној заједници, имала довољно времена и прилике да учествују у хистерогеним иновацијама "опште-индоевропског" језика.

Мислимо да је ова противуречност у објашњавању једног те истог феномена са једног те истог простора сваког јасна, и да стога ни Хиртово ни Мејеово објашњење не може издржати критике. Нама се чини да су Трубецкој и Бенвенист ближе истини но Хирт и Меје, када старија седишта индоевропских племена траже у простору између Карпата и доње Волге, тј. у широј понтиско-каспиској области. И Трубецкој и Бенвенист (в. *Festschrift Hirt II 227*), насупрот статичном схватању својих претходника, истичу с правом еволутивни карактер у распореду индоевропских језика и њихову међусобном односу. Мора се додуше признати да се и Хиртова теза о секундарној палатализацији индоевропских гутурала с једне стране, као и Куриловићева теза о њиховој секундарној лабилазацији могу схватити у смислу еволутивности, али ипак код ових као готово и код свих осталих стручњака претеже моменат статичности над моментом еволутивности. Истицање овог последњег момента потсећа нас на учење о стадиалности језичке еволуције код совјетских лингвиста из Марове школе и на Фослеров приказ развитка француског језика од XVI до XVIII века.

Из досадањих излагања излази прилично јасно да покушај ревизије традиционалног распореда индоевропских језика у главном није успео. У главном кажемо стога што је још јаче расветљена диспаратност у области сатемске групе, у којој је спирантизација односно асибилизација палаталних гутурала неједнака, јер су неки чланови те групе дуже и верније сачували раније стање, тј. претежно оклусивни карактер тих гутурала. Исто тако и на супротној страни, у кентумској групи, сасвим је уочљива диспаратност у рефлексима индоевропских лабиовелара. Имамо свакако четири разна облика место ранијег једног: поред **qu** имамо просто **k** (κίς, socius) **p** (πισυρες, petorritum) и, што треба нарочито истакнути, **d/z** (δελφους, ζερεθρον) односно **t/s** (τι, σι, у Мегари и на Кипру). Осим тога остаје необјашњена неједнакост у судбини муклих и звучних лабиовелара, која се документује у ирском и грчком језику. Свакако да се ова неподударања могу објаснити не толико са еволутивне тачке гледишта колико у смислу индоевропске интердијалекатске миксоглоотије и Бартолијева учења о међусобним утицајима трију лингвистичких фактора *substratum*, *superstratum* и *adstratum*. У том погледу интересактна је ситуација у распореду грчких дијалеката, географском и хронолошком. На ту ћемо се ситуацију морати вратити доцније.

Карстинова и Арнцова теза о посебној заједници између Грка и Аријаца, која се пре свега огледа у образовању неких глаголских облика, могућа је само под условом ако се одбаци традиционална подела на кентумску и сатемску групу и ако се прихвати Арнцов закључак да су и Аријци некада припадали кентумској групи. Такав закључак се подудара са Мејеовом тезом о хронолошком приоритету кентумске групе и са Хиртовим учењем о хистерогеној палатализацији простих гутурала, карактеристичној за источну групу.. Ипак је Хирт поред свега тога остао веран старој подели на сатемску и кентумску групу. Тако су поступили најзад и Педерсен и Иленбек (в. *Reponses 88*), који се нарочито позива на Писанијев рад *Studi sulla preistoria delle lingue indoeuropee*. Писани се наине енергично бори против индоевропских унитарца и изолациониста, док је Иленбек покушао да прикаже индоевропски језик као непотпуну комбинацију уралског и кавкаског.

4. Вратимо се најзад на оно време када можемо без предрасуда и са довољно материјала посматрати индоевропске језике, распрострањене од Ирске па све до китајског Туркестана, од средње Русије и Скандинавије па до мисирског и либиског Приморја. Шта видимо потпуно јасно? На крајњем истоку видимо тохарске језике, који знају само за један ред гутурала. Не знамо како је до тога дошло. Не знамо ни то да ли се ту ради о најархаичнијем стању или о најрецентнијем стадију развитака. Знамо да је Бенвенист утврдио врло интересантна подударача између тохарског језика и свих осталих индоевропске заједнице (медиопасивни форманс **-r**, итд. Са германским индоиранског има најмање подударача. Значи да је тохарски променио своја седишта, јер су му Индоиранци најближи индоевропски суседи са којима нема неких посебних лигвистичких веза. За везе тохарских језика са хетским и са келтско-италском групом налази Бенвенист (*Festschrift Hirt II 237*) да су само остаци из најстарије епохе индоевропске заједнице (медиопасивни форманс **-r**, итд.

Са германским их вежу само лексичке појединости, док су везе са грчким, трачко-фригијским, јерменским, балтским и словенским за Бенвениста од пресудне важности. Овакво схватање савршено противречи Карстину и Арнцу, који заступају гледиште о посебној грчко-индоиранској групи, гледиште које иде све до тврдње да је и индоирански био некад кентумски језик. На такав нас закључак наводи и Бенвенистова локализација "протохарског" језика, који је пре сеобе у Централну Азију говорен на простору између Дњепра и Урала и у суседству финскоугарских племена. Али због лососа мора Бенвенист да пристане уз Покорнија и да за своје "Протохарце" тражи оне реке које утичу у Источно Море. Да раскрстимо са тим лососом и јегуљом због којих се индоевропска племена или, како се то иначе каже, "индоевропски народ" (то није само учење Немаца него и Мејеово) морају да сале са немачког приморја све до киргишких степа и алтајских планина.

Змијолике рибе налик на јегуље (манић, угор, пишкор, чиков итд.) живе по свим морима па и по онима у понтској области, а лосос (*salmo salar*), као и остале салмониде, пастрмка (*salmo fario*), младица и други њихови сродници са тамним или црвенкастим пегама, допиру преко пољског Буга опет у ту исту понтску област, а иначе се налазе по свима планинским водама у областима хладније климе. Чињеница што лосос у тохарском (кучајски *laks*) показује генерално значење "риба", док се у балтскословенском и у германском налази уже, одређеније значење *salmo salar*, не мора се објашњавати онако како то жели Покорни, т.ј. да је специјално значење старије, а генерално млађе, Прво, стога што се салмониде налазе и ван вода које утичу у Источно Море. Друго, што ми уствари не знамо нити од Покорнија сазнајемо првобитну ономасиологију ове именице. Треће, што је овај род риба необично раширен, а поред свега тога што нам летски језик пружа за овај случај врло интересантну паралелу. Док грч. *ἰχθυός*, лит. *žūvis* и старопрус. *suckis* значи напросто риба, дотле летско *zūtis* обележава искључиво јегуљу, јер је то главна риба у тим водама.

Формалну и лексичку везу између змије и јегуље потврђују не само латински називи *anguis anguilla* и напред поменути наши изрази за змијолике рибе, него нарочито убедљиво староирски назив јегуље *esc-ung*, чији је буквални смисао "водена змија". Меје (в. Ерну-Меје, *Dict. etym. de la langue latine 49*) лепо излаже и семантичку везу змије са јегуљом и угором и фонетска размимоилажења код ове лексичке групе у појединим индоевропским језицима. Уосталом довољно су познате из етимолошких речника семантичке нијансе у рибарској терминологији: финско-угарски језици посудили су из балтских језика назив лососа и сачували то значење, а назив сома, који је посуђен из истог извора, показује опште значење риба. За овакве промене могу одговарати у првом реду локалне прилике, па је тако вероватно било и у тохарском. Стога се морају одбацити овакви аргументи у корист нордиске теорије макар нам их пружали Хирт и Покорни.

Кад Бенвенист чини исто оно што и талијански антрополог Серџи, па веже Балте и Словене, Трачане и Јермене, Грке и "Протохорце" у једну ужу, посебну групу, онда он практично потиже традиционалну поделу на кентум и сатем, којој су, поред свих замерки, остали верни до краја Хирт, Меје и Иленбек. Да не мисли можда Бенвенист на такву епоху у којој је владала потпуна хомогеност и у којој се није знало ни за кентумску ни за сатемску групу? Он то додуше изрично не каже. Али постојање тохарске групе, обележене једним редом гутурала, може и опрезног стручњака, као што је Бенвенист, довести до такве хипотезе. Кад би тамо имали на расположењу само тохарске језике и неке романске претставнике новолатинског језика, ми бисмо морали да тај тражени "општеиндоевропски" језик снабдемо само са једним редом гутурала, а за остале индоевропске језике морали бисмо закључити да су се одвојили од главнине и поцепали у две групе, од којих је једна показивала тенденцију ка палатализацији гутурала, а друга ка њиховој лабиализацији.

Ова и оваква нагађања могла би се подупрети географским распоредом индоевропских језика у прва историска времена. Кад се наине пажљивије погледа тај распоред, постаје сасвим очљива ова слика:

Не на западу, него више на југу, идући редом од запада ка истоку, видимо ове кентумске језике: германски, келтски, венетски, италски, грчки и хетски. Тохарски остављамо засад по страни, а индоирански повлачимо на његова раније утврђена седишта према северозападу, позната из средине другог миленија старе ере. Идући поново од запада ка истоку видимо на северу од поменутих језика, а не на истоку, ове индоевропске језике: балтски, словенски и индоирански. Сатемски језици према томе чине северну групу, а такав назив правдају и посебне везе између индоиранских и финскоугарских говора, на које је обратио пажњу Јакобзон. Између тих двеју група налазе се илирски и трачки на Балкану, а фригиски, јерменски, лидиски и ликиски у Анадолу. Признајемо да ни географска слика није потпуно прецизна, али је свакако тачнија од традиционалне карте, чија терминологија потиче још из прошлог века, кад се није знало ни за хетски ни за тохарски.

Јужна или кентумска група, која би се са више разлога могла звати лабиовеларном, захвата углавном северне обале медитеранске котлине. Зна се да је на тим обалама раније живело становништво сродно са оним на јужним обалама. Фонологија ових африканских или либиских страинаца показује очигледну тенденцију ка лабиализацији не само гутурала, него и дентала (в. Швицер, *Griech. Grammatik*, 172), па стога неки стручњаци њихове говоре зову "kpele"-језицима. Ова чињеница иде свакако у прилог Куриловићеве тезе о пореклу индоевропских лабиовелара, иако се овај угледни пољски лингвиста позива на берберске говоре, искључиво ради илустрације. Додајемо најзад да је Кини (*Litteris VII 150, 2*) утврдио једао случај лабиализације дентала у самој Гасконији.

Северна група, која би се тачније могла звати палаталном, показује управо супротну тенденцију ка сталној и поновној палатализацији која је карактеристична за њихове северне финскоугарске суседе (уп. нпр. летски, руски итд.). Ову особину, изражену супротношћу велар-палатал, у говорима на тој територији истакао је, како смо видели раније, мајстор фонологије Трубецкој, који је поставио шест структуралних обележја сваког индоевропског језика. Али се на овом месту мора нарочито подвући његова мисао да је више разних језика могло у разна времена и под утицајем географског контакта, који разуме се условљава сваку економску и културну заједницу, постати индоевропским. Стога је тражење једног јединог и јединствено хомогеног индоевропског језика чисто шлајхеријанство, које се не може позвати на чињенице, него једино на неку романтичарску логику. Такву логику налазимо у Вандријесову "лингвистичком уводу у историју", како гласи поднаслов његова дела *Le language*, јер и он мисли да је једноставност главна одлика примитивности, а да је хаос и гужва хистерогена

појава. Такву идеализацију налазимо не само у Старом завету, него и у сумерској теологији и козмогонији, код античких киничара и стоичара, а у новије време код Русоа, Грима и Шлајхера.

Једну групу индоевропских језика, за које не можемо тврдити да су постали у исто време када и северни, обележава супротност велар-лабиовелар. Према томе је један гутурал — и то веларни — заједнички посед обеју група. Али, да одмах додамо са нарочитим нагласком, тај једини заједнички посед обеју група, северне и јужне, видимо сачуван у том стању и код треће, тохарске групе. Ми тиме не мислимо тврдити да тохарска група претставља најстарију фазу индоевропског језика, иако се такав закључак логично намеће, јер једноставност није увек знак примитивности. Како се историски ток културног развитка шири од југа према северу и како се у кавкаским говорима који су уствари медитерански (овде идемо за Трубецким и за Маровом школом) налазе четири обележја од свега шест, колико их показују индоевропски језици, јасно је да формирање најстаријих индоевропских говора и језика треба тражити у јужноисточној Европи, а не у севернозападној, како нас то стално уверавају следбеници германског "нордизма". Разуме се да у вези са померањем топлијег појаса према северу односно са повлачењем последњег леденог доба које се датује у седми милениј, треба и седишта уралских племена за те раније периоде тражити више према југу. Они индоевропски језици који се налазе између палаталне групе и њихових финскоугарских суседа с једне стране и лабиовеларне групе и њихова медитеранског супстрата с друге стране, требало би да показује и у својој фонетици последице таквог географског контакта. Кратко речено, они треба да показују сва три реда гутурала: осим веларних још и палаталне и лабиовеларне. Ми доиста налазимо такве индоевропске језике у балканско-анадолској области.

5. Говорећи о традиционалној идентификацији слов. *času* (од старијег индоевроп. **qeso-**) са арб. *koḥē* "време" и о њиховој вези са грч. - *τηρεω* "пазим, чувам", коју су предложили Зубати и Г. Мајер, а коју подржава Траутман (Balt. slav. Wörterbuch 131), ја сам пре неких 20 година (в. Јужнослов. филолог VI 166) указао на немогућност такве везе ако се пође од претпоставке да је иницијал тога корена рефлекс индоевропског лабиовелара. Таквој се вези наиме противи познати Педерсенов закон (Kuhns Zeitschr. XXVI 320) о палатализацији односно асибилизацији индоевропских лабиовелара у шиптарском: *zjarm* (од старијег **ghvermo-**) "жега" и *sjet* (од старијег **qvel-**) "обрћем, окрећем" насупротив *kel kil* "косим" (уп. грч. *κελλω* "притерам"). Стога сам шиптарску и словенску коренску именицу *qes-o*, а не *qe-so-*, одвојио од грч. *τηρεω*, одредио им као ономасиологију "punctum, pars temporis" и повезао са лексичком групом коју чине слов. *časati, česno, kosa* "falx fenaria strigilis", *kosim se*, "confligo, deteror" грч.

ζαίνω, ζεω, ζοαίνων, ζυω итд

Али овај; етимолошки детал није у овом случају много важан, иако и он потврђује важност Педерсенова закона. Много је важнији закључак који нам се намеће као нужна последица тог закона. Тај закључак гласи да шиптарски језик не можемо као што се то досад чинило сматрати равноправним чланом сатемске групе. На такав су закључак већ раније упућивали случајеви као *drītē* (од старијег *drkta* са сонантским **u** у основи) "светлост", *tetē* (од старијег *kto-ti*), итд., који показују да се у шиптарском, мимо све остале чланове сатемске групе, дуже времена очувао експлозивни карактер палаталних гутурала. Наведени примери показују да се у шиптарском индоевропски палатални гутурал пред муклим денталом исто тако понаша као и веларни гутурал (уп. нпр. *patē* од старијег *poq-ti*). Не сме се међутим пустити из вида при објашњењу ове шиптарске сингуларности позната чињеница да се индоевропски палатални гутурални у шиптарском двојачко рефлектују тј. као спиранти и као сибиланти, и да нам прави узрок ове подвојености није потпуно познат. Позната је ипак истоветна судбина (то јест пред денталом)

палатала у фригискоме, чији је сатемски карактер доведен додуше у питање. Условљеност оваквог рефлекса палатала у шиптарском ништа није мање очигледна од оне у староиндискоме.

Друкчије стоји ствар са староиндиским случајевима ка *áksah* (лат. *axis* срп. *os* итд), код којих је појава веларног гутурала, насупрот старијем палаталном, по свој прилици последица дисимилације према следећем субиланту, дакле, нешто слично као у словенским примерима *svekar*, *gusan* и у литавском *klansiau*. Појава таквог секундарног велара не може никако правдати Карстанов закључак да је и староиндиски био некад кентумски језик и то тим мање што је оваква дисимилација у стариндиском условљена непосредним контактом са сибилантом.

Одржавање палаталних гутурала у шиптарском, макар и у ограниченим случајевима, није главни разлог за издвајање овог језика из сатемске групе, са којом иначе има довољно додирних тачака. Главни разлог лежи у томе што шиптарски поуздано разликује оба реда непалаталних гутурала, веларе и лабиовеларе. А то није случај ни код једног члана сатемске групе. Иако је то разликовање ограничено само на одређен положај, ипак је оно поуздан доказ да лабиовеларни гутурални у шиптарском нису изгубили свој лабиални елемент, као што то видимо у балтско-словенском, индоиранском и јерменском, ако су ови уопште раније имали лабиовеларне гутурале. Трачки језик нам међутим у том погледу није тако јасан, а ни са фригиским не стојимо много боље, иако нам на расположењу стоји приличан број натписа. Ако је коњункција **кѐ** у фригиском истоветна са постпозитивном латинском коњункцијом **-que** односно грчком **τε** од које је сачуван траг и у етрурском, онда би фригиски морали по угледу на старе писце и на већину данашњих стручњака везати са јерменским. Али фригиско **кѐ** може се са исто толико разлога идентификовати са грчким *και*, *κε* (*v*), *κας*, та се на основу тог јединог примера не може ништа поуздано рећи о судбини индоевропских лабиовелара испред **ε** у фригиском. Међутим фригиско *βονοκ(αv)* и поред своје усамљености и приличне неизвесности говорило би речито у прилог хипотезе да се овде ради о разликовању велара и лабиовелара, карактеристичном за шиптарски језик. У разговору који сам на Женевском конгресу лингвиста по овом питању имао са проф. Педерсеном и са колегом Колиндером из Упсале, придобио сам уваженог данског лингвисту за моју тезу у погледу самосталности шиптарског језика и његова издвајања из сатемске групе. За јерменски је, разуме се, остала ситуација по старом, а за фригиски питање је и даље отворено.

6. Ни у трачком, за који се последњих година од Х. Хирта; Јоклових чланака у Ебертову *Reallexikon der Vorgeschichte* по правилу веже шиптарски језик, немамо довољно материјала на основу којег бисмо могли донети образложен закључак. Из Хесихијеве глосе *νιβα χιονα* *και* *κρηνην*, коју је иако *αδελφωτων* одредио као македонску Хофман (*Die Makedonen* 37), сазнајемо да су стари Грци, поред своје атематске основе *νιβα* знали и за овај "варварски" облик. Али нас Фотије и Суида обавештавају да значење "извор" припада трачком говору. Ако је тај податак тачан онда би нам ова трачка глоса пружила доказ више да се у трачком језику звучни аспирантски лабиовелар јавља као прости звучни лабиал тј. нешто слично као у келтском. Даље, ми из таквог рефлекса можемо поуздано закључити да се у том погледу трачки као и шиптарски одваја од осталих чланова сатемске групе, јер на свој особен начин разликује индоевропске веларе од лабиовелара. Али се трачки на основу овог рефлекса разликује и од шиптарског језика, јер у поступању са лабиовеларима не иде са њим заједно до краја.

Друго је питање да ли се значење "извор" може подредити старијем значењу "снег", на што би нас упућивала наша паралела "студенац". Пре ће бити вероватније да су стари лексикографи и овом приликом као и иначе здружили два хомонима разног значења и порекла. У том случају трачка глоса *νιβα* "извор" не може се без нарочитих разлога одвојити од германских именица *Nix* "*daemon aquaticus*" *Nixe* "*Nympha aquatica*", грчке групе *νιζω* "перем" и

староинд. niktáh "опран" (в. етимолошке речнике). Веза са овом лексичком групом **neigv/nigv** много је простија од комбинације са лат. именом Neptunus и Хесихијевом глосом "Ναλας η κρηνη επι των οροων της Перσιδος ιστορειται, η φερουσα τα αφοδα" (το ναφθα додаје под знаком питања издавач Шмит), јер је израз κρηνη само Хесихијева интерпретација, а не значење, документовано у староперсиском речнику, а да и не говоримо о осталим формалним тешкоћама, које истиче Меје (в. Ерну-Меје, Dict. et l. 1. 634).

Изрично сведочанство лексикографа Фотија и Суиде да је νιβα трачка реч и да значи "извор" никако нам не допушта да је сматрамо интерном грчком диалекатском вариантом познате именице λιβας "извор", где би контакт са идућим лабиалом изазвао промену **l/n** као у 'Ελιπευς - 'Ενιπε-υς, ελιπις – εμιπις итд. Намерно остављамо фриг. име Νιοβη, (уп. лат. imber, nimbus, nebula, дакле Νιοβη > nebha), иако је у овом имену тражен смисао "извор" и макар да се извор са таквим именом налази на Пелопонезу (в. Плинијеву Nat. hist. IV 17). Свакако да ова подударана у топономастици не могу бити случајна. Она се са великом вероватноћом објашњавају сродношћу језика предгрчких становника балканско-анадолске области. Уколико ти становници језички припадају индоевропској групи предгрчког становништва, ми их зовео Пеластима, а не Пелазгима.

Ипак морамо признати да овај усамљени и проблематични пример за очување лабиовелара у трачком не значи много, јер "testis unus, testis nullus". Али у вези са фриг. βοнок(αν), трачко νιβα могло би се ослободити своје усамљености и знатно више значити. Могло би ее даље и трачко име богиње Артемиде, које нам даје Хесихије и које у номинативу гласи Βουσβατος, интерпретирати у смислу познате епikleze ποτνια θηρων, па тако идентификовати без обзира на промену вокала у првом **e/o**, са староинд. jaspatih "племенски поглавар" и слов. gospod "idem" (ова консонантска основа потврђена је колективом gospoda). У овом случају гласио би старији облик за све ове именице **gve/ospot-i-**. Будући да се грч. δεσποινα, како су то показали Шмит и Бругман, не може без тешкоћа и наметнутих објашњења изводити од старијег δεσποτνια, чиме би се утврдила веза са δεσποτης, мора се поћи од облика δεσπων, заједничког за оба рода.

Такав очекивани старији облик према којем се δεσποινα односи као αγκοινα према αγκων, документован је у једном натпису из Кизика (Inscr. Atticae 361) и то у дативу плурала, а гласи δωσπονησι == δεσποιναις тј. богињама Деметри и Персефони. Али како је међутим облик δεσπινας према Хесихијеву исказу документован и за тесалски дијалекат, могле би се ове грчке именице везати за слов. gospod(ъ) и са староинд. jaspatih само под условом да је иницијалски дентал у тесалском секундарна појава као резултат дисимилације од старијег δεσποτης. То би међутим свакако била чиста комбинација, иако не без потребних паралела. Остајемо стога при постављеној вези трачког Βουσβατος еа ов. gospodъ и староинд. jaspatih. Иако су значења ових сложеница мање више подударна, за детаљнију анализу не постоји само једна могућност и то нас приморава на опрезност. Можда се ради о таквој сложеници у којој се први део да идентификовати са опште индоевропским називом говечета **gveu/gvou/gvu-**. Тај се назив због карактеристичних вокалских алтернација не може сматрати туђицом сумерског порекла, и то тим мање што првобитни сумерски облик гласи **gud**. Други део сложенице био би nomen actionis или agentis од лексичке групе **sep-** "бавити се, занимати се" (грч. ελω староинд. sarati итд.), па би се ова сложена реч односила на друштвену сгруктуру примитивних индоевропских номада. Али без обзира на то да ли је ова етимолошка комбинација убедљива или не, савршено је довољно за ову прилику поновно истаћи лабиовеларни иницијал ових трију сложеница код којих формално и садржајно подударње никако не може бити случајно.

7. Поред βολινθος, βαλινδος, νιβα и Βουσβατος У трачком и βοнок(αν) У фригиском, треба у вези са питањем лабиовелара поменути још ове македонске глосе из Хесихијева речника: αβλοη'σπενδε. Крајњи вокал код ове глосе је сумњив, јер не одговара азбучном реду. Ипак се можемо задовољити основним делом овог иператива, чији је иницијал јасан доказ да се не ради о грчкој речи (Hoffmann Die Macedonen, 99) αβλο — без колебања може се везати са грчким глаголима βλωω βλωζω "jaillir, faire couler", које у етимолошким приручницима сасвим правилно вежу са староинд. galayati, "verser", jalam "течност" и нем. Quelle. Код ове глосе смо у могућности да потпуно идентификујемо староинд. jala са грчком глосом ζελας "вино", која је забележена у Бекеровим Anecdota 1187. Реч је сачувана у једном фрагменту староатичког комедиографа Еуполиса па нам је метрички зајамчена краткоћа првог слога, која се и очекује према наведеном староиндиском корадикалу jalam од старијег gvelom. У том смислу треба разумети графије код лексикографа Хесихија који пише ζιλαи ο οινος παρα Θραξι и код Фотија ζειλα. (без акцента) τον οινον οι Θρακες. Фотијев облик без обзира на његову итацистичку графију као да је у ствари акузатив колектива, на што нас упућује и Хесихијев плуралски облик. Све се то и фонетски и морфолошки савршено слаже са староинд. именицом средњег рода jalam.

Овој трачко-македонској глоси, чији се значај за питање лабиовелара у говорима предгрчких Индоевропљана на античком Балкану мора нарочито истакнути, додајемо још и ову Хесихијеву глосу, макар да је αδεσποτον и на погрешном месту: Τελμις Τευμης ζευμα τελμα. Због утврђене краткоће првог слога у глосама ζελας ζιλαи мора се одбацити Кречмерова веза ових речи са именом Σιληνος, које обележава трбушастог демона са нарочито наглашеном стеатопигијом. Много је ближе стварности и правој природи ових силена, како нам их приказују атичке везе, ако њихово име вежемо за Хесихијеву глосу негрчког порекла. ζιτανα καταλυγονα. У том случају имамо дисимилацију дентала t — n према l — n, која је довољно позната. Хофманова (Die Makedonen 65.269) комбинација трачког ζελας са македонским ιζελα' αγαθη τυχη Хесихија) исто тако не може се одржати после нашег указивања на епиграфски документовано илирско име Vezelia quae et Felicitas. Ову су нашу везу стручњаци као Бонфанте, Писани и др. прихватили и одбранили од приговора Хацидакиса.

За македонску фонетику важни су облици ζιλα и ιζελα прво што показују затворенији изговор кратког e и друго, а то је пресудно, што ιζελα и αλιζα енергично противрече сваком покушају да се језик античких Македонаца утврди као грчки диалекат. Одржањем интервокалског s и његова соноризација потпуно је супротно судбини тог вокала на том положају код свих грчких дијалеката. Има додуше у македонском језику туђица грчког порекла, али се оне, пажљивије осмотрене, односе на лекарски и војнички речник. Стога и Хесихијеву глосу νιβα, о којој смо напред говорили и коју Хофман сматра македонском, можемо у његовом значењу "снег" прихватити као генуину идиоглотску појаву, јер се још није чуло да су грчки војни и медицински стручњаци македонске сточаре морали упознати са снегом. Следи да глоса νιβα садржи један доказ више за очување лабиовелара у македонском језику, ма да њен почетак одудара од илирских имена као snaci splonistae.

8. Да се мало задржимо код глоса ιζελα и αλιζα, иако су оне ирелевантне за питање кентумски или сатемски језик. О. Хофман, познат као солидан стручњак за грчке дијалекте, а нарочито по својој монографији о античким Македонцима и њихову језику, заступа гледиште да је тај језик у својој основи грчки дијалекат, само донекле измењен под утицајем локалних говора аутохтоног трачког становништва (в. Die Makedonen 269). Ово се гледиште у суштини не разликује од схватања савремених лингвиста, као Г. Хацидакиса, П. Кречмера, В. Писанија, Е. Швицера и других. Изузетак чини Х. Барић, који у свом најновијем раду „Ilirske jezične studije"

(Rad JAZIU knj 272, 5 Zagreb 1948) каже следеће: "Мишљење да је језик старих Македонаца у ствари један грчки дијалекат одбачено је, бар од лингвиста, од онда када сам у своме Архиву III (1926) указао на еквазију $\alpha\lambda\zeta\alpha$ η λευκη (sic) το δένδρον, Μακεδονες Хес.: рвс. ољча до које је, ускоро затим, самостално дошао и мој учитељ Паул Кречмер (Glotta XV 1927 305). Праоблик, на који се своде те ријечи, је *alisa, па како се у грчком језику међувокадно — s — изгубило, очевидно је: да језик, коме припада ријеч $\alpha\lambda\zeta\alpha$, не може бити грчки, јер бисмо од *alisa у грчком језику могли очекивати једино $\alpha\lambda\iota\alpha$.

Због несмањене актуелности овог питања потребно је да се њиме детаљно забавимо. Стога наводимо и она места на која се позива Х. Барић. Најпре дајемо његово место из Архива III 221, где, после идентификације мак. $\alpha\lambda\zeta\alpha$ са слов. jelcha, даје следећи свој закључак: "Die Grdf. ist. *alisa, die dem mak. Wort zugrunde liegt, und woraus unter verschiedenen Sandhivverhältnissen slav. *aľcha (>* oľcha) und jaľcha (>jelьcha) entstand. Vgl. darüber H. Pedersen, KZ. XXXVIII, 310—318, Verneker Sl EW s. v. jelcha".

Како се види, на овом месту, које је уједно прво и последње, нема ми једног слова о различној судбини интервокалског s у грчком и македонском језику. Доносимо и оно место "његова учитеља" П. Кречмера. Ту се говори о тој разлици: "Im Orieich. hätte idg. alisa zu *alia werden, müssen. In dem makedonischem Wort ist das intervokalische s nicht nur erhalten, sondern ausserdem stimmhaft geworden." Важније је међутим следеће, нешто позније место "његова учитеља", које узимамо из Герке-Норденова приручника Einleitung in die Altertumswissenschaft I³.538: "mag der Sachverhalt ... der gewesen sein, dass von den später griechischen Stämmen sich frühzeitig ein Stamm losgelost und die Gebirgstäler nordlich von Thessalien gewandt hat. Er unterwarf die dortige illyrische oder trakische Bevölkerung und verschmolz mit ihr zu einem Volk, dessen Idiom demgemäss auch eine Mischsprache war." Ово је Кречмер објавио 1927, дакле годину дана после поменутот Барићева указивања.

Још је интересантнији став првака грчке лингвистике Г. Хацидакиса према овом Барићеву указивању. Он потиче из 1935 г., а објављен је у Кречмерову часопису Glotta XXIII 268 (Код Х. Барића погрешно 286) и гласи: "Über die Etymologie des Wortes $\alpha\lambda\zeta\alpha$ haben P. Kretschmer (Gl. XV 305) und Barić gehandelt und nachgewiesen, dass es auf idg. *alisa zurückzuführen ist. Auf Grund deiser Etymologie hat prof. M. Budimir (Revue Internationale des Etudes Balkaniques I 1934 281 ff.) behauptet, dass das alte Makedonische von dem Griechischen zu trennen ist, da "dass intervokalische s im Makedonischen ganz anders als im Griechischen behandelt wurde.. . Das ist ein nicht zu unterschätzendes Unterschied zwischen dem Griechischen und Makedonischen, das sich in dieser Richtung der westeuropäischen Dialekten des Indogermanischen nähert. Gegen diese Schlussfolgerung etc."

Барић је са пуним правом замерио Ј. Б. Хофману што је у својој обради Валдеова Речника поменуо погрешан став Хацидакиса, који непотпуно и стога нетачно репродукује моју аргументацију. Разуме се да се моја аргументација не оснива само на Барић-Кречмерову правилном тумачењу македонске глосе $\alpha\lambda\zeta\alpha$ него и на мојој идентификацији мак. - $\iota\zeta\epsilon\lambda\alpha$ са илирским именом Veselia Felicitas, иако је ова идентификација за Барића (стр. 34) "потпуно илузорна", јер смета његову учењу, које је доиста само његово учење, о очувању иницијалског v у македонском језику. Да у том погледу илирски није јединствен, како то сматра Барић, показују јасно следећи примери узети из илирских говора са обе стране Јадрана: 'Αρδιαιοι Ουαρδαιοι (в. Крае, Писани, Девото, Illyrica 38), $\iota\tau\alpha\lambda\omicron\varsigma$ — vitellus, irpus — Wolf. Барић мисли да је много ближа веза мак. $\iota\zeta\epsilon\lambda\alpha$, са лексичком групом esu — него са Veselia Felicitas, мада за такво схватање наводи ономастичку грађу непозната значења и проблематичне анализе, а ни један једини пример онаква образовања како потврђују макед. $\iota\zeta\epsilon\lambda\alpha$, илир. Veselia, слов- veselu " нем- Wiesel.

Ипак је и за Барића као за Кречмера и Швицера (Griech. Grammatik 69) на крају крајева македонски језик продукат миксоглотије, са том разликом што Барић насупрот Кречмеру и Швицеру налази у македонском три слоја, и то преиндоевропски као најстарији, затим илирски и, најзад, грчки као најновији. Овакво схватање претпоставља једну хомогену македонску језичку територију, посматрану синхроничко. Писани, међутим, у својим радовима који се односе на македонски проблем стално истиче диахроничну линију македонске језичке еволуције. Али то није једина разлика између Барића и Писакија у погледу македонског проблема. Барић налази да је илирски најближи сродник македонском језику и да оба та сродника припадају кентумској групи индоевропских дијалеката, док Писани, заједно са Јоклом и Рибецом, брани сатемски положај илирског језика, т.ј. оно гледиште које је Кречмер напустио.

За Барића је илирски кентумски језик стога што нема доказа за његов сатемски карактер, а има доказа за његову кентумску припадност. Разуме се да је овај други аргуменат јачи од првога. Али његова је слаба страна у томе што је доказни материјал код Барића, исто онако као и код његових претходника, готово искључиво ономастичког порекла. Проблематичну, да не кажемо никакву доказну моћ таквог материјала уочио је давно и сам Јокл, који се њиме у својим ранијим радовима обилно служио. Критикујући (в. Indogerm. Jahrbuch 13, 189) Уотмафа, који на основу новог ономастичког материјала хоће коначно да месапски прогласи кентумским језиком, истиче Јокл са довољно убедљивости све слабе стране Уотмафљева метода. Такорећи парадни аргуменат Уотмафљева доказивања да је месапски, па према томе и сам илирски језик, пуноправни члан кентумске групе индоевропских дијалеката, сачињава име огоагенас "У Урији рођен". Тај се аргуменат стално потезе, вероватно стога што Јокл у поменутој критици није ни покушао да га обеснажи. Барић (стр. 8) налази исти завршетак, т.ј. индоевропски корен **gen** — "родити" и у илирско-македонским "сложеницама", као Πελιγο ανας и Uoltognas.

Али кад се помињу македонски Peligni са циљем да се истакну илирско-македонске везе, безусловно је потребно да се помену не само италски Пелигни (P(a)eligni, Πελιγνος Πηλιγνοι), за које римска традиција каже да су "ex Illyrico orti", него и македонски Πελαγονες, чије име треба посматрати заједно са хомерским Πηλεγων, Πελαγονες. Ипак, и поред грчких и латинских паралела као што су γηγενης, διογενης, Τριτογενης, Λαδογενης, Κρητογενης "рођен на Криту", terrigena, alienigena, barrigena (поред Barginna, које иде заједно са Μαργιτης), Уотмафљева анализа месапског имена огоагенас није ни мало убедљива, пошто постоје и друге могућности да се то име објасни. Иако се не мора мислити на туђински утицај, било грчки било латински, при образовању тог месапског имена, мада би било разлога за такав утицај, завршетак агена може се схватити као сложени суфикс и то тим пре што за такву комбинанију има основе у илирско-македонском лексичком материјалу. На то нас упућује Краева (в. Lexicon altillyrischer Personennamen 143) анализа имена Πελ-αγ-ονες, за коју говоре образовања као мак. фитоним αδαγνα поред предгрчког фитонима ανδραγην, као и предгрчки назив посуде πιθος, πιθακη, φιδакνη и деминутиви πιθακνιον, φιδакνιον. Овај последњи пример несумњиво показује да имамо пред собом гутурални форматив проширен назалом. Исти случај је и код деривата πελιχνη према πελλα (уп. κυλιχνη κυλιχνια culigna).

9. Овакви случајеви казују нам довољно јасно да се при испитивању остатака илирско-македонског речника не можемо ослонити на строге прописе младограматичарске школе, будући да је по свему судећи старобалканска миксоглотија била ништа мање замршена од оне на савременом Балкану. Слажемо се стога са Кречмером, Шахермајером и Швицером (Griech. Gramm. 65) да је на старом Балкану било индоевропских насеља пре појаве илирских племена и да су та насеља припадала Илирима, које ми за разлику од потоњих "халштатских" Илира зовемо Паластима. Хрознијево (Die alt. Gesch. Vorderasiens 129) супротно мишљење да је

досељавање илирских племена на Балкан око 1200 г. изазвало такозвану јегејску сеобу народа, приликом које су Миси, Трачани, Фригијци, Јермени и др., потиснути са централног и источног Балкана и одбачени у западни Анадол, изазвали катастрофу хетске државе, не може се ни на који начин довести у склад са археолошким закључцима М. Мајера, који, на основу апулске керамике и њених специфичности, сматра као сасвим поузданим гледиште о ранијем постојању илирских насеља у централном и западном Балкану. Други археолог, са већим рангом но што је Мајеров, мислим на К. Шухарта, разликује додуше прединдоевропске и предгрчке, т.ј. ивдоевропске "Праилире" од класичних индоевропских Илира. Али он тако мора да поступа стога што не води рачуна о новијим истраживањима у области балканско-анадолске лингвистичке протоисторије, по којима су, макар на балканском простору постојали пре грчких досељеника индоевропска насеља негрчког фонетског типа. Стога се морамо придружити гледишту Н. Јокла, Вл. Георгијева и других поменутих стручњака да се на Балкану мора рачунати и са негрчким Индоевропљанима, као оном слоју који је старији од грчке инвазије јужног Балкана.

Разуме се да се у многим појединостима не можемо сложити са излагањима Вл. Георгијева (*Vorgriech. Sprachwissenschaft* 154), иако је он наша знања у погледу античког Балкана и његове лингвистичке ситуације у знатној мери унапредио. Није важно што он предгрчке Индоевропљане на античком Балкану зове "Предгрцима" или "Пелазгима", а ни не помиње мој назив "Пеласта", иако полемисе са мном и цитира моје радове о том називу (*Vorgriech. Sprachwiss.* 51). Његови Пелазги су не само прави правцати Индоевропљани, који са Хетима и Лувијцима сачињавају јужну групу индоевропских дијалеката, повезану преко трачко-илирских племена са централном индоевропском групом, састављеном од Грка, Италика и Индоиранаца, него су најстарији аутохтони становници Балкана и западног Анадола. Кроз њих су се, каже Георгијев, у XII в. ст. е. са северозапада почела пробијати грчка племена и тако изазвала јегејску сеобу. Ти предгрчки Пелазги почињу доста позно, нешто пред почетак те сеобе, да палаталне гутурале мењају у спиранте односно сибиланте, а каткад палатализирају лабиовеларе пред отвореним самогласницима. Једном речи много налице на моје Пеласте.

Разликовање тих слојева омогућено је доста уочљивим, посебним цртама у фонетици тих предгрчких Индоевропљана, који за разлику од Грка, никако не могу припадати кентумској групи, а за које немамо готово никаквих података, нити из античке традиције, нити из савремених археолошких и топономастичких студија, на основу којих би се њихово досељавање сматрало хистерогеном појавом, доцнијом од грчког досељавања. Тачније речено илирска племена, као и македонска, не припадају ни кентумској ни сатемској групи. Она чине посебну групу, чија се главна карактеристика састоји у том што разликује сва три реда гутурала, па су према томе сачувала оно стање индоевропских говора које је претходило формирању Индоевропљана као кентумаца или сатемаца.

Међутим, Тромбети (*La lingua etrusca*; в. и П. Дукати, *Le probleme etrusque* 137), слично као и Н. Ј. Мар, даје друкчији распоред оних балкаиско-анадолских идиома који су претходили досељавању грчких племена. По том распореду, између најстаријег слоја, који он зове кавкаским, а Н. Ј. Мар јафетидским, и историског индоевропског слоја, налази се један прелазни или посредни слој, коме припада етрурски језик, на тај начин што је ближи индоевропском но кавкаском. Осим етрурског, том посредном слоју припадају предгрчки језици балканско-анадолске области, па тако и карски, лидиски, ликиски говори на Криту и Лемну, као и већи део осталих анадолских говора, укључујући и хетски. За овај индоевропски језик поуздано је данас утврђено да припада кентумској групи. Али, што је још важније, његов старији ендоевропски претходник, мислимо на лувијски, који се јавља у Анадолу средином III мил. (тако Хрозни, о. с. III) или најдоцније крајем III мил. (према Пелеловој коректури староанадолске хронологије) показује изразит и недвосмислен индоевропски карактер (на пр. *vasantari* "vestiuntur").

Не упуштајући се на овом месту у замршени проблем порекла и припадности Тирсена и Етрураца, које већина стручњака, као Хрозни, Тромбети, Шахермајер, Бранденштајн и др., доводи у Италију из Анадола, напомињемо само толико да се у етрурском налазе поуздани сатемски трагови и да је стога тешко прихватити усамљену Кречмерову (Glotta XXVII 276) хипотезу о заједничком културно-географском и генеалошком пореклу "Праиндоевропљана" и "Прапелазга", којима припадају Етрурци, обележени очигледним индо-германизмима. Ово је тим теже што Кречмер, заједно са немачким археолозима, њихову "прадомовину" тражи тамо негде у простору око Лабе, т.ј. у правцу нордизма. Ипак морамо истакнути да се у извесном погледу и Кречмер и Тромбети приближују Марову схватању о диасхроничним везама између Јафетида и Прометејида (— Индоевропљана), премда је совјетска лингвистика, са убедљивим разлозима, против сваког "пра", па према томе и против прајезика и прадомовине, Прапелазга и Праиндоевропљана.

10. Да се вратимо нашим Илирима. Речено је већ да су се последњих година готово сви стручњаци, осим ретких изузетака (Рибесто, Писани, Мајер и на особен начин Георгијев и Бранденштајн), приклонили коначно мишљењу да је илирски заједно са венетским и месапским језик кентумске групе. Кентумски положај венетског језика не може се узети као озбиљан разлог за такво схватање, које се у основи позива на натегнуту интерпретацију Херодотова текста. Озбиљнији би био разлог, на који се у најновије време позива и Х. Барић, што нема ни једног јединог лексичког сведочанства које би доказивало сатемски карактер илирског језика. Доказни материјал загребачког илиролога А. Мајера не може доћи никако у обзир, јер је искључиво ономастичке природе, т.ј. служи се таквим лексичким материјалом коме не знамо право значења, па при његовој обради морамо увек поћи од претпостављених значења. Ми смо у Белићеву Зборнику 2 довољно илустровали такав метод топономастичке лексикографије, кад смо упозорили на наше географске називе, као Сува Река, Мокра Гора. Ипак се не може рећи да немамо никаквих остатака илирског речника са јасним и одређеним значењима.

Без обзира на сатемске трагове у етрурском и у осталим говорима античке Италије, располажемо са неколико илирских мрвица, недвосмислених и стога драгоцених. Овде не рачунамо са претпостављеним позајмицама из илирског у западним индоевропским језицима, које су се откриле оштроумљу Ј. Покорнија. Тако, на пример, по његову суду (Валде-Хофман, Lat. et. Wörterbuch 19), келтски и германски назив железа са радикалним елементом **iso-**, код којег нас очувано интервокалско **s** потсећа на истоветну ситуацију у македонској фонетици (уп. αλζα ιζελα поред veselia), уствари је позајмица из неког илирског говора и речит сведок за културни утицај халштатских Илира. Нас, међутим, у овај мах интересују такве илирске речи по којима се може одредити сатемски или боље речено некентумски карактер илирског језика.

Полазећи од Покорнијева извођења нем. Eisen из илирског у вези са металургијом халштатских Илира, могао би се досад необјашњени један други назив метала из исте културно-географске сфере објаснити као позајмица из илирског. То је германски и балтско-словенски назив сребра, који по свој прилици припада вишој цивилизацији њихових јужних суседа, Илира. Трачки као извор за нем. Silber, сребро и лит. sidabras не долази у обзир, и поред чувене трачке металургије, јер се у том језику према Нерингу, назив сребра σκαρκη мора сматрати позајмицом из неког анадолског идиома. Стога се мора донекле модификовати мишљење А. Мејеа, који у свом Речнику (s. v. argentum) сматра да је стари индоевропски назив сребра у германском и балтско-словенском замењен доцније наведеним позајмицама.

У вези са таквом ситуацијом јавља се оправдана сумња у убедљивост Шулицевих и Покорнијевих аргумената за балтичка старија насеља тохарских Индоевропљана, у чијим се говорима овај метал зове "старим именом" arkuant-, иако се његови корадикали исто као и у германском и балтско-словенском праоблику туђице не могу свести на једну једину заједничку

формулу. Кад посматрамо герм. *silubra-*, слов. *sirebro* и лит. *sidabras*, постаје јасно да је неподударност у другом сугласнику по свој прилици последица дисимилације и то регресивне према идућем лабиалу, и осим тога да је германски облик врло близак староанадолском топониму из хомерских песама 'Αλυβη, где је био најчувенији рудник сребра (αργυρου γενεθλη) ó целом Анадолу. Али како не знамо да ова топонимија значи доиста "Сребреница", та нам блискост ништа не помаже, без обзира на то да ли је иницијалски вокал у тој топонимији доказ секундарне грчке протезе или је карактеристика кавкаско-анадолске деиксе. Остаје према томе да се поменути варијанте герм. и балт.-слов. сведе на заједнички старији облик *sidabra*, односно *sibauga*, при чем је самогласник првог слога због контакта са лабиалом последица дисимилације претпостављеног још старијег облика *subaugo* са вероватним значењем "сребро, сребрен, сребренаст".

Да је овај претпостављени облик доиста илирски показује његов суфикс — *augo* —, карактеристичан за придеве којим се одређују боје (уп. *Medaurus*, *balaurus*, грч. *χλωρος*, *αμαυρος* поред *χελωνη* *χελυνη* и слов- *Perun* поред *tmuran* и *hmura*). Грчки и словенски примери недвосмислено показују дубоку старост овог суфикса, јер се код њега лепо види алтернација **no/ro**. Стога се без колебања може поставити етимолошка веза словенског имена *Perun* (од старијег *Peraunos*) са нем. *Farbe* (од старијег *roga*, в. Валде-Покорни, *Vgl.-Wörterbuch d. idg. Sprachen* II 45), које су због иначе документоване индоевропске промене **r/l** истоветне са слов. *plav* (од старијег *poluo*) итд.

Илирско *subaugos*, које сад, постаје много вероватније као назив светлог метала, очигледно је корадикално са јерм. *surb* "чист" и староинд. *subhra* — (од старијег *kubhros*, в. Валде-Покорни I 368). Овој лексичкој групи, којој Кречмер (*Glotta* 27, 258) придружује анадолски хидроним *Σιβρω* *επ* *αργυρεω*, треба додати поред староинд. *sobhana* — "сјајан" и нашег *hubav* (*skoubho*) још и илирска имена сребрених рудника *Δαμαστιον* (у Епиру) и *Domavia* (данас Сребреница). Иницијал ових имена очигледно је постао супституцијом илирског спиранта, док им је вокализам првог слога последица двојачке монофтонгизације старијег илирског дифтонга **au**. Промена **b/m**, коју видимо у тим именима, документована је и иначе на античком Балкану, па је не морамо стављати на рачун потоњих грчких односно латинских господара и њихове евентуалне народске етимологије.

Грчка туђица, забележена код Хесихија *λαυρον* = *μεταλλον* *αργυρου* може се као и код туђице *μαλοβαθρον* (поред *ταμαλα* *βαθρα*) лепо објаснити као последица деглутинације: *τολαυρον* односно *ταλαυρα*, код којих је илирски спирант замењен муклим денталом, потврђује стварно постојање илирског оригиналног облика *s(a)ubaugos*, чију базу сачуваше и српски и староиндски корадикал. Дисимилацију лабиала **l/b** документује и слов. *sloboda* — *svoboda* као трачко *βολινθος* према слов. *govedo*, те се тако употпуњује објашњење варијаната *Silber* и *srebro*. Илирско порекло германске туђице *Silber* доказује исто као и *Eisen* доминацију илирске металургије у средњој Европи под крај другог и почетком првог миленија ст. е.

11. Некентумски карактер илирских говора с ове и с оне стране Јадрана потврђују, међутим, на управо савршен начин илирске туђице у класичним језицима, које нису додуше многобројне, али су ипак потпуно довољне да те илирске говоре приближе не само трачким говорима него и балтско-словенској групи индоевропских дијалеката. Без такве блискости фонетске природе теже би се могло објаснити брзо и успешно претапање илирских и трачких балканско-карпатских староседелаца у словенске масе.

Давно је већ Лагеркранц (в. Валде-Хофман, *Lat. et. Wörterbuch*, 316) протумачио класичне туђице *σαρσα* *αμαξα*. (код Хесихија) и лат. *serracum* (код Сисене), *sarracum* (код Јувенала), *σαραγαρον* (*Edictum Diocletiani*) "ниска теретна кола", као позајмице из неког

илирског говора и идентификовао их је са лат *curtus*, на тај начин што је утврдио палатални карактер иницијалског гутурала. Ово Лагеркранчево тумачење остало је неспорно, и право је чудо како су га, браниоци и кентумске и сатемске илирштине превидели и заборавили.

Али тај сведок није усамљен, јер се могу наћи и испитати још два три сведока која ће потврдити некентумски карактер илирског језика. Ево још једне класичне туђице илирског порекла. Код Ерну Мејеа (*Dict. et. de la langue latine* 966) имамо: "Sybinam appellant Illyri telum venabuli simile" са цитатом из Енијевих Анала: "Illyrii restant sicis subinisque fodantes". Како је познато, ова се туђица јавља и у грчком, и то у два варијантама $\sigma\beta\upsilon\nu\eta$ $\sigma\gamma\upsilon\nu\eta$ (в. О. Хофман, *Die Makedonen* 68, А. Дебрунер, *Reallexikon d. Vorgeschichte* IV 2, 525 и Вл. Георгијев, *Vorgriech. Sprachwissenschaft* 34). Остале варијанте и графије бележе издавачи Лидл-Скотова Речника, који су склони одвајању ових речи. Те варијанте гласе:

$\sigma\beta\upsilon\nu\eta$ $\xi\beta\upsilon\nu\eta$ $\sigma\upsilon\beta\upsilon\nu\eta$ односно $\sigma\gamma\upsilon\nu\eta$ $\sigma\gamma\upsilon\nu\omicron\varsigma$ $\sigma\gamma\upsilon\nu\omicron\nu$ $\sigma\gamma\upsilon\nu\mu\omicron\nu$. Ова друга група као да је старија и познатија, јер се јавља већ код Херодота, који овај назив сматра, исто као доцније и Аристотел, глосом из кипарског дијалекта, док схолијаст Аполоније Рођанин (4, 320) говори о скитском пореклу.

Свакако да појава ове туђице на Кипру доказује њену дубоку старост у грчким говорима: она је очигледно позајмица из говора догрчких Пеласта. Питање је само у томе како да се објасне варијанте β/γ Најприродније би било оба ова сугласника схватити у смислу двојаког настојања да се затрпа хијат, тј. варијанте претпостављају старији заједнички облик *siuna*. Да је таква претпоставка више него вероватна доказује нам синоним за исти предмет, који гласи $\sigma\acute{\alpha}\nu\iota\omicron\nu$ или $\sigma\alpha\nu\acute{\iota}\omicron\nu$. Из корадикалних туђица $\sigma\alpha\rho\iota\alpha\zeta\omega$ $\sigma\alpha\rho\omicron\beta\rho\iota\theta\eta\varsigma$ $\sigma\alpha\rho\omega\tau\eta\rho$ сазнајемо да је поред облика $\sigma\alpha\nu\omicron$ - постојао и облик- $\sigma\alpha\rho\omicron$ - Постојање овог другог облика, који се исто као и први јавља у комедиографском речнику и у опсеном значењу "membrum virile", документовано је и у старомакедонском називу копља $\sigma\alpha\rho\iota\sigma\alpha$ *sarissa*, главног оружја македонске фаланге. Основни елемент $\sigma\alpha\rho$ - према $\sigma\alpha\nu\omicron$ - $\sigma\alpha\rho\omicron$ - утврђује на сасвим јасан начин специфичну илирско-македонску монофтонтизацију првобитног дифтонга. Тако долазимо до основног архетипа овог важног термина илирско-трачке металургије, познате већ из хомерских песама (в. н Ерну-Мејеов Речник s. *sica*). Тај архетип има ове облике *sunno sauno saugo*, из којих јасно произлази њихова хетероклитична старина типа **n/r**.

Управо због те старине методски није допуштено одвајати макед. $\sigma\alpha\rho\iota\sigma(\sigma)\alpha$ из ове групе, па тражити евентуалну везу са староинд. *saruh* "стрела, копље", односно са грч. $\chi\omicron\rho\mu\eta$ "шиљак на копљу", иако су њихови иницијали палаталне природе. Стога се ова архаична хетероклитична основа и са формалне стране може повезати и идентификовати са лат. *curis* "копље" и *cuneus* "клин", јер обе ове именице, исто као и наведени илирско-трачки корадикали, претпостављају промену **kuno/curo-** (уп. лат. *donum* и наше *dar*).

Овој истој лексичкој групи припадају вероватно и староинд. *sula* "ражањ, шиљат колац", јерм. *slak* "ражањ, копље, стрела, бодеж" а по свој прилици слов. *sulica* и лат. *sublices publica* "колац". Код ових лат. корадикала морали бисмо у том случају узети у обзир не само разлику квантитета код вокала, него пристати и на губитак путем дисимилације првог грленика, тј. *sublica* је постало од старијег **sku-dhlo-ka**, иако ова могућност није раније узета у комбинацију (в. етимолошке приручнике). Такав се губитак првог грленика претпоставља у лат. *silex* (в. Ерну Мејеов Речник 900).

Ево још два примера за некентумски положај илирског језика. Разуме се да су оба примера документована у оба класична језика, у које су дошла непосредним путем из неког илирског говора и то на тај начин што је илирских насеља било с обе стране Јадрана на Балканском и на Апенинском Полуострву. Сасвим је разумљиво што се такве туђице јављају тек доцније у књижевним делима класичних народа, будући да су друштвену површину у ранијим

епохама образовали грчки и италски господари. То је случај и са туђицом илирског порекла *sabaia* "врста пива", која је забележена тек у IV в. н. е. код Амијана Маркелина (XXVI, 8, 2), али због њених грчких сродника мора се сматрати много старијим образовањем. Имајући у виду познату илирско-трачку промену **m/b**, документовану и у македонској глоси $\alpha\beta\alpha\rho\nu'$ οριγανov (το εν) *Μακεδονια* (од Хесихија), са којом иде заједно $\alpha\mu\alpha\rho\alpha\kappa\omicron\varsigma$ „мајоран" (μ , је примарно), можемо са довољно разлога поменутом илирском називу пића придружити Хесихијеве глосе $\sigma\alpha\mu\iota\theta\epsilon$ "врста напитка" и $\sigma\alpha\mu\iota\theta\rho\epsilon$ "мешано пиће, шербе". Све се ове туђице са сибилантским иницијалом и са карактеристичном монофтонгизацијом основног дифтонга могу идентификовати са грч. $\chi\epsilon\upsilon\mu\alpha$, $\chi\upsilon\mu\alpha$, $\chi\upsilon\mu\omicron\varsigma$ "течност, либација, сок" итд. и са староинд. *homan*, *homa*, "либација".

Важно је да ова лексичка група има свог претставника и у македонском. То је други део сложенице $\lambda\alpha\kappa\epsilon\delta\alpha\mu\alpha$ "пиће македонских сељака" (в. Хес. s. v.), чији први део по свој прилици стоји у вези са лат. *lucanica* и германско-словенским називом лука, узетим из неког илирског говора са југа (*lausa*, грч. $\delta\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ $\lambda\alpha\phi\eta\eta$) Тако се на основу македонске глосе **-δαμα** утврђује звучни интердентални спирантски иницијал за илирски оригинал ових класичних туђица.

Да је овом иницијалу архетип палатални гутурал види се довољно јасно из Хесихијевих глоса $\zeta\alpha\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$, $\zeta\alpha\mu\alpha\tau\iota\omicron\nu$ "посуда", које се због трачког $\zeta\epsilon\tau\rho\alpha\iota\alpha$ - $\chi\upsilon\tau\rho\alpha$ морају спојити са овом истом лексичком групом као и фриг. $\zeta\epsilon\upsilon\mu\alpha$ „извор" (код Хесихија). Код овог последњег корадикала треба нарочито истакнути очуваност првобитног дифтонга и истоветан начин деривације као у *sabaia* $\sigma\alpha\mu\iota\theta(\rho)\epsilon$ - $\delta\alpha\mu\alpha$. У погледу значења треба истакнути чињеницу да се у илирско-македонским говорима поред обичног значења "пиће" јавља и значење "лековити напиток". Та нас семантичка нијанса приближује сакралној употреби ових корадикала у индоиранским говорима, јер су првобитни жреци били и врачеве и стручњаци за израђивање пића и напитака као доцније Додеови калуђери, проналазачи шартреза.

Још је интересантнији следећи пример за некентумски положај илирских говора. И овај ћемо пут поћи од лат. туђице *samentum*, за коју нам антиквар Фронтон каже: "*lingua Hernica pelliculam de hostia in aricem suum flamen, cum in urbem introeat imponit*". У Ерну-Мејеову Речнику (стр. 852) са правом се истиче архаичност ове усамљене глосе, за коју знамо захваљујући учености Марка Аурелија. Не треба ни нарочито помињати илирски тип деривације, код ове туђице. Да је реч доиста илирског порекла може се сасвим поуздано закључити из чињенице што су јој антички лексикографи сачували многобројне сроднике с ове стране Јадрана. То је најпре $\tau\alpha\mu\iota\sigma\omicron\varsigma$ "*pellis hirci recens detracta*" и трачки облик са истим значењем "кожа" забележен у Порфиријевој интерпретацији имена $Z\alpha\mu\text{--}\omicron\lambda\zeta\iota\varsigma$ "*δώρα αρκτου*". И код ове групе сусрећемо се поново са илирско-трачком променом **m/b**, јер поред облика $\tau\eta\beta\epsilon\nu\nu\alpha$ (вероватно од старијег *tamenda*, дакле иста деривација као у *samentum*), $\tau\eta\beta\epsilon\nu\nu\omicron\varsigma$ $\tau\eta\beta\epsilon\nu\nu\iota\varsigma$ "врста тоге", имамо и име њеног тобожњег проналазача из Аркадије које гласи $\tau\eta\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$. Исту фонемску слику са готово истоветним значењем налазимо даље у Хесихијевим глосама $\sigma\epsilon\mu\alpha\lambda\iota\alpha$ $\rho\alpha\kappa\eta$. Αρχειοι и $\sigma\epsilon\mu\iota\alpha\rho$ $\chi\iota\tau\omicron\nu$, η $\pi\lambda\alpha\zeta$ $\alpha\nu\tau\iota$ $\sigma\tau\epsilon\upsilon\eta\varsigma$ $\epsilon\pi\iota\kappa\epsilon\iota\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ $\omicron\varsigma$ $\lambda\alpha\kappa\omega\nu\epsilon\varsigma$. Повезаност ових обеју глоса уочио је већ Херверден у свом Речнику, али због семантичке варијанте код последње глосе, коју бележи Хесихије за лаконски дијалекат, не може бити сумње да овој групи туђица треба придружити још и глосу $\sigma\alpha\mu\upsilon\lambda\iota\varsigma'$ η $\pi\rho\omicron\tau\omicron\lambda\iota\varsigma$ $\upsilon\pi\omicron$ $\tau\omega\nu$ $\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\sigma\omicron\upsilon\rho\gamma\omega\nu$.

Цела ова лексичка група из раздаљених говора предгрчких Пеласта припада добро познатој индоевропској лексичкој језгри, о којој се говори у Валде-Покорнијеву Речнику (I, 386) под ознаком **kem-** "*bedecken, verhüllen*" и у Валде-Хофманову s. *camisia*. Код ове групе мора се нарочито истакнути буквално подударње између Хесихијеве глосе $\sigma\alpha\mu\upsilon\lambda\iota\varsigma$ и староинд. *samulyam*, *samulam* "вунена кошуља". Дужину првог слога не показују само староиндиски

корадикали него и напред поменуте класичне туђице τηβεννω, τηβεννος, τηβεννις, а вероватно и позно забележена лат. глоса из херничког говора *samentum*. Са Хесихијевом глосом σαμυλις и са староинд. *šamulyam* дословно се поклапа карски топоним Σαμυλια, забележен код Стефана Византинца. На основу ове сингуларне идентификације могао би се индоевропски слој карског идиома сматрати некентумским и према томе доказом симбиозе између Караца и Пеласта. Као други пример за постојање некентумских елемената у индоевропском слоју карског идиома помињем грчку туђицу карског порекла υσσος "копље", која је уствари редукована база за авест. *vazra* "тољага" и старовис нем. *wahs* "оштар" (в. Валде-Покорнијев Речник I 247). Вероватно би се могло наћи још примера из класичних речника којима би се дао утврдити некентумски карактер пеластичких говора, па према томе и илирског као и македонског.

Супротни примери из старомакедонских глоса односе се на војнички и медицински речник, па се стога могу сматрати обичним грецизмима, на којима је О. Хофман изградио своју теорију о грчко-македонском језичком јединству. Најдрастичнији Хофманов аргуменат αργιλους "орао" не долази више у обзир, будући да га је сам његов аутор, А. Фик, одбацио. Ипак још има нерешених тешкоћа и појединости које нам задаје старомакедонска миксоглотија. Међу такве случајеве спада и назив македонске игре са оружје τελεστιας, који Хофман (стр. 91) тумачи грчким сретствима као "завршну игру", а Писани (Rev. int. d. et balk. III 30) истиче промену лабиовелара пред палаталним вокалом. Како се оваква промена јавља и у грчком, биће о њој говора доцније. Засад истичемо само толико да се интервокалско *s* у τελεστιας може схватити на исти начин као у ιζελα и αλιζα, тј. сасвим друкчије него у грчким дијалектима.

12. Чињеница да се лабиовелар пред *e* на исти начин мења у трачком и македонском као и у шиптарском језику може се објаснити тиме што ова племена припадају негрчким Индоевропљанима античког Балкана. Између Македонаца и Трачана у области средњег и доњег Вардара живели су Пајонци. Имамо име једног њихова владара забележено на новцима. Тај се владар један пут пише Λυκκειος, Други пут Λυκλειος а трећи пут Λυπλειος. Из ових граfiја може се са приличном поузданошћу закључити да се у пајонском језику одржао лабиовелар као такав још у IV в. старе ере. Тиме се објашњавају различни рефлекси индоевропских лабиовелара како се то види из ових Хесихијевих глоса, κωβαξ ο μεγας τεττιξ и βαβακοι υπο 'Ηλειων τεττιγες υπο ποντικων δε βατραχοι.

Због значења која су у овим речима несумњива мора се κωβαξ βαβακος везати са лат. *bufo* (од старијег *gwobhon*) слов. *žaba* (од старијег *gwebha*). У лат. *bufo*, *bufus*, *bufa* (в. Валде-Хофман, Lat. et. Wörterbuch 121) показује значења "жаба, миш, кртица и нижи отровни инсект" па се овом последњем семантичком нијансом објашњава Хесихијева интерпретација (μεγας) τεττις. Основни вокал у глоси βαβακος мора да је рефлекс индоевроп. *ə* (*šva* *primum*), па се тако добијају познате алтернације *ə* (ë/ö.) База са *ë* документована је у Хесијевој глоси σηπες узетој из Никандрових *Therias* 817, σηπες ' ζωα ερπετα, οφεις. Околност што ова реч обележава не само неку врсту гуштера него и отекине може само Боасаку да буде довољан разлог за везивање ове глосе са грчким изразима σηπω "трунем" σαπρος, "гњио". Осим убедљивих семантичких паралела које пружа наш и латински језик (уп. наш израз *vole* "отекина од ударца" и лат. *fungo* — *fungunculus*, *scrofa* — *scrofula*) да име неке животиње обележава било коју врсту чира или отекине, а о таквој промени значења ради се и у грчкој туђици σηψ, која потиче из неког говора старих Пеласта, даје нам алоглотски део латинског речника следећи интересантан пример код Паула Феста: "*Bova serpens est aquatilis, quem Graeci υδρον vocant, a qua icti obturgescunt. Scrum quoque tumor viae labore collectus bova appellatur*". Поред облика *bova*, који је на основу исказа романских диалеката поуздано утврђен као вулгарно латински, имамо још

хистерогене облике *boa boas* са очигледним губитком другог лабиала путем дисимилације. Кад се овај вулгарно латински облик пореди са синонимом *bolea "salamandra"* добијамо понајпре семантичку нијансу "гуштер", документовану и у предгрчком $\sigma\eta\psi$ "*serpentis vel lacerti genus, tumor*", а поред тога и други продукат дисимилације лабиала тј. **b-b, /b-l** која је природно далеко разумљивија у алоглотији него ли у идиоглотији.

За обе врсте овакве дисимилације имамо паралеле у српској фонологији: *svo: boda* од старијег *svoboda* и *lu(m)barda* од страног *bombarda*, док у дублети *Šaba* поред обичнијег *Švaba* имамо убедљив пример за вулгарно латинске *bova-boa*, али уједно и доказ да Хофман у својој обради Валдеова Речника (*s. bova*) погрешно и противно традицији текста облик *bova* сматра хистерогеним резултатом популарне етимологије на бази *bovem*. И у грчкој алоглотији имамо пример за дисимилацију **b/v—b** према **l—b** односно **b—I**: Κυβηλη од старијег Κυβηβη , због чега *cv* неосноване Кречмерове етимолошке комбинације овог имена (*Kuhns Zeschr.* 55, 86). Јасно је да и у $\sigma\eta\psi$ имамо један пример више за прелаз лабиовелара у сибилант испред *e*, документован у шиптарском, трчком и македонском. Ево још један пример за исту појаву. Тај други пример гласи: $\text{κασαλβας}'$ *порνη* (код Хесихија). Кад овај облик поредимо са синонимним корадикалима $\text{Σαλαβακχω} \bullet$ *порνης ονομα* • *απο δε ταυτης και τας καταφερεις εις τα 'Αφροδισια ουτως ελεγον 'αττι κοι, παραβος 'το γυναικειον αιδοιον* и са метатезом реда **p—β**. *σαβαριχιον, σαβαριχη σαμαριχη* потпуно истоветним значењем, постаје потпуно јасан префиксални карактер првог слога у именима Κυβηλη , Κομβαβος , Κυβα . Да је то заиста тако и да је наша анализа имена Κυβηβη тачна, а Кречмерова комбинација на основу хистерогеног облика Κυβηλη потпуно неоснована, види се и из простог облика овог имена без тог префиксалног елемента, сачуваног у Хесихијевим глосама $\text{βαβακα} \bullet$ *τον γαλλον, βαβακτης* • *ορχηστης* • *υμνωδος μανιωδης, κραυγασος, οθεν και Βακχος, βαβαξ, ματαιος λαλος, φλυαρος, ενθουσιων, αναιδης, βαβαξαι, ορχησασθαι*.

На основу ових двеју лексичких група κασαλβας , и Κομβαβος утврђена је на несумњив начин егзистенција префикса **ко ка ki-** у предгрчким говорима балканско-анадолске области, чије носиоце зовео индоевропским Пеластима. Разуме се да постоји још знатно већи број примера за егзистенцију таквог префикса, о којима ће бити говора на другом месту. Добива се утисак да је архетипски облик тог префикса показивао специфично индоевропску алтернацију **кe ко**. Име староанадолске богиње Κυβηλη , чији старији облик може да буде само Κυβηβη , док јој скраћени хипокористички облици гласе Κυβα и Κομβη . има и свој мушки одговарајући облик. Он гласи Κυβηβος а варијанте су Κομβαβος и Κομβαβις "*castratus*". Имајући у виду алтернације **a/u**, настале по свој прилици од старијег **o** и његове отворене или затворене артикулације, можемо без ризика идентификовати са овим именима и именице односно придеве καβηλος , καληβος и βακηλος код којих значење "*castratus*" потпуно обезбеђује постављену везу. Као вероватни архетипски облик овог важног имена може се одредити *Co-baba "magna mater"*, а њен мушки облик *Co-babos*, са којим се по значењу подударно друго име *Attis*, што га носи Кибелин свештеник (Б, Хрозни, *Die älteste Geschichte Vorderasiens* 141), документарно утврђује староанадолске облике овог имена: *Kurapas* и *Kubabat*. Само се његова анализа тог имена не може прихватити јер не узима у обзир поменуте Хесихијеве глосе βαβαξ итд., које несумњиво утврђују као радикални елемент *baba*. Према томе најстарији облик гласи *Co-baba "прабаба, стара мајка"* (уп. превод *Magna Mater*). Стога ће ово име и због префикса и због основног елемента бити пре индоевропског него сумерског или хуритског порекла, иако су и Сумерци познавали божанство звано *Baba* (в. Хрозни, *D. ält. Gesch. Vorderasiens* 91), док се хуритско *Chera* као и доцније на грчки преудешено *Hirra* (ιρρη) могу схватити као краћи облици старијег и потпунијег *Ke-baba*. Облици βαβαξ и Παπαλος (скитски Зевс) немају префикса **кe ко**.

13. Промена **1/r** у речима **κασαλβας** и **σαραβος** такође није усамљена (уп. ипр. **κλιβανος**, **σκριβανος**) као ни прелаз **1/m** у **σαβαριχη σαυβαριχη** — **σαμαριχη** документован у трачкој топономастици. Али за главно питање о коме се овде ради т.ј. питање лабиовелара у предгрчким говорима, треба поред облика **κασαλβας** итд. узети из Хесихијева Речника и ове глосе **σαμβα** "lumbus, ilia" **σαμβαλα σανβαλα** (од старијег **σαμβ-βαλα** односно **σανβ-ιαλα**) **σεμπαλα**, па их везати са **βαμβαλον • αιδοιον Φρυγες**. Како је ова последња реч документована и варијантом **βαβαλον**, не преостаје нам ништа друго него да због раније наведених синонима оба ова облика изведема од **βαλβαλον**, при чему је облик **βαβαλον** резултат дисимилационог губитка првог **λ**,, које се у облику **βαμβαλον**, као и у облику **σαμβαλα** назализовао (уп. **ελπις εμπις** итд.).

Да ова нису проста и пука нагађања, како би то изгледало на први поглед, види се из треће варијанте **Βαυβω • τιθηνη Δημητρος** 'σημαινει δε και κοιλιαν ως παρ 'Εμπεδοκλει односно њеног мушког адекватног облика, сачуваног у Херондиним мимијамбима **βαυβων** "ολισβος libidinis muliebris instrumentum coriaceum, quod etiam δερμα vel γερρον vocatur". Обадва облика, постала од старије основе **βαλβ**, јасно показују да се у овој целој лексичкој групи са одређеним семантичким центром "rudendum" ради о алтернацији **βαλβ/σελβ** (уп. **σεμπαλα**) и да се стога ова група мора идентификовати са грч. **δελφους** итд где је јасно утврђен лабиовеларни иницијал. Што се тиче прелаза **βαλβ/βαυ** довољно је упозорити на истоветне појаве у грчким дијалектима: у Гортинском законнику имамо **καυχος**, место старијег **καλκος**, затим у критским говорима **αυκαν** == **αλκην** и, што је у нашем случају од нарочитог интереса, **αδευπιος** место познатијег **αδελφιος**. Управо за ову последњу сложеницу прихваћена је једнодушно етимолошка веза са **δελφους**, коју је поставио Кречмер, па је према томе критско **αδευπιος** корадикално са наведеним остацима из речника предгрчких Пеласта **βαμβαλα σαμβαλα** **κασαλβας** и са Хесихијевом глосом **αγαλβας** "libidinosus", које ће пре бити резултат дисимилације лабијала у старијем непотврђеном **αβαλβας** него замене лабиовелара са простим веларним гутуралом, својствене за сатемску групу.

Бугарски научник Георгијев заступа гледиште да су предгрчки становници античког Балкана говорили таквим индоевропским дијалектима у којима је нестало разлике између велара и лабиовелара, али су се палатални гутурали очували било као спиранти било као сибиланти (в. **Vorgriech. Sprachwissenschaft**). Можда је доиста било и таквих индоевропских дијалеката на предгрчком Балкану, са којима због те особине иду заједно балтско-словенски и индоирански. Ми не можемо ићи тим путем, јер чињенице говоре искључиво за то да се трачко-фригијски, пајонско-македонски, илирско-шиптарски и још неки језички сродници предгрчких Пеласта, како ћемо доцније видети, управо у том погледу одвајају од сатемске групе. У овом конкретном случају глоса **αβαλβας** могла би се једино са нарочитих разлога одвојити од лексичке групе **βαμβαλα σαμβαλα βαυβων**. Међутим ми не видимо таквих нарочитих разлога. Напротив, као пример за **αγαλβας** може се навести корадикална туђица, Хесихијева глоса **καλλη • ιπλος βαδιστης**, чија је база **gvolb^h** — несумњива и документована нем. **Kalb** као и грч. **δολφος** које показује друкчију дисимилацију лабијала него **αγαλβας** и **καλλη** т.ј. **δολφος** место **βολφος**.

Префикс **α-** у **αγαλβας** није усамљена појава као ни префикс **κα** код **κασαλβας**. Такав префикс приметили су стручњаци већ раније у предгрчком речнику. Наводимо примере из илирског материјала **Πενεσται** (варијанта **Μενεσται**.) **'Αλενεσται**, **Τιντινοι** — **'Ατιντανες**, **μινιον** — **αμηνιον** (sic.) Због ове последње дублете отпада Мејеова комбинација са иберском хидрономијом **Minius**, будући да се реч јавља на грчком тлу у вези са Пеластима из Орхомена и са етникомом **Μαγνιτες** (в. **Hes. s. v.**). Због утврђеног префикса **κα**—неприхватљива је анализа

именице *κασαλβας*, коју подржавају Џонс и Макензи у својој обради Лидел-Скотова Речника, пошто је *κασαυρα* *κασωρις*, којим они вежу *κασαλβας*, очигледан дериват од простијег *κασσα*, док се облик *κασαβας*, који нам даје *Etymologicum Magnum*, мора сматрати продуктом контаминације од хетерогених синонима *κασσα*, "corium, scortum" и *κασαλβας*.

Говорећи о овој групи синонима Шантрена (*v. Formation des noms en grec 352*) не примећује да су *κασαυρα* (*κασαυρας*) и *κασωρις* образоване познатим суфиксима **auro/oro-**, а да за *κασαλβας* не може ни он да нађе никаква сличног примера, па и њему као и Енглезима ова именица остаје потпуно усамљена и необјашњења у погледу образовања. На другом месту свог корисног дела (стр. 262) веже Шантрена раније поменути туђицу *σαραβος* са краћим обликом *σαρων*, али не даје никаквих детаљнијих обавештења нити каквих других лексичких веза, иако је очигледно да се *σαραβος* не може одвојити од синонима *σαλαβακχω* *σαβαριχη* код којих се промена **l/r** може схватити на два начина, грчком или индоевропском миксоглотијом. За обе могућности има довољно примера. Али управо код обе лексичке групе имамо већ индоевропске дублете **gvelbh/gverbh-**, документоване и у грчким примерцима *δελφαξ*—*βρεφος*. Ради доста шарених семантичких нијанса обе лексичке групе са семантичким језгром "pudenda, fetus" довољно је поменути *ταυρος*, *φαλλος*, *ορχις* и њихове корадикале.

Следи да су туђице *κασαλβας*, *Σαλαβακχω-* деривати од базе **gvelbh-**, а *βαμβαλον*, *βαυβων* од алтернације **gvolbh-**. Важна је изричита напомена Хесихијева код глосе *βαυβαλον* да припада фригијском језику. На тај начин облик *βονок(αν)* престаје бити усамљен и сингуларан сведок да је фригијски језик као и шиптарски, трачки и македонски сачувао разлику између веларних и лабиовеларних гутурала. Ако је овај закључак поуздан, а супротних примера нема, онда се мора напустити традиционално схватање о нарочитој повезаности јерменског језика са фригијским, схватање које се повлачи од Херодота па до дана данашњега. То је схватање исто толико неосновано као и оно друго о посебној вези између илирског и венетског језика за које је опет главни кривац уважени "отац историје". Будући да јерменски није сачувао ове разлике између веларних и лабиовеларних гутурала, неизбежан је закључак о његовој одвајању од трачко фригијске групе, од пајонско македонске, па најзад, од илирско шиптарске у смислу В. Шулцеа. Можда Маркарт има право са својим схватањем да су се Јермени доселили из централног Балкана, али то још никако не значи да су њихови балкански преци у лингвистичком погледу били нарочито везани за наведене саплеменике предгрчких Пеласта.

14. Да допунимо са још неколико података ову лексичку групу из језика предгрчких Пеласта, који ће у исти мах показати и релативну старину њене појаве из говора грчких досељеника. Кречмер је на неким топонимијама са Крита и са источног Балкана убедљиво показао да су грчки дијалекти са иницијалом **s** у туђицама на исти начин поступали као са оним **s** из грчке идиоглотије. Али примери узети из Топономастичког материјала као *Σαλμυδησος* итд нису повољни за објашњење овакве појаве, јер се пред њима по правилу појављују предлози као *εξ*, *εις*, па стога није искључено да се ради о погрешној декомпозицији или о неетимолошкој формацији слогова. Много су подеснији за то објашњење адјективи и апелативи, где је могућност такве грешке готово сасвим искључена. У том правцу као пример наводимо дублету *αμβων* поред већ познатих чланова лексичке групе *σαλβ* *σαυβ*. За ту дублету нам учен солунски митрополит Еустатије у свом коменгару (1539) даје исто значење "*γυναικειον αιδοιον*". Овај његов податак потврђују и сложенице *Θριαμβος* (од старијега *τρισαμβος*), *διθυραμβος* (од старијега *τιτυρ-βαμβος* са адаптацијом иницијала према самом имену бога Диониса, коме и припада овај епитет), па према томе и имена *Ίαμβη* "*Ιαμβος*. Ова имена и епитети пружају један доказ више да порекло грчке драме треба тражити не код самих

Грка него код предгрчких старинаца, за које је карактеристичан фалофорски карактер Дионисова култа.

Из хомерске химне богињи Деметри сазнајемо да у имену Ἰαμβη треба исто као и у имену Деметрине дадиље Βαυβω тражити опсцени смисао, својствен том култу. Губитак иницијала *s* рефлекса првобитног звучног лабиовелара у апелативу αμβων "rudendum muliebre" и у имену Ἰαμβη (од старијег J-samba), најлепше се може илустровати дублетама σιλυη(σιλυη)-ιλυη, ч'ији завршетак очигледно указује на илирско порекло. Овај керамички термин корадикалан је са нем. Torf и постао је према томе од старијег **dhup/bh**, па га треба везати са туђицом "долапског" порекла δεπας, δεπαστρον са уобичајеним монофтонгом место старијег дифтонга. Зна се да је монофтонгизација индоевропских дифтонга важна црта у фонетици предгрчких говора старог Балкана. За губитак иницијалског *s* у αμβων и αμβη и σιλυη не може се позвати на одговорност кипарски дијалекат, јер се не ради о грчкој речи него о туђици илирског или тачније речено пеластичког порекла. Управо за Кипар саопштава нам Херодот један технички термин за наоружање σιλυη(ν)ης "дуго жељезно копље", који код римског песника Енија гласи subina (в. Ерну-Мејеов Речник 966), а код Грка σιβυνη-σιβυνης. Док Еније, који је као Месап балканско-илирског порекла и стога најобавештенији сведок, овај термин сматра илирским, дотле се грчки лексикографи колебају између трачког и македонског или скитског порекла.

Значи да се сви сведоци слажу у томе да је овај термин из севернобалканског, а не из грчког извора. Због овог примера са очуваним иницијалом *s*, не можемо дијалекатски облик ιλυη приписати кипарском дијалекту. Оваква колебања у грчким дијалектима у погледу алоглотског иницијала *s* доказују само то да су у грчке говоре и после њихова губитка иницијала *s* пред вокалима, односно интервокалског *s*, још увек улазиле такве речи из предгрчких говора. То се сасвим лепо слаже са Аристотеловим податком да су се још у његово доба тј. крајем IV в. ст. ере чули варварски говори на земљишту грчких племена. Превод хришћанских књига на језик трачких Беса у VI в. н. е. и одржање шиптарског језика у централном Балкану речито показују дуг живот тих "варварских" говора. По завршеном досељавању грчких племена, ни грчка традиција ни модерне историске науке не знају да су се у античко доба или, тачније речено, до краткотрајне келтске инвазије досељавала било каква варварска племена и са тога разлога ми те "варваре" морамо сматрати припадницима предгрчког становништва на старом Балкану. Такво схватање етничке стратиграфије потврђују и лингвистичке чињенице. Стога смо на женевском Конгресу лингвиста, побијајући Кречмерову теорију о "прото-индоевропском" слоју у прекласичној и класичној балканско-анадолској области, стали на гледиште да се морају понајпре испитати трагови и остаци из говора и топономастике ових предгрчких документованих Индоевропљана пре него би се прешло на хипотетичне Прото-индоевропљане.

За одржање лабиовелара, иако не на исти начин као у шиптарском, наводимо још ова два примера из пајонско-македонске групе. Први нам пружају Хесихијеве глосе αβαρκνα• λιμος и αβαρκνα' κομα. Код друге хомофоне глосе извршили су Џонс и Макензи у свом издању Лидел-Скотова Речника безначајну ортографску коректуру, не мењајући при том ни једног слова. Ми прихватимо ту коректуру и сматрамо обе глосе македонским, јер обе гласе потпуно једнако, а значења им се без тешкоћа могу свести на једну семантичку језгру.

Напомињемо ипак да ознака порекла Μακεδονες стоји само уз другу глосу. Interpretatio ггаеса према Хесихију у нашем преводу прве глосе значи "глад", а код друге "жуди". Ово последње значење глагола κομαω довољно је документовано код Херодота и Аристофана. Како наше именице глад и пожуда потичу од једног истог корена **gvheldh/gvholdh** — којем припадају и староинд. корадикали gard^ha — "пожуда, лакомост", grdhra — "лаком, пожудан", grdhyati — "жуди. чезне", најближе објашњење

наведених Хесихијевих глоса можемо постићи ако их доведемо у везу са словенским и староиндиским корадикалима.

Вокализам македонске именице и њеног деноминативног глагола поклапа се потпуно са вокалском базом слов. glad и староинд. gardha — а суфиксални елемент код македонске глосе—**no**—подудар се на нормалан начин са суфиксом — **ro** — у староинд. grdhra — (од старијег gvrđhros). За разлику од Валде-Покорнијеве поставке овог корена, која полази од иницијала **gh** без лабијалног призвука, ми на основу корадикалних македонских деривата постављамо као иницијал звучни аспиратски лабиовелар. То чинимо стога што се значења у сва три језика потпуно поклапају и што се корен **gvheldh/gvholdh** — много вероватније може схватити као резултат укрштања и контаминације синонимних лексичких група **gvhel** — (уп. грч. θελω "желим") и **gvhedh** — (грч. ποθος "жудња") него као резултат проширења помоћу тако названог коренског детерминатива **d/dh**. На тај начин словенска и староиндиска образовања ослобађају се своје усамљености, добијају очекивану потврду у македонском речнику, који је сачувао обе главне нијансе пожуда и глад.

Прва нијанса заједничка је свим трима језицима, па је вероватно и старија од друге, која је документована у словенском и у македонском. У накнаду за то староиндински допуњава македонски дериват образован суфиксом — **no** — (уп. грч. δωρον и лат. donum) и тиме снажно подупире вероватност дате етимологије македонских глоса. Али постоје и неке разлике код македонске глосе осим вокализма и префикса **α** (од старијег **o**). Није то толико прелаз **l/r**, који је и иначе документован код ове лексичке групе у осталим индоевропским дијалектима, колико промена завршног дентала у гутурал тј. група **tn** дала је **kn**. Срећом исту такву промену констатујемо на грчком земљишту, а од страних примера наводимо наше **Книн** од старијег **Тнин** и **Гламоц** од **Дламоц**.

Мислимо да је сувишно наводити латинске примере као *roculum* од *rotlom* и *veclus* од *vetulus*. Разуме се да грчки примери боље служе на овом месту. Тако наводимо 'Αριαδνη 'Αριαυνη 'Αριαννη и друго још много zgodније *κικυος* од старијег *κιδυος*, које је документовано у Хесихијеву Речнику.

Треба да се овде помене како ни Боасак ни Валде-Хофман ни Валде-Покорни не знају за овај старији облик именице *κικυος*, па стога у својим речницима праве неосноване и беспослене етимологије, полазећи од погрешне анализе грчке именице која се не може одвојити од придева *κιδυος*, тј. — *δυος* *κυος* претставља у именици *κικυος*, суфиксални елемент. Исту промену дентала у гутурал можемо тражити у Хесихијеву изразу *πυκλιη* "врста посуде", који је постао од старијег *πυτλιη* и који се без нарочитих разлога не може раставити од познатих туђица у класичним језицима *πυτινη βυτινη puteus*, изрази из говора предгрчких Пеласта са поузданим корадикалима у осталим индоевропским дијалектима, Мак. *Αυδναιοι* држи варијанта *Αυδιναιοι*.

Пајонско-македонској групи старих Пеласта треба досудити и туђицу *στρος* са нормалном дужином првог слога, иако је тај слог каткада бележен као кратак. Важније је међутим истакнути да модерни лексикографи не дају сва значења ове туђице: за њих је *στρος* само "рупа или јама за остављање жита". Хесихије међутим даје као прво значење *πιθος*, "бачва". Јасно је да треба поћи од тог значења, и да су значења "*puteus, hoggeum*", секундарна. Стога се предгрчко *στρος* са основним значењем суд најприродније да извести од старијег *queeros* и на тај начин идентификовати са слов. **чара** "суд" староинд. *caruh* "посуда" ирским *coire* и галским *raig* "посуда". Због семантичке еволуције "посуда" — удубљење" довољно је потсетити на истоветан процес у нем. *Topf Tobel Tümpel* и на наше **котао, котлина**, затим на латинско *bassinum* и на франц. *bassin*, као и на мађ, *medence* „меденица — увала".

Да је поуздан Хесихијев податак о првобитном значењу ове туђице, доказује и друга његова глоса која гласи $\alpha\eta\lambda\iota\alpha' \tau\alpha \mu\iota\kappa\rho\alpha \pi\iota\theta\alpha\rho\iota\alpha' \kappa\alpha\iota \sigma\kappa\epsilon\upsilon\omicron\varsigma \alpha\rho\tau\omicron\pi\omicron\iota\eta\tau\iota\kappa\omicron\nu$. Промену ρ/λ код варијанте $\sigma\iota\rho\omicron\varsigma \tau\eta\lambda\iota\alpha$ својствену и другим туђицама узетим из говора прекласичних Пеласта показује и корадикална туђица $\kappa\rho\iota\beta\alpha\nu\omicron\varsigma - \kappa\lambda\iota\beta\alpha\nu\omicron\varsigma$, која нема никакве везе са лат. *libum* (в. Валде-Хофманов Речник, 796). Међутим се мора посебно испитати веза између ове прекласичне лексичке групе и јевр. *sig* "Olla", на коју је упозорио већ Форћелини тумачећи латинску туђицу *seria* "бачва, буре", документовану у Плаутовим комедијама. У сваком случају треба нарочито истакнути и квалитативну и квантитативну истоветност радикалног елемента у слов. **чара** (од старијег *qvera*) и у прекласичним туђицама *seria*, $\tau\eta\lambda\iota\alpha$ $\sigma\iota\rho\omicron\varsigma$ $\sigma\eta\lambda\iota\alpha$. Тако и овај пример потврђује важност Педерсенова закона о шиптарском рефлексу индоевропског лабиовелара испред *e* и проширује његову важност на шиптарске сроднике античког Балкана. Затворена артикулација вокала *e*, па према томе и прелаз *e/i* утврђен је већ раније на другим примерима.

15. Да видимо још једном како у погледу палатала и лабиовелара стоје ствари у илирским дијалектима с ове и с оне стране Јадрана. Најпре да рашчистимо стари спор око тога да ли је илирски кентумски или сатемски језик. Наш је одговор додуше врло прост. Он гласи исто онако као и за шиптарски: ни кентумски ни сатемски. Питање положаја илирског језика или, да будемо јаснији, судбина индоевропских гутурала у илирским говорима има вишеструку важност у првом делу због античких Пеласта односно носилаца критско-микенске културе, а у другом реду због наших Шиптара. Јесу ли наши Шиптари доиста потомци старих Илира или не? Понајбољи познавалац шиптарског језика Н. Јокл, једна од жртава нацизма, сматрао је Шиптаре потомцима старих Илира. Таква веза могућа је само у случају ако су и илирски дијалекти, исто онако као и шиптарски, индоевропске палаталне гутурале рефлековали спирантима или сибилантима. Ако то није случај, илирски би био кентумски језик и Илири не би могли бити преци данашњих Шиптара. Ово друго, супротно мишљење о кентумском карактеру античких илирских говора заступали су стално угледни стручњаци за илирске ствари Крае и Покорни. Њима се последњих година придружио и Кречмер, који је раније заступао сатемски положај илирског језика. За ово друго мишљење да је илирски кентумски језик одговара стари Херодот и очигледно несаметски (несемитски?) карактер језика старих Венета, са којима је Херодот својом брахилогијом повезао Илире.

Свега су два места из Херодотових Прича (*Λογοί* је био првобитан наслов његове *Ἱστορίας ἀποδείξις*, чија је друга редакција остала недовршена, па нам је цело дело остало у неком хермафродитском облику), која су проузроковала погрешно везивање Илира са Венетима. Оба су кратка па их наводимо дословно: у првом (I 196) зову се јадрански Венети за разлику од оних понтских *Ἰλλυριῶν Ἑνετοῦ* тј. "илирски Венети", а други пут (V 9) за те исте Венете се каже да су их Меди колонизовали на горњем Јадрану, па их стога зове *ἑνετων τῶν ἐν τῷ ἐν τῆ Ἀδριῆ* "Венета који живе на Јадрану". Јасно је да се из ових Херодотових речи никаквом интерпретацијом не може докучити, а камо ли закључити, да су Венети неко илирско племе и то тим мање што Херодот управо ништа да каже о неким Илирима у првобитној венетској постојбини на Понту. За те Венете у Пафлагонији на Понту зна већ и песник Илијаде, која у данашњој редакцији не може бити старија од почетка VI века ст. е.

Одатле по свој прилици могло је доћи и до комбинације старог Катона, који у својим *Origines* мисли да су јадрански Венети потомци Тројанаца, иако их песник Илијаде (B 850) помиње заједно са вардарским Пајонцима и понтским Пафлагонцима. О пореклу јадранских Венета даје међутим Херодот (V, 9) сасвим друго обавештење, у које и сам отац историје гледа са великим неповерењем. Та његова скепса је знак друге редакције, вршене под утицајем нових

учења из круга првих софиста. Херодот назива јадранске Венете медским тј. персијанским колонистама. Разуме се из оних области на Понту које су држали Персијанци крајем VI ст. ере. Како су Персијанци ускоро затим прешли и на Балкан и завладали све до области старих Пајонаца у централном Балкану, није искључено да су вршили колонизацију и са Енетима — Венетима.

Да су доиста Персијанци за време те окупације источног Балкана вршили колонизацију, односно пресељавање становника види се по другом обавештењу Херодота који каже да су Персијанци пресељавали Пајонце заједно са женама из централног Балкана у западни Анадол. Ипак је у сваком случају потпуно оправдана скепса Херодота, који не верује у перзиску колонизацију пафлагонских Енета међу илирска племена на горњем Јадранском приморју. Таква верзија о пресељавању понтских Венета на Јадран, позната можда већ Херодотовим претходницима на прелазу из VI у V век, мислимо у првом реду на Хекатаја, могла је по свој прилици настати отуд што су подунавски Сигини о којима нас обавештава сам Херодот заузимали простор од Доњег Подунавља па све до области јадранских Венета, и што су по казивању Херодотову имали медску тј. перзијанску ношњу. Та ношња и такво простирање сигинских насеља на запад могли су да послуже као полазна тачка за постанак ове чудне традиције о колонизацији са Понта на Јадран.

Иста таква традиција постојала је и у погледу оснивача илирске Поле, данашње Пуле у Истри. Полу су кажу основали колониста из понтско-кавказке Колхиде. Има још један траг, иако чисто формалан, о неким Енетима на Јадрану. То су Плинијеви Енеди у области на југу од Скадарског језера, које Томашек и Крае (D. alten balkanillyg. geogr. Namen 66) доводе у везу са јадранским Венетима, који су за њих илирско племе. У тој истој области је данашњи Улцињ, стари *Ulcinium*, који се, како каже Плиније раније звао *Colchinium*. Управо са таквог хомофоновог имена постала је традиција да су Улцињ основали досељеници из Колхиде са јужноисточног понтског Приморја. То би у неку руку било друго, наоко самостално сведочанство о насељавању јадранског приморја колонистима са јужног Понта. Разуме се да су овакве традиције у многим случајевима чисте комбинације на основу народских етимологија географских назива. Једино се Херодот позива и на материјални моменат, јер води рачуна о сигинској ношњи. Ипак сви људи са оксфордским панталонама нису из Оксфорда.

Да се Венети налазе и ван илирског земљишта знамо не само по понтским него и по западноевропским Венетима у старом веку. И сам Крае, који заступа кентумски карактер илирског језика, и, према томе, противи се свакој ближој вези између Илира и Шиптара, говори о пајонско-илирском имену бога Диониса које према Хесихију гласи *Δυαλος*. Том приликом (Festschrift Hirt II 569) не говори Крае о том да је карактеристични илирски суфиксални елеменат — **aplo/oplo** — документован управо у северноисточном делу пајонског земљишта тј. тачно у оној области која је најближа Трачанима и у коју се последњих година локализују најстарија седишта данашњих Шиптара. То се пајонско племе зове *Παλιότλαι* и познато је већ Херодоту (в. V 15). Али чињеница да и ово пајонско племе Крае сматра илирским, може да служи као доказ за схватање да су Илири преко Пајонаца и Македонаца повезани не само са Тракијом него и са Фригијом и осталим областима севернозападног Анадола. Тако далеке источне границе илирског земљишта поставља лингвиста Кречмер и археолог Малтен. Кречмер је, као и Томашек, управо на основу имена *Παλιότλαι* целу област од Македоније према родопском масиву, прогласио илирским земљиштем (в. Einleitung in d. Gesch. d. griech. Sprache 246 и Крае, D. alten balkanillyg. Namen 74). Ово је потребно нарочито истакнути што су доцније Белох и Вулић, при поновном претресању етничке припадности старих Пајонаца напросто прешли преко Кречмерових и Томашекових лингвистичких аргумената. Додајемо и то да је лингвиста Солмсен цело пајонско-македонско земљиште, иако на основу штурог лингвистичког материјала, прогласио илирским. (в. Крахе, D. alten balkanillyg. Namen 113).

Ми ипак, у намери да бар донекле и терминима означимо наш став по овим замршеним питањима, називамо становнике централног Балкана пајонско-македонском групом, са тим додатком да и ову групу сматрамо само једним чланом веће лингвистичке заједнице, којој припадају и илирска племена и које ми зовемо заједничким именом Пеласти. Овим именом не желимо напросто заменити традиционални назив Пелазга, који је многим истраживачима у толикој мери утерао страх у кости да га више и не спомињу, а ако га спомену, онда кажу да је то празно име без садржине. Како су по античкој традицији Пајонци и Пелагонци уско повезани не само међусобно него и са тим шареним Пелазгима, сасвим је разумљиво зашто је историчар Белох учинио озбиљан напор да докаже грчки карактер Пајонаца и Пелагонаца, како би на тај начин доказао и грчки карактер старих Пелазга, предгрчких становника балканско-егејске области. Ми смо већ раније видели на основу варијаната пајонског имена Λικκείος Λικλειος Λιλκειος, да се ту ради о разним грађијама за репродукцију очуваног лабиовелара. Исту такву основу наслућујемо и у анадолском имену Λουβαῖς Ἰδαλωβ-ασις.

Друкчију анализу ових имена даје Бранденштајн (Festschrift Hirt II 42), који издваја елеменат **βασι-**, према његово схватању документован у трачкој топонимији Βασι-βουνον "Herrenbau" Тај елеменат **βασι-** идентификује Бранденштајн са филистејском титулом господара *radī*, која подсећа на староинд. *rāti* — "господин" и коју су Филистејци, како он мисли, могли посудити од Инда у Сирији.

Ови Филистејци кренули су, како мисли Шахермајер са источно-балканског Приморја у XIII в. ст. ере (в. Festschrift Hirt I 245). И Шахермајер и Бранденштајн и готово сви немачки историчари и лингвисти и археолози болују од једне те исте болести, коју смо ми раније назвали "нордизмом". Не помаже ту ништа што се лакши случајеви те болести јављају код многих немачких стручњака ка Западу. Тако су и ови Филистејци због освајачких способности, иако на врло опрезан начин, обележени као носиоци и претставници нордизма. Ми се овде бавимо искључиво лингвистичким стварима и нас не интересује ни "пра-индоевропска нација" нити чистота њене расе. Филистејци, од којих потиче име Палестине, крећу са источног Балкана сувим и воденим путевима, како то изгледа по археолошким споменицима. Ако су они кренули доиста из те области, онда је у старобалканској топономастици свакако морало остати нешто трага о њиховим ранијим балканским насељима.

И доиста у пајонској области на источном Балкану имамо хидроним Παλαιστίνος, (-Στρουῶν) настао по неком легендарном јунаку Палаисту, а у Епиру, где је у Додони био најстарији Зевсов храм и пророчиште са чувеним храстом и прљавим калуђерима, имамо топонимију Παλαιστῆ. Оставимо засад по страни земљу Παλαιστίνη, очигледно названу по имену становника Палаиста или Филистејаца, који се у египатским споменицима 13 в. ст. ере бележе знацима Prst. Поступамо тако стога што истоимена област постоји у простору североисточно од Сирије, иначе звана Sittacene или Arbelitis. Совјетски археолози и историчари открили су последњих година у крајевима северно од те области, око горњег тока Тигриса, знатан број епиграфског материјала на грчком и арамејском језику (т. Пјотровскиј, Вестник древнеј историји 1947 III 169).

Ипак већ сада морамо нарочито истакнути чињеницу да се најстарији топономастички материјал образован помоћу карактеристичних илирских суфиксалних елемената —**nt**— и —**st**— (уп. нпр. Πενεσται, Tergeste, Narenta Bassante-Bosut и хидронимију Orontes поред Συγγυμ-Сугестика) налази управо у Сирији и да је у тој области старији од појаве семитских досељеника, па стога мора да потиче у најмању руку из почетка другог миленија ст. ере (в. Алт, Völker u. Staaten Syriens im Altertum 10 у PW RE IV A 1566). Ово стање ствари у проучавању најстаријих становника Сирије и суседних области остало је непознато Кречмеру, Тромбетију, Краеу, Бранденштајну и Шахермајеру, који су се бавили најстаријом медитеранском топономастиком.

Задржимо се сада код епирског топонима и код пајонског хидронима., јер очигледно обе стоје у међусобној вези. Ово чинимо и стога што Крае овим називима није поклатио довољно пажње. Дифтонг у именима Παλαιστη и Παλαιστινος (нагласак за алоглотске случајеве ретко је кад поуздан и одговара готово увек грчкој фонологији) без сумње је секундарног карактера, као и у αιστω поред нормалног старијег αστω или 'Αισκλαπιος поред познатог 'Ασκληπιος. Изазван је положајем испред s + консонант. Исте варијанте овог имена дају лексикографи Амоније и Полекс, који атичке кметове зову πελασται и Παλαισται. Тако добивени старији облици Παλαστη за епирски топоним и Παλαιστινος за пајонски хидроним већ са географских разлога, а не само са формалних, не могу се без нарочите потребе одвојити од хомерске епikleze бога Зевса у епирској Додони. Сва издања Хомерове Илијаде доносе први стих Ахилове молитве (Π. 16, 233) у овој редакцији: "Ζευ ανα Δωδωναίε, Πελαστικε, τηλοθι ναϊων" док нас схолиаст обавештава да постоји и lectio difficilior. Она гласи Πελαστικε место традиционалне вулгате Πελαστικε. Значи да се најстарији Зевсов храм на југу античког Балкана налази у земљи Пеласта. Са именом тог илирског племена (о таквим именима в. Крае, D. alten balkanillyr. geogr. Namen 68) треба дакле без резерве повезати основно Palast — у епирској топонимији и пајонској хидронимији и, да будемо још јаснији, без обзира на познато илирско колебање кратких вокала e/a, оба ова назива изводимо од старијег облика Pelast —, истоветног са документованом основом у Зевсовој епiklezi.

Ако су Филистејци, како то тврде историчари, кренули са Балкана на Исток још пре егејске сеобе, онда порекло имена земље Палестина треба тражити у имену илирских Пеласта. Међутим рана појава топономастичког материјала са карактеристичним суфиксима —nt—, —st—, —mn—, који је документован не само у Сирији него и у Кападокији, опомиње нас да будемо обазриви према овој хронологији коју дају историчари.

Поред облика Pelast и Palast, чије се промене вокализма првог слога могу тумачити на више начина, морамо рачунати са трећим обликом који гласи Pelest. Због алтернације e/a у суфиксалном елементу код облика Pelast/Pelest довољно је потсетити на македонски етнимон Διεσται Διασται Тражени трећи облик Pelest није непосредно документован него само посредно у имену предгрчког становништва Тесалије коју антички писци сматрају колевком старих Пелазга. Ти се најстарији Тесалци зову Πενεσται или Μενεσται, како гласи споредни облик Овај споредни облик, иако му Крае не поклања никакве пажње у свом списку, важан је у првом реду стога што доказује негрчко порекло овог имена. Овоме етнимону из Тесалије са правом сви стручњаци придружују и апулску топонимију 'Απενεσται. Појаву префикса a илустровао је Крае довољним бројем паралела, узетих са илирског земљишта.

Али Крае греша кад за етнимон Πενεσται претпоставља основни елемент pep по свој прилици што не зна за хомерску варијанту Πελαστικός место вулгате Πελαστικός и што сасвим пушта из вида чињеницу да се област тесалских Пенеста сматра класичном земљом старих Пелазга, те се управо стога предгрчки Тесалци, за разлику од грчких Тесалаца, не зову само Πενεσται него и Πελαστοι и Πελαστιωται. Значи да у имену Πελαστοι имамо по свој прилици контаминацију алоглотских суфиксалних елемената —ast— и —ag— т.ј. да је име Πελαστος резултат укрштања облика relast, документованог у Епиру и у Пајонији, с једне стране, и облика relag, документованог у Пелагонији земљи најближих сродника пајонских и макенонских, с друге стране. Кречмерово тумачење имена Πελαστοι грчким сретствима тј. схватања да ово име обележава становнике равнице (Πελαγος у ранијој употреби) и да је постало од старијег Πελαστος не може се примити стога што су Пелазги расути по целој јужној балканско-анадолској области и то већином по приморју и што је тешко претпоставити да су грчки освајачи оставили покорене старинце на терену са економским оптимумом.

Поставља се сада питање како је постао облик Πενεσται од хомерског *relast*, или, другим речима, треба објаснити или бар илустровати прелаз **I/n**. Такав прелаз налазимо у облику *ενπιδεσ* место нормалног *ελπιδεσ* документованом за мегарски дијалекат. Та је промена **I/n** очигледно изазвана непосредним контактом са лабијалом **π**. Исту такву промену, али без непосредног контакта налазимо у тесалској хидрономији *'ενιλευσ*, поред нормалног старијег облика *'Ελιλευς*. Овај последњи пример је нарочито важан, јер потиче управо из оне области у којој је констатован облик Πενεσται место нормалног старијег Πελεσται односно Πελασται. Исто то важи, разуме се, и за апулску топонимију *'Απενεσται* и она је постала од старијег *'Απελεσται*.

Шта значи ово предгрчко име, може се само нагађати. Док за Кречмера значи Πελασγοι исто што и Πελαγωνες "Равњани", за наше тумачење овог предгрчког имена вероватнија би била таква ономастиологија по којој би се тај етником везао за предгрчка образовања са већ познатим илирским суфиксом —**st**—, као *αφλαστων*, *βαλαυστιον*, *Παλαμναιος* и назив за пурпур *βαλαπτιον* *βλαπτα*. Код свих ових туђица семантичка је језгра "пурпур", па би према томе грчки превод за предгрчко Πελασγοι Πελασται, Πελεσται стварно гласио Φοινικες. Али о том другом приликом.

Додајемо само да Хрозни (в. *Die älteste Geschichte Vorderasiens* 152) име старозаветног Pelischtim комбинује са критским Πελασγος и са топонимијом "хиероглифских Хета" Pala у северној Сирији, иако се у вези са тим не позива за појаву суфиксалних елемената —**nt**— и —**st**—, документованих управо у тој области. Међутим и ову комбинацију морамо одбацити, будући да "хиероглифски Хети" не знају за разлику између индоевропских палаталних и непалаталних гутурала, а критски Пелазги јасно разликују оба поменута реда. Исто важи и за туђице индоевропског порекла, које налазимо у језику анадолских Етрураца или како други кажу Тирсено-Пелазга.

Већ се досад видело да Пеластии нису органичени само на Балкански простор. Они се јављају и источно и западно од њега, по јегејским острвима и у Анадолу, и на Апенинском полуострву. На овом последњем имамо осим Месапа, које сви стручњаци сматрају илирским племеном досељеним са Балкана, и осим топонимије *'Απενεσται* на целом простору од Алпа до Сицилије велик број илирских имена и топонима, које је после Шулцеа сабрао и средио Крае у већ поменути радovima. Том топономастичком материјалу треба додати и оно мало илирских глоса које су као такве изричито поменуте код римских писаца. Ми смо већ раније, говорећи о Херодотовој традицији по којој су јадрански Венети колонисти са Понта, као и оснивачи Пуле и Улциња, истакли немогућност да се јадрански Венети лингвистички вежу за Илире. Ту немогућност увиђа и сам Крае, па ипак остаје при традиционалном схватању да су и Месапи и јадрански Венети илирска племена (в. *Festschrift* II 565). Тај исти стручњак је међутим неколико година раније (в. *Lexicon altilyg. Personennamen* 161) као главни резултат својих топономастичких студија истакао важну чињеницу да су италски Месапи у погледу ономастикона много ближи балканским Илирима него италским Венетима, и да су месапско-илирске везе много јаче него што су венетско-илирске везе. Кад се томе дода да месапски показује несумњиве знаке сатемске групе, а венетски кентумске, онда је јасно да ова два језика не могу ући у неку ближу заједницу.

Другим речима речено, ако венетски припада илирскоме, онда му не припада месапски, а ако му припада месапски, онда у тој заједници нема места за венетски. И сам Хирт (*Indogerm. Gramm.* I 27) сматра да је месапски илирски језик, а за венетски каже да његов илирски карактер није никад оспораван.

Да пођемо од онога око чега нема спора. То је чињеница позната већ од римских писаца да је готово по целој Италији било илирских насеља, илирских имена места и личних имена и

понека илирска реч. Иако је тај материјал мртав, ти усамљени сведоци не губе од своје вредности, ако им се може пронаћи заједничка подлога. Будући да је цела Италија насељена члановима кентумске групе, Келтима, Италицима и Грцима, свака појава некентумског елемента може се природно једино тако схватити да се ради о некој четвртој врсти Индоевропљана, то јест о илирским припадницима оне групе коју зовемо Пеластима. Та је група према свему досад изнесеном, сачувала палаталне и лабиовеларне гутурале. Ако наиђемо на такве појаве у античкој Италији, можемо поуздано закључити да су то остаци илирских говора. Ми додуше нисмо толико храбри као Хирт, који на малочас поменутом месту због имена Венети целу област од Пафлагоније до Вандеје на Атлантику и од балтичких Венета до италских Венета и Илира сматра илирском територијом. Пре него одредимо опсег насеља античких Пеласта, у које убрајамо и балканске и италске Илире, морамо потражити на италском земљишту у поменутом правцу, бар неки довољно поуздан остатак. Исто тако морамо претходно рашчистити са доказима, који би требало да потврде кентумски положај самог илирског језика.

17. За одређивање положаја шиптарског језика и његова односа према илирским дијалектима на Балканском и Апенинском Полуострву свакако је важно знати којој групи индоевропских дијалеката треба придружити мршаве остатке илирских говора. Док су се раније стручњаци у том погледу колебали, те су једни илирски сматрали кентумским, а други сатемским, међу којима је П. Кречмер имао главну реч, последњих година као да претеже мишљење да је илирски језик члан кентумске групе. Поред Ј. Покорног, Х. Краеа, Ј. Шнеца и других који илирски сматрају кентумским језиком, напустио је и сам Кречмер своје раније гледиште, па је претпоставио илирско порекло грчког *ιπλος* и објаснио промену почетног вокала *e/i* сличним случајевима у месапском (Glotta XXII, 12, в. и Крае, Festschr. H. Hirt II, 566). На тај би начин ова "опште-индоевропска" именица са несумњивим препалаталним гутуралом очигледно требало да докаже кентумски карактер илирског језика, и то под претпоставком да је *ιπλος* у грчком језику позајмица из илирског.

Међутим нису исцрпљене све могућности да се грчко *ιπλος* објасни унутрашњим средствима самог грчког језика и да се тиме одбаци Кречмеров излаз за невољу и његово тумачење ове тобожње туђице илирског порекла. Када би грчко *ιπλος* одговарало латинском *equos* и осталим члановима ове лексичке групе са поузданим иницијалом *e*, онда бисмо имали као грчки рефлекс *επλος* — *επος* односно *εκος* а не *ιπλος*—*ικκος* -(у локалним говорима Епидаура и Тарента). Ову традиционалну везу не може стога појачати ни Хиртово нагађање (Indogerm. Gramm. I, 127) да је грчко *ιπλοτα* "коњаник" резултат хаплогеније од старијег *ιπλοποτα* и да према томе, као архаичан песнички израз, одговара староиндиској сложеници *aśvarate*. Ово се исто може рећи и за идентификацију *ιπλοτης* = лат. *eques* (од старијег *ekuot-s*, Милер, Altital. Wörterbuch, 159), јер се строго узевши, не ради о истом начину образовања. Да ствар стоји доиста тако и да је Милерова анализа погрешна, види се довољно јасно из латинских сложеница *comes* (уп. *comitium*, *exitium*, *initium*), *pedes* (уп. грч. *πεζος*, **ped-i-os**) *veles* (в. етимолошке речнике s vv.)

Хомерска сложеница *ιπλημολυος* као ни име божакства *Ἴπλη* (в. П. Шантрен, La formation des noms en grec ancien, 25), не могу служити као доказ да је и у грчком језику постојао женски род ове именице, који би одговарао лат. *equa*. Име богиње *Ἴπλη* је у ствари грецизован облик имена староанадолског божанства Нера, које разуме се нема ничег заједничког са овом индоевропском лексичком групом. Име богиње Нера, супруге "хуритског" божакства олује Тешупа, ушло је рано у хетски пантеон из речника хуритских старинаца (в. Хрозни, Die alt. Gesch. Vorderasiens 140). Око је продрло и на југ, јер у Јерусалиму налазимо теофорско име тамошњег владара Abdi-Нера. Али се то женско божанство јавља и на источном

Балкану као дадиља предгрчког Диониса и то разуме се — у грецизованом облику "Ιπλη. Ове чињенице као да су остале непознате Шантрону, који их уопште не помиње. Ако песник Илијаде зна за подунавске 'Ιπλημολγοι, онда се овм припадници трачког аскетизма морају довести у везу са трачким култом бога Диониса, који почетком VI в. ст. ере продире са балканског североистока према грчком југозападу.

Колико је ова традиционална веза грч, ιπλος са лат. equus неодржива, најбоље показује многобројна стручна литература, постала само ради тога да се објасни потпуно сингуларни прелаз e/i у наглашеном положају. Њу бележи Ј. Б. Хофман у свом издању Валдеова Речника s. equus. Илирско порекло грчког ιπλος мисли Кречмер да може потврдити и илирским личним именима Ерро, Etco, као и македонским 'Ετοκίλλος. Без обзира што ови тобожњи корадикали показују иницијал e— а не i — као ιπλος, — ικκος, њихова доказна снага је више него проблематична јер су нам значења ових имена савршено непозната. Шта нам помажу речи непозната значења, кад имамо толико муке са речима чија су нам значења потпуно позната? Ипак смо захвални Кречмеру што говор старих Македонаца одваја од грчких дијалеката и придружује илирској групи.

Дужни смо стога да потражимо нову етимологију за грчке речи ιπλος — ικκος и да потпуно напустимо традиционалну везу са лексичком групом лат. iequus итд. Ту лексичку групу сачињавају осим латинског келтски, германски, балтски, тохарски и индоирански, а вероватно и трачки са познатим култом демона коњаника, карактеристичним за Источни Балкан и Подунавље. Словенски као ни грчки нема свог претставника у тој групи. Али то још не значи неку ужу везу између грчког и словенског, чак ни онакву на какву је мислио италијански антрополог Ђ. Серђи, иако постоје досад незапажене и необјашњене везе између словенске групе и говора прекласичне балканско-анадолске области.

Имајући на уму сасвим прозирну ономасиологију грчког израза προβατα (дат. пл. προβασι са хистерогеним προβατον), "ситна стока, овце, козе" (а доцније код Херодота и крупна стока, коњи, говеда), које је постало од глагола προβαίνω и обележава према томе ситну стоку као ону која иде напред, испред крупне стоке, можемо и у изразу ιπλος, — ικκος, са довољно разлога наслућивати сличну претставу. А. П. Чехов у својој причи "Nalim" описује како у Руској равници пастир тера разну стоку на речицу ради напоја. Из његова описа лепо се види да су овце προβατα, јер за њима иде крупна стока коњи, краве итд.). Исти распоред стоке налазимо у једном грчком податку који се односи на исту област и који је старији од Чеховљево приче готово 24 столећа. Тај нам податак пружа анониман спис Περι αερων υδατων τοπων, сачуван у Хипократову Корпусу где у глави 18 (реч је о скитским номадима и њихову начину живота) стоји: εν ταυτησι μεν ουν τησι αμαξησιν αι γυναικες διαιτευνται, αυτοι δ' εφ "ιπλων οχευνται. επονται δε αυτοισι και τα προβατα τα εοντα και αι βοες και οι ιπποι.

Коњи су распоређени сасвим позади као последњи, просто стога што на њима јашу чобани који терају осталу стоку пред собом. Стога је непотребна Педерсенова комбинација грч. προβατον са фриг. ζεμελο- (в. Бенвенист, Origines de la formation des noms, 43). Ако се држимо јужноруске области као старије постојбине индоевропских племена у којој је извршена доместикација дивљег Equus taipan, и од Хирта нарочито истакнуте чињенице да су словенска племена најверније сачувала индоевропске старине, допуштено је грч. ιπλος, чији тобожњи женски род η ιπλος има колективно значење, схватити као резултат дисимилације лабијалних елемената у сложеници **u-pku-os** "оно што иде позади иза ситне стоке". Овај и овакав старији облик без икаквих тешкоћа чини разумљивим грчке дијалекатске варијанте ιπλος—'ικκοσ,. Нулска база —**pku**— "ситна стока" документована је у старо-иранском (ав. fšuyant "qui fait paitre les brebis" fšumant "qui a du betai" уп. Ерну-Меје, Dict. et. de la langue latine. 711), а можда и у

осетском jäfs "коњ". Иницијалски монофтонг —**u**— место познатијег дифтонга —**au**— код сложенице **u—pku—os** није усамљена појава у грчким образовањима: за њу имамо довољно података у свим индоевропским дијалектима, иако они нису у пуној мери запажени ни проучени (уп. у етимолошким речницима сложенице као лат. *vesper* — *aufero*, грч. *αυχαττω* поред *υβρις* и кипарско *δευξαμενοσ* — *ελευξαμενος υ τυχα* == *επι τυχη* итд).

На основу ове етимологије добивамо одавно тражену потврду у грчком језику за индоевр. реку — "стока", Али, што је још важније, решавају се тешкоће везане за дублете *ιπλος—ικκοσ*. За њих не треба тражити илирско порекло нити се на њиховој подлози може доказивати кентумски карактер илирског језика. И остали примери који су досад наведени у ту сврху могу се сасвим лепо објаснити на тај начин, што ћемо венетски језик одвојити од месапског и илирског и дати му посебан, потпуно самосталан положај у индоевропској језичкој заједници. У том случају положај илирског језика постаје јаснији и разумљивији, а његова веза са шиптарским престаје бити само радна хипотеза. Што се најзад тиче венетског сепулкралног израза *ekupetaris*, који се редовно претреса заједно са лат. *equus*, изгледа сада по свему судећи да је то везивање ништа друго до пука комбинација. Тога је мишљења и Х. Педерсен (*Festschrift Hirt II 579*), који у том изразу не тражи коња ни коњаника, него нешто сасвим друго ("Grabstein").

18. Не само Кречмер и остали стручњаци него и Швицер (*Griech. Grammatik 65*) сматра да и венетски и месапски припадају илирској групи, у коју убраја и шиптарски. Иако је Швицер стао на гледиште које заступамо од 1926 (*J. филолог 6, 166*) да шиптарски због очувања лабиовелара не може ићи заједно са осталим члановима сатемске групе, ипак он као и Уотмоф (*Language 3, 226*) идентификује венетски завршетак — **gnus** "син" са месапским *ogenas "Ugia natus"*, да би тиме доказао кентумски карактер и једног и другог језика. Али без обзира на венетски, месапско — *genas "natus"* много је ближе келтском *cinis "ortus est"* и осталим индоевропским корадикалима са безвучним веларним иницијалом као грч. *κοινος*, лат. *gens* и наше **штене**. Звучно **g** у месапском *genas* може се схватити било као асимилација према идућем назалу било као писарева непрецизна графија, будући да то није редак случај ни у нашим временима. Стога смо противно Швицеру и осталима за схватање Рибеца, јединственог стручњака за месапске натписе, који упорно брани сатемски карактер месапског језика. Разуме се да и у случају месапског израз сатемски треба схватити у истом смислу као и за илирско-шиптарски, пајонско-македонски и трачко-фригијски.

Познато је да на венетском земљишту око Пада имамо осим Илира и Келте и Етрурце (уп. нпр. Плиније, *Nat. hist. 3, 130*). Ако је за Швицера илирски *Aquincum* (Будим) доказ за постојање лабиовелара у том језику, онда би обзиром на начин образовања и друго име реке Пада *Vodincus* било илирског порекла. Превод тог имена *fundo carens* на које се стручњаци често позивају, није ништа друго него етимолошка комбинација наших античких колега. Стручњацима је међутим измакла из вида дублета овог хидронима, сачувана код Хесихија, која гласи *Βεδεуκος* (место коруптног *Βεβεηκος*, које према азбучном реду треба да почиње са *Βεδ*). Плиније (*Nat. hist. 3, 119*) обавештава нас да Пад у доњем току према Равени има један рукав који се најпре звао *Messanicus* а доцније *Padusa*. Кад се поређају и погледају разни облици овог важна хидронима тј. *Padus Padusa Vodincus Βεδεуκος* и *Messanicus* тешко се отети утиску да се ради о једном те истом имену. Плиније (*Nat. hist. 3, 122*), позивајући се на грчког писца Метродора из Скепсе, савременика Митрадата Еупатора, каже да се на изворишту реке Пада налазе велике шуме четинара које се "галски" зову *radī* а да се "у лигурском језику", у чијој се области налази то извориште, та река Пад зове *Vodinus*, одатле келтско-лигурски топоним *Vodincomagus*. Ако је апелатив *radus* доиста келтског порекла, његов иницијал може бити само

секундаран тј. келтски рефлекс индоевропског безвучног лабиовелара. Мање је вероватан утицај етруског посредника који је пре досељења Келта држао падску област.

Како се ради о дрвету са смолом (бор или оморика), а на то нас упућује Плинијев израз *arbor picea*, онда би било најприродније овај келтски назив везати са латинским туђицама *betula* и *bitumen*. Прва је доиста келтског порекла, а друга из неког италског дијалекта. Ипак бисмо и у том случају очекивали као основни елеменат **bet-** или **bot-** од индоевропског назива смоле и смоластих стабала **gvet/gvot-**. За овакву комбинацију говорио би тобоже лигурски назив Пада *Vodincus*, који ипак по свом завршетку потсећа и на илирске топониме. Незгода је међутим у томе што се хомонимна реч *Παδος* јавља и у грчком језику и што се из Теофрастова текста (*Hist. plant.* 4, 1, 3) не може утврдити квалитет првог слога. Ако је у грч. *παδος*, први слог кратак као и у хидрониму *radus*, могли бисмо сматрати да је ова реч у грчком страног порекла, па се мора тражити друкчије објашњење.

То је покушао Швицер (*Kuhns Zeitschr.* 63, 132), који на основу рукописне варијанте *πῆδηεσσης* место итацистичке вулгате *πῆδεσσης*, ретитуира Хомеров текст (Л, 183) и тако потврђени, али и од раније познати апелатив за букву *πῆδος* налази и у аркадском топониму *Παδοεσσα*. Да *πῆδος* обележава и букву, а не само *Prunus Mahaleb* или *Radus*, како кажу модерни лексикографи, види се по Хесихију и по античким коментаторима уз Е 838, из којих јасно произлази да *πῆδιος* значи исто што и *φῆγιος* "буков". Хесихије додаје и то да се пише на таквим дашчицама званим *πῆδινα*. Овај податак може нам послужити при објашњењу наших израза „**буквар**” — „**буквица**” и германских израза *Buche*—*Buch*, што досад није учињено. На основу ових података тешко је примити Плинијеву информацију да је *radus* "*arbor picea*" келтска реч, јер се њома не објашњава ни географски моменат ни квантитет првог слога. Много је простије и са грчког и са венетско-лигурског гледишта апелативе *radus* *παδος* *πῆδος* схватити као туђице илирског порекла и то са првобитним значењем "буква". Што је то значење на југу поколебано и коначно напуштено, разлог је у томе што се буква у јужним крајевима Европе налази само на великим висинама, а да и не говоримо о сличним случајевима код индоевропским фитонима (уп. нпр. корадикале лат. *fagus* "буква" грч. *φῆγος* "храст" пеласт. *πυξος* "шимшир" и слов. *buzu* "зова". Стога се не треба чудити Хесихију кад за пеласт. *πῆδος* бележи и значење "дивља лоза", потекло без сумње од ширег значења "грмље шикара". Такво шире значење доиста је и постојало како то доказује пеласт. *βατος* "трње, кулина", за које Џонс и Макензи у Лидл-Скотову Речнику давају стручне термине *Rubus ulmifolius* и *Rubus Idaeus*.

И Кречмер (*Glotta* 27, 248) прихватајући изнесену Швицерову емендацију Хомерова текста, мишљења је да грч. *πῆδος* (од старијег *παδος*) и Плинијево *radus* "*arbor picea*" на неки начин морају ићи заједно, али не помишља на Илире као везу између Балкана и Лигурије. Да пођемо од најстаријег податка и најстаријег значења ове семантички богато развијене лексичке групе. Оно је документовано хомерским епитетом *πῆδηεσσα* и аркадском топонимијом *Παδοεσσα*, придевом *πῆδιος* и по свој прилици топонимом предгрчких Лелега у Месенији и Троади *Πῆδασος* (в. Кречмер, *Glotta* 28, 240). У суседству овог последњег топонима налазимо становнике Мисије и Лидије, код којих се ово исто дрво зове *μυσος*. Наше тумачење овог старог анадолског фитонима прихватити су Јокл и Хофман (в. *Lat. Et. W-buch* 445). Оно полази од индоевропске-апофонске основе **bhugo-**, документоване у курдском корадикалу *buz* "брест", док је кратки вокал исте основе документован у слов. *buzu*, *buzova*, *zova*. Предгрчко име овог стабла у Мисији и Лидији показује јасно да та племена не припадају оној групи Индоевропљана коју претстављају Луји, Хети из Кападокије као и Хети из Сирије, које зову хиероглифским, иако је њихова пиктографска азбука савршено другог порекла од мисирске.

Апофонски однос између грчког *παδος* (на краткоћу првог слога упућује не толико Теофрастов облик колико и очигледни сродници и тобоже келтско *radus*) с једне стране и

анадолског $\mu\sigma\sigma$ с друге стране објашњава се осталим члановима ове лексичке групе, које бележи Хофман. Он убедљиво поставља ове индоевропске основе: $bhagos$, $bh\epsilon ugos$ и $bhugos$.

Примерци са кратким **a** у коренском слогу као $\mu\alpha\delta\omicron\varsigma$ и $radus$ резултат су специфичне илирске монофтонгизације индоевропских дифтонга, документоване и у шиптарском језику. Лигурско $Vodincus$ са непознатим квантитетом првог слога, због своје позне документације може да буде вулгарни рефлекс дифтонга **au** или резултат отвореније артикулације кратког коренског **u** потврђеног словенским корадикалом. Хесихијево Вεδεϋκος може да буде само један пример више за специфично илирски прелаз **a/e** тј. и оно потврђује стање документовано апелативом $radus$ и истоименим хидронимом. Тобоже старији назив јужног рукава реке Пада $Messanicus$ поред млађег назива $Padusa$ (опет карактеристичан илирски завршетак) показује исти вокализам као и Хесихијева варијанта Вεδεϋκος . И он је секундаран резултат илирског прелаза **a/e**, који је не само потпуно разумљив у овој падској миксоглотији Илира и Венета, Етрураца и Италика, Келта и Лигура, него је изрично документован за илирски $Patavium$. Ту су приређивали Илири, како нас обавештавају латински натписи и историчар Тацит, своје претставе зване $ludi catasti$ и $cetasti$.

Облик $Messanicus$ са очигледно вулгарно-латинским проширењем типа $Tuscus$ $Tuscanus$ $Tuscanicus$, $Graecus$ $Graecanicus$, има као иницијал **m** место очекивамог **b**. Овај прелаз добро је познат из лексичких остатака предгрчких Пеласта, и што је за наш случај пресудно, имамо га у анадолском корадикалу $\mu\sigma\sigma$ место очекиваног $\beta\sigma\sigma$ док се алтернација са кратким **u** јавља у другој корадикалној туђици $\mu\upsilon\zeta\omicron\varsigma$ — $buxus$. Шаренило иницијалских лабијала видели смо већ раније код Πενεσται Μενεσται , чему додајемо Πελερος поред Βελεροφοντης $Melepranta$ на етрурским вазама. Тражити у оваквим консонантским променама, својственим патолошкој фонетици миксоглотских области, неку младо-граматичарску законитост и доказе за померање артикулационих врста и база значи прецењивати доказну моћ малобројних и прилично непоузданих и непрецизних античких сведока и података у питању остатака прекласичних говора.

Али нас то не ослобађа дужности да будемо управо стога колико је могуће више ригорозни при испитивању таквих сведока. У датом случају много је важнија од промене иницијалских лабијала ове познате индоевропске лексичке групе **bhago/bhaugo/bhugo**- јест судбина палаталног гутурала, чији спирантски односно сибилантски рефлекс доказује некентумски карактер колико самог илирског толико и свих осталих чланова ове индоевропске језичке групе коју зовемо пеластичком и која захвата цели простор од лигурских Таурина на западу до Таура и Антитаура на истоку, односно од Тура у средњим Алпима до Таормине на Сицилији. То је област наших прекласичних Пеласта, који се налазе на Средоземљу средином другог миленија ст. ере и пре појаве грчких и италских племена у тим крајевима. Облици $radus$, $Radus$, $Padusa$, Вεδεϋκος $Vodincus$, $\mu\alpha\delta\omicron\varsigma$ $\mu\eta\delta\omicron\varsigma$ $\mu\eta\delta\eta\epsilon\sigma\sigma\alpha$ $\mu\alpha\delta\omicron\epsilon\sigma\sigma\alpha$, затим $\beta\alpha\tau\omicron\varsigma$ а можда и $Patavium$ и најзад $\mu\sigma\sigma$ (Хесихије бележи парокситону) поред $\mu\upsilon\zeta\omicron\varsigma$ показују у ствари разне рефлексе односно репродукције звучног палаталног гутурала. Слична колебања између спиранта и сибиланта код тог рефлекса налазимо, како је познато и у самом шиптарском језику. Ево најзад једног досад неискоришћеног сведока по овом питању: поред познатијег Теофрастова негрчког фитонима $\mu\alpha\delta\omicron\varsigma$ " $Prunus radus$ " налазимо у Херверденову $Lexicon Graecum suppletorium et dialecticum$ 973 глсеу $\mu\upsilon\zeta\epsilon\alpha$ $\mu\upsilon\zeta\alpha$ " $prunus$ ", која на несумљив начин утврђује оправданост нашег тумачења $\mu\alpha\delta\omicron\varsigma$ $\mu\eta\delta\omicron\varsigma$ $\mu\upsilon\zeta\omicron\varsigma$ $\mu\sigma\sigma$. Хесихије има деминутивски облик $\mu\upsilon\zeta\alpha\rho\iota\alpha$ и казује да се плод са овог стабла једе, а Џоис и Макензи не давају ботанички термин $prunus$ као Хервенден него $Cordia$ Муха.

19. Готово исте варијанте ξ(ο)τ које видимо у наведеним туђицама као рефлекс звучног палаталног гутурала налазимо и код друге грчке туђице из истог извора. Поред правилног грчког αἰξ (јерм. aic и авест. izaen- („коза, кожа" са звучним палаталним гутуралом, имамо алоглотске варијанте ι ξ α λ η „αιγος δορα" (код Хесихија), ι σ θ λ η „αιγεια μηλωτη", ι σ κ λ α ι „αιγεια μηλωται" ι σ θ ε λ α ν διφθεραν, ι τ τ ε λ α, ι σ σ ε λ α „id." (у погледу нагласка в. Херверденов Речник 707). На основу алоглотских дублета ιξαλος — ισκλα као и ζιφος — σκιφος добива се давно тражена етимологија грчке туђице ασκος "кожа, мешчна", која је према свему изложеном очигледан резултат илирско-македонске монофтонгизације αι/α: ασκος је постало од старијег недокументованог αἰξος, пеластачког корадикала грчких αἰξ αιγη итд. Обзиром на варијанте ισθελα поред ιξαλη можемо без колебања придружити већ претресеним глосама πυξος, њихову дублету μυστις, а по свој прилици и μαστιχη "lentiscus" са истим вокализмом као παδος и radus. Основни монофтонг **a** код ових фитонима постао је од старијег дифтонга **au**, а то се сматра типичним обележјем илирског вокализма. Промене значења код ових фитонима крећу се у кругу "arbor — arbor picea", и могу се најлепше илустровати истоветном појавом код лексичке групе **derv/dorv/dru-** "дрво, храст", чији германски члан показује семантичку варијанту "смола" (уп. нем.. Teer итд.).

Није ни потребно да посебно истичемо наше резерве у погледу везивања поменутих хидронима Padus Padusa (због завршетка уп. илирске хидрониме као Genusus итд.) Βεδευκος Vodincus Messanicus са овом добро познатом лексичком групом **bhaugo/bhugo-** "буква итд.", иако имамо довољно паралела за називе река према имену стабала поред којих протичу (уп. нпр. **Дубица, Јасеница, Јабланица** итд.). Резерве су безусловне кад нам није познато оно ономасиолошко порекло дотичног хидронима или било којег другог топонима. Ове наше резерве истичемо стога што сви стручњаци почевши од Пота и Кречмера па све до Оштира и Јокла, Краеа и Девота стално потезу хомофоне географске називе и виде у њима поуздан материјал за етимолошке операције и комбинације. Овај се приговор мора учинити и Н. Ј. Мару, који у овом погледу није много раставио од својих западноевропских колега. Имајући у виду све тешкоће око етимологија лексичког материјала са потпуно утврђеним значењем, упуштати се у етимолошке комбинације са личним и географским именима могуће је само у том изузетном случају кад имамо на било који начин обезбеђено значење таквог имена. Можда је код хидронима Padus заиста такав изузетан случај. Али име македонске планине Βογα, које се идентификује са слов. **г о р а** (в. Швицер Griech. Gramm. 66). било би одличан аргуменат за нашу тезу о очувању лабиовеларних гутурала у македонском дијалекту пеластичке групе, кад бисмо имали одређено сведочанство у том погледу и кад не би било **Мокрих Гора и Суви х Р е к а**, које нас речито опомињу на опрезност.

Из исте области око горњег тока Пада, где је била постојбина Таурина и одакле потиче и сам Плиније, бележи овај енциклопедиста (Nat. hist. 18, 141) глосу asia са значењем "пир или раж". Због варијанте sasia модерни се етимолози при својим комбинацијама колебају између та два читања, али већина прихвата први облик. Ми смо већ на Женевском конгресу лингвиста ову можда лигурску глосу идентификовали са слов. **о с ј е, о с а т** итд. па на основу ње и лат. туђице essedum (ка фриг. σατινα од индоевр. **ghod-**) "бојна кола" доказивали сатемске елементе на кентумском западу. Данас можемо јаче обезбедити наше схватање и потврдити читање asia као једино исправно. Потсећамо при том да подунавски Сигини, о којима је већ било речи, долазе до ове области као трговци, јер њихов етникон обележава у лигурском говору трговца (уп. банатски израз "у нашем је селу Чивут грк"). У сигинској постојбини која се протеже далеко на исток према скитским насељима, трагичар Хоирило према казивању Страбону (Geogr. 303) локализује крај који зове 'Ασιδα πυροφορον очигледно према фитониму **asi-**, "пир, triticum spelta" (Вук не каже које је то жито). Што се тиче колебања код назива цереалија интересантна

су Мејеова излагања (Introduction 398). Срећом у нашем случају нема иикаква колебања и сатемски карактер ове глосе исто као и фитонима *radus* потпуно је обезбеђен.

20. Али на Апенинском Полуострву идући даље на југ имамо још потврда за некентумске остатке индоевропског речника. Спомињемо само неке као *balteus bassus*, *gizeria*, *palasea*, *santerna*, *subulo*. Узмимо најпре прва два израза који се односе на анатомију тела, јер је познато да су такви изрази од нарочитог интереса. Поред *gigeria* имамо варијанте *gizeria* и *gequaia*. Друга варијанта треба да припада сатиричару Луцилију из последње трећине II в. ст. ере. Етимолошки речници обично прихватају Шухартову комбинацију према којој је овај израз са значењем "живинска изнутрица" својствен кухарској терминологији и да је стога дошао са истока од иранског рефлекса индоевропског назива јетре *ieqvr* (перс. *jigar*). За такву комбинацију међутим не пружа се никаква реална подлога, а поготово је тешко разумети без конкретних података било са стране грчког или македонског посредника између Италије и Истока, било са стране непосредних веза између Рима и Ирана, којих колико знамо у то доба, средина другог века ст. ере, нити је било нити је могло бити. Али и када би се дале утврдити такве према садањем стању науке невероватне везе, тај очекивани ирански извор не би био у стању да објасни све три варијанте *gigeria*, *gizeria*, *gequaia*. Питање порекла ове туђице и њених варијаната решава према нашем мишљењу друга туђица која се односи на исту сферу. Та је сфера обухваћена познатим изразом *disciplina etrusca* тј. гатање и прорицање будућности у првом реду помоћу живинске јетре и изнутрице. Ова је вештина разуме се много важнија и много старија од кухарске терминологије, која је колико се зна пореклом са Сицилије, а нарочито иа Сиракузе. Зна се да је етрурска вештина гатања звана *extispicium* односно *haruspicium* из анадолског културног круга и да су је Етрурци донели у Италију (в. Хрозни, *D. älteste Geschichte Vorderasiens* 90).

Тај синоним гласи *plasea* односно са анаптиксом *palasea* "nom d'une partie des entrailles de la victime" (в. Ерну-Мејеов Речник 688), о чему говори Арнобије: *quid palasea sive, ut quidam cognominant, plasea ex quibus est omentum pars quaedam — bovis cauda est plasea siligine et sanguine delibuta*. Ова туђица, од очигледне важности за култ и религију старог Рима, може се без икаквих тешкоћа идентификовати као некентумски рефлекс оне индоевропске лексичке групе којој припада лат. *lien* староинд. *plihan* авест. *srəgəza*, перз. *supürz*, грч. *σπλην*, *σπλαγχνα* "изнутрица", староирски *selg*, лит. *bluznis*, слов. *slezena*, јерм. *p'aicaln*. Имајући пред собом ову чињеницу, није сада тешко пронаћи извор другом синониму и његовим варијантама: *gigeria* и *gequaia* припадају доиста како је мислио Шухарт, лексичкој групи ***ieqvr/iquer iqvor***. при чему је од друге базе пеластички рефлекс могао једино да буде *iser* односно *izer* (можда овамо спадају туђица из дијалекта старих Волска *esaristrom* "sacrificium"), док је иницијал ***g*** могао да се појави само код базе *ieqvr* и тек одатле уопштен за целу деклинацију. Ови пеластички рефлекси индоевропског *ieqvr* доказују за италско земљиште исто оно што смо већ констатовали с ове стране Јадрана на Балкану, где је била главнина старих Пеласта: очување и раликовање лабиовелара као и њихову условну асибилизацију. Бенвенистова (*Orig. d. 1. formation d noms en indo-europeen* 9) претпоставка да *ieqvr* потиче од још старијег *liequr* не може ништа да мења код изложених чињеница и то тим мање што он код те лексичке групе налази најпростији корен *lei* (в. стр. 182).

Варијанта *gequaia* није једини пример за очување и разликовање лабиовеларних гутурала у говорима италских Пеласта. Из глосе *irpus* "вук" као и њених деривата *irpex* (уп. израз *frenum lupatum* према оштрим зупцима као код вука) и имена *Irpinī* (графија *Hirpinī* претставља само ирационалан суперурбанизам) сазнајемо за неиталски назив вука: *Irpinī appellati nomine lupi, quem, irpum dicunt Samnites; eum enim ducem secuti agros occupavere* (в. Валде-Хофманов Речник 650 са погрешно цитираним страницама из Паула-Феста).

Традиционално везивање ове групе са лат. *hircus* "јарац" нема примера у семантици, али је њено нелатинско порекло несумњиво. Стога ми *igrus* идентификујемо са индоевр. *ulqvos*. Истичемо потпуно правилан неиталски рефлекс сонантске ликвиде и иначе познати прелаз *l/r*, поготово пред идућим лабиалом. Губитак иницијалскога *v*, познат у македонском (уп. "Εδεσσα, ιζελα, ιλαξ), документован је у самом имену Италије: *Italia dicta quod magnos italos, hoc est boves habeat; vituli enim ab Italis itali sunt dicti*) в. Валде-Хофман 723). Није ни потребно напоменути да је земља названа по становницима, који су вероватно поштовали тотемског родоначелника у виду младог бика, који се латински зове *vitulus*, а у грчким дијалектима *εταλον ετελον* "јуне од годину дана". С пуним правом истиче Меје да се у лат. *vitulus* промена *e/i* не може објаснити интерним латинским средствима. Исто је тако незгодно губитак иницијала *v* ставити на конто немог западногрчког дијалекта у Јужној Италији, кад се добро зна да је управо у тим говорима такав иницијал сачуван. Остаје као једино решење да су старим Италима и њиховој земљи дали име у јужноисточну Италију досељени Пеласти са Балкана, који су тим истим Италидима предали свој назив грчког народа и грчке земље. Из истог илирског извора, како је познато, потиче и назив *Ελληνη*.

Од наведених латинских туђица узмимо *balteus balteum*, које Ерну сматра, према Варонову податку, позајмицом из етруског, јер потсећа својим завршетком на тобоже етрурске речи *pluteus, puteus, clupeus*. Не улазећи овом приликом у испреплетане везе између старих Пеласта и Етрураца, које Кречмер у последње време сматра и једне и друге "побочним рођацима праиндоевропског народа", истичемо да се у сва три наведена примера са формансом — **eus** могу без нарочитих тешкоћа утврдити очигледне везе са индоевропским речником: тако се *pluteus* веже са *плот*, плетер *puteus* са предгрч. *πυτινη βυτινη βυσσος* бадањ (**bhudh**), а *clupeus/clupeus* са синонимном варијантом *λαβια* "штит", коју бележи Хесихије. Стога се и *balteus* на основу података римских граматичара "*quod singulum e corio habebant bullatum, balteum dictum*" (в. Варон *De lingua latina* 5, 116) са јасном семантичком језгром "кожа, кожни предмет" као туђица илирског порекла најпростије може идентификовати са нем. *Balg* (од индоевроп. **hholgho**). Од исте коренске базе са првобитним **o**, које у илирском за разлику од венетског прелази у **a**, имамо грчке туђице *βαλτα* (од старијег *βαλτα* као *μαιτωρ* од *μαρτωρ*) "кожух" и *μαρσιπος* *marsumium* "кожна торба". Код корадикалне туђице из истог извора *βυρσα* "кожа" не може се одредити првобитна природа основног вокала.

21. За латинску туђицу из вулгарне сфере *bassus* "дебео, низак, дубок" довијају се стручњаци на тај начин што је вежу за грчки компаратив *πασσων* "дебљи" односно заименицу *βασσος* "дубина" (в. Валде-Хофман 98). Много је простије решење ако ту очигледно нелатинску реч сматрамо позајмицом из неког некентумског говора па стога корадикалном са грч. *παχος* "дебео" староинд. *bahuh* "дебео" и авест. *bazah* n. *bašnu* m. "висина, дубина". Семантичке нијансе "дебљина висина дубина" објашњавају се нашом паралелом "дебело море" и лат. *altum* "високо, дубоко море". Будући да овај корен има назални инфикс (**bhengh**), можемо *bassus* изводити од старијег **bhong^ho**. Литванско *bingus* "срчан (о коњу)" не спада овамо због свог веларног гутурала, иако то мисли Боасак s. *παχος* (в. Мелер, Vgl. idg. sem. Wörterbuch 200 и Траутман, Balt. slav. Wörterbuch 26). Због значења код *παχος* "дебео, богат, моћан, славан" (Аристотелови οἱ παχεις исто су у друштвено-економском погледу што и Макијавелијев *porolo grasso*) и код прилога *παχυλων* (код Аристотела) "грубо отресито" који је по начину образовања истоветан са староинд. *bahulah* "дебео набијен" може се овој лексичкој групи придружити и познато илирско име *Βατων* које се јавља у Далмацији и Панонији, у Бојотији и у Троади и најзад у Кирени.

Противно нашем ставу да не покушавамо етимологије индивидуалних имена, чинимо овом приликом изузетак стога што се изузетно код овог имена пружа утврђено значење и то на

два разна места и у две разне епохе, и што се оба та значења потпуно подударају. Ова је околност нарочито важна и довољна да оправда отступање од постављеног правила да се не траже етимологије личних имена. На једном латинском натпису из доба царства читамо *Bato qui et Celer*. Кад се тај начин изражавања пореди са паралелним изразима *Itrius qui et Secundianus* или *Ειρηναυος ος και Πακατος?*, излази да име Бато казује исто што и његова *interpretatio latina* "брз, хитар". Исти превод, али разуме се у грчкој редакцији даје нам неколико векова раније песник Илијаде (В 813) овим речима:

"Την ητοι ανδρες Βατιειαν κικλησκουσιν,
'Αθανατοι δε τε σημα πολυσκαρθμοιο Μυρινης"

Хомерски епитет *πολυσκαρθμος* пружа нам у песничком стилу исто што и *celer* у латинској епиграфској прози. Именица придевског порекла *βατιεια* претпоставља исту основу *βατ-ι-* коју налазимо не само у имену легендарног возача који учествује у експедицији седморице против Тебе, него и у имену киренских владара, о којима нас обавештава Херодот да њихово име *Βαττος* значи "владар". Гемината у овом последњем облику може се схватити било као експресивна особеност, било као фонетска супституција алоглотског спيرانта или сибиланта. Богату скалу значења код ове лексичке групе објашњава Клуते у свом речнику *s. fast "fest, stark, gewaltig, sehr schnell"*.

Крае са другим стручњацима пореди ово илирско име и са хомофоним ђурђијанским називом владара *Baton*. Ми нисмо у стању да оценимо оправданост таквог везивања. Додаћемо само да је Бертолди већ претресани грчки алоглотски фитоним *βατ(τ)ος* прогласио старо-медитеранским и неивдоевропским. Међутим није искључена могућност да се и овај фитоним као и бојотска глоса *βαττις* "жена" (уп. лат. *mulier*) повеже са лексичком групом **bhengh/b^hongh**.

За бојотско *βαττιξ* "жена" као и за необјашњени бојотски синоним *βαλαρα* "жена" поред већ познатих бојотских глоса *βανα* (резултат асимилације од старије *βενα gvena*) "*γυνη*" и *βανη* "*γυναικες*" мораће се ипак узети у обзир могућност разних укрштања грчких и предгрчких синонима па би према томе облик *βαττις* са експресивном геминатом морали сматрати позајмицом из предгрчког матријархатског друштва тј. лабијални иницијал код сва ова четири бојотска синонима не би био истоветног порекла. На утицај предгрчког матријархатског друштва у том погледу упућује нас и сам предгрчки назив богиње Земље као прве и најстарије мајке, који је у атичком култу и према атичким натписима из средине V в. ст. ере гласио *Βασιλη*, а тек доцније *Βασιλεια*. Овај последњи облик несумњиво је постао према мушком облику *Βασιλευς*. Јасно је стога да сваки покушај тумачења израза *βασιλευς* мора поћи од култске епikleze *Βασιλη* као најстаријег облика. Са гледишта предгрчке фонетике није важно да ли је *Βασιλη* резултат асибилације безвучног дентала пред *i*, пошто су прелази односно замене *τ/δ θ/ζ/σ* редовна појава у предгрчкој фонетици без обзира на квалитет идућег фонема. Стога је *βασιλη* "жена као руководица у матријархатском друштву, краљица" (уп. енгл. *queen* "краљица", које је корадикално са слов. *žena*) не само у вези са бојотском глосом *Βαττιξ*, него и са киренским називом владара *Βαττος*.

Појава овог апелатива у дорским колонијама на обали Лидије значи само толико да је и при овој колонизацији као и иначе учествовало предгрчко друштво, које у лингвистичком погледу припада Пеластима. Као најпознатији синоним за предгрч. *Βασιλη Βασιλευς* важи фригијски назив *Βαλ(λ)ην* и његова мање позната варијанта *παλην* настала можда под утицајем синонима *παλμυς*. На основу тих варијаната у језику старих Фрига, који су се доселили вероватно за време јегејске сеобе са централног Балкана, постаје сасвим разумљива бојотска глоса *βαλαρα*. Из Лидл-Скотова Речника 311 сазнајемо за облик *βατυλη* "жена патуљак", који

би по начину образовања потпуно одговарао грч. *παχυλος* и староинд. *bahulah* "дебео набијен". Макар да се семантичка варијанта са деминутивским значењем у *βατυλη* на интересантан начин приближава варијанти "ситан онизак" у предлат. *bassus*, ипак ова веза остаје проблематична, пошто читање *βατυλη* у рукопису није сасвим поуздано. Морамо најзад поменути и ту формалну могућност да киренско *βαττος* и фригијско *βαλην* истоветним значењима под претпоставком да им геминате нису експресивне природе него да су резултат прогресивне односно регресивне асимилације од старије групе **lt/d**, стоје у вези са германском лексичком груком *bald* "брз, смео, храбар" англосакс. *bealdor* "владар" и старонорд. *ballr* "смео, дрзак", *baldr* "Кнез и име божанства". Ова формална могућност постаје још вероватнија кад се има на уму да се у обе групе, пеластичке и германске, налазе обе семантичке нијансе: *Bato-Celer* и *Βαττος*—*Βασιλη*. Стога ово питање мора остати отворено.

Преостале две латинске туђице, *Santerna* и *subulo*, сматрају се по правилу позајмицама из етрурског језика. Прву смо већ раније покушали да објаснимо као хистерогени облик од старијег *salt-erna* па је такво наше тумачење прихватио и Бранденштајн. По том тумачењу *Santerna* као термин златарске металургије етрурска је позајмица из неког некентумског језика, у коме је индоевропски назив злата *gholto* гласио *salta*. Та се позајмица могла десити у анадолској постојбини старих Етрураца, вероватно у Лидији, а не у Фригији, где се злато зове *γλουρος*. Напомињемо да се у истом анадолском простору, али више према северозападу и ближе Балкану, у битинском приморју налази хидронимија "*Geudos qui et Chrysooroas*" (в. Плиније. *Nat. hist.* 5, 148). Овај облик хидронима са гутуралним иницијалом ствара забуну, јер Битинци, како се обично мисли, припадају оним трачко-фригијанским племенима која су се доселила са источног Балкана, па се у њихову говору не могу очекивати прости гутурали као рефлекс индоевропских палаталних гутурала.

И, ако претпоставимо да су се хетски Индоевропљани, који као ни "хијероглифски" Хети не разликују палаталне гутурале од непалаталних, доселили у Кападокију и Сирију из северозападног Анадола, и да је према томе у хидрониму *Γευδος* сачуван траг њихових ранијих насеља, ипак је много једноставније у оваквом облику битинског хидронима видети резултат дисимилације **d-d** према **g-d** тј. облик *γευδος* постао је од ранијег *daldos* "злато". Такву дисимилацију при којој први дентал односно спирант прелази у гутурал потврђују ови антички примери: поред познатијег облика фитонима *τορδυλον* "*seseli creticum*" имамо мање познату варијанту *γορδυλον*, а класично име нашег острва Ластова *Λαδεστον* добило је у данашњем талијанском облику *Lagosta*. Исти процес врло је вероватан у дублетама предгрчког назива цинобера *κινναβαρις* □- *τιγγαβαρις* које се могу свести на заједнички архетип *τινδαβαρις*, а могућ је у имену легендарног "краља сребра" *Ἀργαντωπιος* (уп. и *Catacomba* од старијег *Catatomba*).

За музички термин *subulo* "фрулаш" не одбијају Ерну-Меје у свом Речнику (стр. 954) Варонов податак да је та туђица етрурског порекла. Али је они на стр. 895 сврставају заједно са експресивним изразима *sibilus sibilu sifilo sifilo* итд. Разуме се да *subulo* не може бити у исти, мах и туђица етрурског порекла и оригиналан латински експресиван израз. И Тромбети (*La lingua etrusca* 228) као старији етрурски облик ове туђице претпоставља *suplu* "tubicen". Примајући као и Ерну-Меје Варонов податак о етрурском пореклу римских музичкиња, а за то имамо довољан број и других података о утицају више етрурске градске културе на примитивне и подређене римске земљораднике, ми сматрамо термин *subulo* позајмицом из неког некентумског говора. Стога је идентификујемо са слов. *sopeli* "фрула" (в. Траутман *Balt.-Slav. Wörterbuch* 299). Са гледишта латинске фонетике лат. *subulo* може се без икаквих тешкоћа извести од старијег *sobelo* или *sofelo*, али ова друга могућност биће знатно вероватнија због директног податка о етрурском пореклу римских фрулаша. Сам латински вазив фруле гласио је

tibia са утврђеном дужином првог слога, па је стога веза са subulo, иако примамљива, ипак прилично проблематична.

Али због познатог прелаза e/i својственог италским дијалектима, могла, би се латинска туђица tibia од старијег tefia (pelast. Fepia од индоевр. keria), сматрати корадикалним образовањем са subulo и то тим пре што у лат. туђици илирско-трачиог порекла sica "бодеж" (в. Ерну-Мејеов Речник 896) морамо рачунати са истом променом у предлатинском извору (уп. Дионисов епитет Βρισεύς поред Βρησαυενής и име Ахилове робиње Βρισεις поред Βρησα).

22. Појава некентумских индоевропских речи у етрурском језику упућује нас у Лидију као највероватнију старију постојбину италских Етрураца. Мериђи је у две студије (Festschrift Hirt 2, 257) обновио и допунио учења својих претходника, првенствено Бугеа и Педерсена, о индоевропским цртама у говорима становника Лидије и Ликије. Али његови су резултати до којих је при том дошао интересантна новина са две стране: индоевропски остаци у поменутом областима указују по Мериђију на то да ове црте припадају сатемској групи, са том разликом што су сачувале лабиовеларне гутурале. Овакав резултат ишао би свакако у прилог нашем схватању да осим Фрига и Миса има у Анадолу још лингвистичких сродника предгрчких Пеласта.

С друге стране пак веже Мериђи та индоевропска племена у Лидији и Ликији са Хетима у Кападокији (такозвани "кунеиформски" Хети) и у Сирији (такозвани "хијероглифски" Хети). Међутим за обе ове врсте Хета зна се поуздано да не припадају сатемској него кентумској групи. Стога Кречмер (Glotta 27-, 213 и 28, 101) одбија ово Мериђијево учење са примедбом, уосталом нетачном, да су непознати сатемски Индоевропљани који би сачували разлику између веларних и лабиовеларних гутурала. Ми смо напред са довољним бројем примера показали да је Педерсеново учење о шиптарском разликовању велара и лабиовелара основано и са гледишта предгрчких говора на старом Балкану. Оправдана је Кречмерова замерка Мериђију да се питање лингвистичког положаја индоевропских племена у Ликији не може решити без детаљнијег студија лингвистичке ситуације на предгрчком Криту, одакле су се по казивању Херодотову доселили, предвођени Сарпедоном оснивачи индоевропске власти у Ликији. Потребно је стога повратити се на Крит и проверити Кречмерово тврђење да ту нема ни трага о неким сатемским Индоевропљанима, Херодотово казивање о критском пореклу Термила, како су се звали становници Ликије, заступао је историчар Ед. Мајер.

Кречмер додуше не побија лабиовеларне трагове у индоевропским остацима по Ликији и Лидији, а за сатемске сматра да су то у ствари докази за досељавање старобалканских Фрига, који су се ту појавили у вези са јегејском сеобом. Теоријски ова комбинација не би била невероватна, али су Кречмерови докази, узети из ономастичког материјала, далеко слабији од Бугеових и Мериђијевих идентификација у смислу сатемске припадности предгрчког становништва у западном и јужнозападном анадолском приморју.

Да видимо она два аргумента које Кречмер сматра најпоузданијим. Доследан свом или тачније речено Форерову учењу о предхомерској грчкој колонизацији анадолског приморја, сматра Кречмер да је већ око 1400 ст. ере било грчких колонија у Ликији. То према њему доказује грчки хидроним Ξανθος који да је заменио термилски хидроним Σιβρος (в. Glotta 27, 257). Трагове ове хидронимије сатемског порекла, чији је старији облик гласио Συβρος, констатује сам Кречмер заједно са Фиком на Криту и у источно балканским областима. Већ сама ова појава довољна је да нас поколеба у погледу његова учења о приоритету тобоже грчког хидронима Ξανθος. Сомерове приговоре против такве тезе о грчкој колонизацији анадолског приморја у 14 в. ст. ере није успео Кречмер да обеснажи. То исто важи и за Кречмерово схватање о грчком пореклу поменутог хидронима, будући да досад није нађена грчка етимологија придева ζαντος, од којег тај хидроним потиче. Очигледно је наима да се овај

придев не може раставити од синонимног придева ζουθος као ни од фитонима σκανδιξ и κασκανδιξ (због промене ξ/σκ уп. ξιφος — σκιφος и ιξαλος — ισκλα наше дублете **ексер, ескер, сексер, сескер**, које сам забележио у Дервенти). Као заједнички архетип ових грчких синонимних придева за ознаку боје поластичког порекла, корадикалних са већ раније наведеним етрурским златарским гермином santerna, може да се постави облик ζολθ/ξαλθ- "златне боје". Али фитоним σανδιξ као и хомофони назив црвене боје, употребљаване управо у Лидији у текстилној индустрији, по свој прилици не спада овамо, јер је много вероватније асирско порекло: sântu sându "црвени камен, цинабарит".

Коегзистенција ових готово хомофоних придева за ознаку боје, изазвала је забуну не само код лексикографа Хесихија, који ξανθος интерпретира са πυρρος и χλωρος, него већ код самог Платона који (Tim. 68 В) овако објашњава

„πυρρον δε ζανθου τε και φαιου κρασει γιγνεται".

Да једна река, чак и са краћим током, има два, па и више имена није ни данас ретка појава. То ће бити најпростије тумачење двају имена главне реке у Ликији, поготово кад се сетимо да се и тројански Σκαμνδροѕ зове још и Ξανθος и Σιβρος у Ликији. О овом другом Ксанту не говори Кречмер детаљније, иако би му и овај хидроним могао помоћи као доказ за појаву предхомерских Грка на анадолском приморју. Разуме се да би Кречмер морао пре свега да докаже истоветност анадолских хидронима са предгрчким придевом ξανθος јер и у овом примеру хомофонија може бити сасвим случајна или у најмању руку плод народске етимологије, која је код старих Грка била активна. Други Кречмеров разлог којим побија Мериђијево сатемско тумачење ликијске именице esbedi "коњица" пружа његова интерпретација познатог анадолског Θεος / Σωζων на коњу који се зове Κακασβος или Τρικασβος. Несхватљиво је како је Кречмер могао овог коњаника спаситеља из Анадола, који је у ствари само варијанта источно-балканског коњаника са три главе, објаснити својим преводом "Dreimalunglücksross oder reiter". Такво тумачење неприхватљиво је и са гледишта култског веровања у неког спаситеља и са чисто формалних разлога. Ако се већ тражи нека убедљива анализа назива Κακασβος и Τρικασβος па се при том позива на троглавог коњаника, ништа не може бити природније од идентификације по смислу првог слога у имену Κακασβος са првим слогом у синониму Τρικασβος тј. треба наћи извор у коме група **κα-** значи исто што и **τρι-**, док се за остатак **-κασβος** просто намеће значење "глава". Постоје такве могућности за оба дела ове сложенце: Клуге и Рукес тумаче етрурско **ci** (вероватно од старијег **се**) као „три" а **κασβος**, се поклапа са предгрч. **κοτυ-** "глава".

23. Како Кречмер у тој истој студији о лингвистичком положају Ликијаца брани своју познату индоевропску теорију, по којој су Етрурци и Пелазги (ми их зовемо Пеластии) претставници предгрчких индоевропских досељеника у балканско-анадолској области, могао је у том смислу сасвим лепо да објасни имена Κακασβος Τρικασβος, тим пре што том приликом истиче везе између Ликије и Лидије са Критом и Етруријом (Glotta 28, 110). Ми смо већ на Женевском конгресу лингвиста истакли потребу да се пре него приступимо прото-индоевропском слоју у тим областима морају детаљно испитати индоевропски трагови негрчког обележја. Кречмер додуше види и сам у овој расправи да је осим Дораца и Ахајаца и осим аутохтоних Етеокрета на источном Криту било Тирсена односно Пелазга, а на западном индоевропских Кидонаца, блиских, како је то већ уочио Фик, индоевропским становницима Фригије. Кречмер је на тај начин ћутке признао да је на старом предгрчком Криту било сатемских Индоевропљана у које он убраја становнике Фригије.

Ако су се како каже Херодот, а са њим Ед. Мајер и Кречмер, Ликијци доселили са Крита у анадолско приморје, онда су они већ у својој старој постојбини на Криту живели са сатемским

Кидонцима, досељеним из Фригије. Али ови сатемски Индоевропљани у Фригији долазе с источног Балкана тек у вези са јегејском сеобом, па су се према томе схватању из те нове анадолске постојбине могли доселити на западни Крит тек почетком последњег миленија. Али то није могуће јер у та доба према традиционалном схватању надиру дорска племена са Пелопонеза према Криту и истоку. Остаје једина могућност да су се Кидонци на западном Криту могли доселити раније пре утврђења ахајске и дорске таласократије између Пелопонеза и јужнозападног анадолског приморја. На источном делу Крита имамо према чувеном месту у Одисеји (т. 172) "дивне Пелазге" тј. Пеласте како смо већ напред утврдили, на основу податка александриске филологије. То значи да би према обавештењима песника Одисеја на Криту требало разликовати у главном три слоја: етеокретки као најважност на овај израз дорско-ахајски, као најмлађи. Ми полагамо важност на овај израз дорско-ахајски, јер делимо Беолохово мишљење, којег се држи и совјетска историографија, да није било никакве дорске сеобе, и да се податак песника Тиртеја, тумачен по правилу у том смислу, односи једино на промене владајуће породице Хераклида, а не на промену у племенском склопу самог становништва. Песник Илијаде не зна за дорску сеобу просто стога што је није било, а песник Одисеје, који се временски (почетак VI в. ст. е.) никако не може много разликовати од песника Илијаде, спомиње на Криту Дорце поред Ахајаца, стога што се та племена јасно разликују и у њиховој преткритској постојбици, на Пелопонезу.

Кад је већ Кречмер констатовао да у ликијском језику има елемената анадолских Фрига, да су се Ликијци доселили са Крита, где су живели потомци или бар сродници тих истих анадолских Фрига, морао је да испита могућност и последице те критске, преданадолске симбиозе између Фрига и Ликијаца. Али он је преко тога питања прешао, јер је прихватио онај део Мериђијева мишљења који се односи на очување и разликовање лабиовеларијских гутурала у индоевропском слоју ликијског језика. Мериђи је, међутим, то исто потврдио и за говоре негрчких становника Лидије, а та је област још много тешње но Ликија повезана са Етрурцима, односно са разбацаним насељима Тирсена и Пеласта. Јасно је дакле да се питању лингвистичке ситуације на предгрчком Криту мора поклонити највећа пажња. Кречмер се нада да ће мрак на минојском Криту знатно осветлити таблице нађене у Месенији пред овај рат, а Хрозни као да је већ нашао кључ за читање онога што Еванс зове *scripta Minoa*.

Ми међутим већ сада можемо нешто да кажемо о говорима предгрчког Крита. Кречмер у поменутој расправи тумачи етеокритско име **Таркомв**-као староанадолско, образовано пред-индоевропским формансом **-mm-**, који одређује географску припадност и који је документован и у етрурском и у ономастичком материјалу Бокхаскјеа. Тако имену *Liujmnas* одговара на Криту не само фитоним $\delta\iota\kappa\omicron\mu\nu\omicron\nu$ него и лично име познатог јунака из Илијаде Ἰδα ομνευς "човек са Иде, Иђании". Кречмер, Бранденштајн и остали стручњаци од реда сматрају овакву употребу групе **-mm-** неиндоевропском и пред-индоевропском, и то највише стога што се имена са таквим завршетком јављају на староанадолским натписима већ у првој половини трећег миленија ст. е.

Ми смо већ раније (Белићев Зборник 2,) управо на примеру Ἰδα ομνευς , који се јавља и у центру старог Балкана, показали да се оба дела овог имена, радикални и суфиксални, без икаквих тешкоћа могу лепо објаснити чисто индоевропским сретствима. То јасно показују образовања као староинд. nimnā "ниско положен", пеласт. Λορμνον " $\beta\alpha\theta\upsilon\tau\alpha\tau\alpha$, $\kappa\alpha\tau\omega\tau\alpha\tau\alpha$ " (стоји у апофонском односу са познатим пеластичким топонимом Λαρισσα) и грч. προυνος "funditus", προυνος "који је на крају" (у поменутој нашој студији, писаној немачки, остала је штампарска грешка "vorne" место "ferne"). Како се и у унутрашњости илирског земљишта, у Пајонији на средњем Вардару, код Подгорице и у горњој Херцеговини, налазе илирски топоними образовани тим тобоже пред-индоевропских суфиксом, данас је ван сваке сумње чињеница да се код ових топонима ради само и једино о остацима индоевропских говора.

Шантрен (La formation des noms en grec ancien 216) назива додуше образовања као θελυμνα "fondement" προθελυμνος, τετραπελυμνω, λυμνος, αισυμνητης, αισυμνωω поред αισυητηρ као и топоним Μηθυμνα "азијанским", т.ј. предгрчким образовањима а то се у ствари ни најмање не противи нашем схватању о лингвистичком положају индоевропских Пеласта, који су много пре Грка живели у балканско-анадолској области.

Ова околност дозвољава да на минојском Криту потражимо сем образовања као δικταμνον и Ἰδα/ομενευς у предгрчком лексичком материјалу још који остатак пеластичких говора тј. оних индоевропских дијалеката који за разлику од кентумских Грка стоје у ближој вези са шиптарским, илирско-македонским, пајонским и трачко-фригијским на Балкану и Анадолу. Узимамо само неколико примера, јер ово питање заслужује нарочиту пажњу и посебно место.

Поред имена као Rhithymna, Lycastus, Cadistus, која подсећају и на илирски и на етрурски ономастички материјал, сазнајемо из Хесихијева Речника да Крићани становнике града Гортина, које Грци зову Γορτυνιοι, називају другим дериватским обликом од исте основе и са измењеним основним вокалом. Тај аутохтони етеокритски облик назива Гортињана гласи **Καρτεμνι-**. И код овог, очигледно предгрчког пеластичког имена ми видимо да су и радикални и суфиксални елементи индоевропског порекла и да су оба документована на пеластичком земљишту ван Крита. Радикални елемент **ghordho-**, "ограда, град" документован у Етрурији, Аркадији, Македонији, Фригији, Галатији итд. Као и у словенском тако и у пеластичким говорима **ghordho-** има уже значење "град са дрвеном оградом" или, како Херодот каже за градове античке Украјине πολις ξυλινη. То је крупна карактеристика оваковог начина грађења, јер треба имати на уму да су сви градови на Средоземљу не од дрвеног, него од каменог материјала. Значи да су се становници градова са таквом немедитеранском ономастиологијом доселили са балканског центра, ако не и са доњег Подунавља или северног понтског приморја. Грчки корадикал χορτοω "ограда, врт" итд. нема тог специфичног значења, а хетско gurtaš, како је уочио Бенвенист, значи "цитадела".

Ова пеластичка реч продрла је дубоко у анадолску област, јер је налазимо у обе античке Палестине, прва мање позната у Закавказју, а друга на источном Средоземљу; Поред познатог топонима Tigranocerta "Тигранов град" у Великој Арменији, имамо и Хесихијеву глосу κερτα πολις υλο 'Αρμηνίων. Али консонантизам ове глосе у оваквом облику говори речито против јерменског порекла, јер бисмо у јерменском очекивали сличан облик као и у фригијском Γορδιον.

Много је важнија појава ове пеластичке речи у говору старих Феничана, који су имену своје колоније Картагине "Нови Град" као основни елемент дали позајмљено пеластичко kart—"град". Можда није случај да се центар те феничке колоније звао Βυδσα, у ком су духовити Грци открили туђицу пеластичког порекла βυδσα "кожа". На основу те грчке етимологије постала је легенда о оснивању Картагине која се доцније јавља и у нашем фолклору.

24. Колебања основног вокала **o/a** у топониму **Горт - υv-** и њеној варијанти **Καρπ-εμv-**, као и у гутуралном иницијалу упућују већ сама по себи на предгрчки извор. Разуме се да оваква колебања нису усамљена и да се могу тумачити на више начина: може да се ради о географским, хронолошким или социолошким факторима. Стога је незгодно на основу овако неједноликих података повлачити неке далекосежне закључке у погледу реконструкције било какве историске фонетике предгрчких говора, као што то чини Кречмер, Георгијев и други. Може се рећи само једно: колебања су ту и та се колебања не могу објаснити грчким језичким средствима. Да је консонантски систем етеокритског супстрата у основи друкчије придоде него у грчком суперстрату, види се и по томе што се чак и у грчким говорима на Криту оригинално грчка

tenuis aspirata замењује простом tenuis (уп. нпр. ἀνθρώπος, κύρσσοιλος.) Исто као Гортин у централном Криту налази се градић Полирен. Из његова локална говора бележи Хесихије и неколико глоса, од којих узимамо само две.

Прва гласи σερτης. "ждрал". Код ове глосе треба најпре кориговати завршетак, јер нам је дата у некритском облику: σερτας, а не σερτης. друга глоса гласи συας κύων τις πολυρρηνος. Кад имамо ове две полиренске глосе са јасним значењем, није нам тешко на основу етимолошких веза одредити порекло иницијалског сибиланта. У оба случаја ради се о некентумским рефлексима индоевропског палаталног гутурала, јер полиренски назив пса, корадикалан додуше са грчким κύων, не може се без велике невоље или неког нарочито јаког разлога одвојити од староинд. ген. синг. sunah "пса" и литв. szuns "пас". Док је већина индоевропских корадикала у ствари дериват са формансом **-n-**, дотле бретонско **ki** од старијег **kuo** по начину образовања као да стоји најближе полиренској глоси пеластичког порекла. Оба се наиме деривата могу свести на заједнички старији облик **kuo-**, па је на тај начин несумњиво утврђено индоевропско порекло ове пеластичке туђице на класичном Криту. Како је име пса већ код најстаријег индоевропског компаратисте, мислимо на Платона и на његова "Кратила", играло значајну улогу због везивања грчког κύων са хомофоним фригиским изразом истог значења, мислили су Херман и други да се тим Платоновим податком послуже као доказом за кентумски карактер фригиског језика. Међутим не само у Хипонактовој популарној етимологији Хермесова епитета Κανδαυλης, који песник означава као мајонску реч, него и у јерменском називу пса skund, као и слов. štene, ми морамо рачунати са још једним индоевропским називом ове најстарије домаће животиње, чији је иницијал био веларни гутурал.

Стога се Платонов податак никако не може узети као доказ за кентумски карактер било фригиског било лидиског језика. Неизвесна је природа иницијалског гутурала у грчким синонимима σκυλαξα, Σκυλλα, κυλλα, Хесихијево σπαδανες "пси" не мора се објашњавати резултатом метатезе од старијег спакаδες, које би нас упућивало на персиско спака "пас". Нидерман (Igdogerm. Forschungen 26, 44) морао је при оцени глосе спака, која према Хесихију обележава и сфингу, узети у обзир и скитску глосу παγαιν "пас", коју даје Хесихије. Руски и пољски израз suka биће пре да је самостални словенски дериват од исте основе коју налазимо у полиренском и бретонском, него позајмица из иранског.

Најзад, Хесихијево спадаκες можемо сматрати оригиналном грчком формацијом корадикалном са синонимима Σκυλλα κυλλα и то на тај начин што спадаκες изводимо од индоевропског **sqund-**, које је у грчком проширено суфиксом **-ак-** карактеристичним за имена животиња (в. Шантрен, La formation des noms en grec ancien 378). Противно Шантреновим комбинацијама овим грчким синонимима спадаκες, Σκυλλα, κυλλα придружимо и синоним σκυμνος који је сасвим правилно постао од старијег σκυβμος, па сва четири ова корадикала вежемо на основу латинске семантичке паралеле catus, catulus и слов. štene konas, са индоевропском лексичком групом **skeud/kued-**, "оштар" (уп. и немачки назив пса Spitz), којој поред осталих чланова припада и лат. triquetrus. Што се тиче најзад Хесихијеве глосе скаμαια "пас" изгледа да њену иницијалску групу треба поредити са дублетама као ξιφος σκιφος, ξανθος σκανδιξ, ιζαλος ισκλα, па би у том случају и у њој имали туђицу пеластичког порекла са грчком супституцијом алоглотског сибиланта. Њен би се лабијал стога могао сматрати заменом пеластичког **u/b**, а таква је замена честа појава и у миксоглотији и у предгрчком лексичком материјалу. На тај начин постоји оправдана могућност да се скаμαια изведе од старијег **kouo-**, које најближе стоји горе наведеним бретонским и полиренским корадикалним образовањима. За такву могућност говориле. би и глосе алоглотског порекла као συβας συβαλλας, јер нам у том погледу нужно семантичко образложење пружа Валде-Хофманов Речник s. canis.

Друга полиренска глоса $\sigma\epsilon\rho\tau\alpha\varsigma$ "ждрал" само допуњује већ утврђено знање о постојању некентумских елемената на предгрчком и грчком Криту. Ову Хесихијеву глосу са одређеном ономасиологијом треба придружити оној лексичкој групи коју претстављају староинд. *saṛika* "врста свраке", јерм. *sareak* "чворак", литв. *šarka*, старопрус. *sarke*, рус. *soroka* "сврака". Код свих ових корадикала иницијал је палатални гутурал (в. Валде-Хофманов Речник 275). Исти такав иницијал проширен са **u** налазимо и у шиптарском *sore* и слов. *svraka*. При извођењу овог шиптарског орнитонима Јокл (*Linguist;-kulturhist. Untersuchungen* 93) претпоставља као старији облик **kuar-na** а не **kuar-ka**. Насупрот томе нама се друга алтернатива чини вероватнијом, јер је њом јаче изражена ономатопејска природа овог назива, и јер за њу говори Хесихијева глоса предгрчког порекла $\sigma\lambda\epsilon\rho\upsilon\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ "нека дивља птица", као и орнитоним $\kappa\epsilon\rho\kappa\iota\theta\alpha\lambda\iota\varsigma$ *querquedula*, *quercedula* и *cercedula*. У погледу самог начина образовања полиренска глоса $\sigma\epsilon\rho\tau\alpha\varsigma$ односи се према руском *soroka* (база **korq-**) као идиоглотска критска глоса $\kappa\alpha\rho\tau\eta$ "крава" према пеластичкој Хесихијевој глоси $\sigma\epsilon\rho\upsilon\iota$ "јелени". Ова последња глоса, иако забележена као $\alpha\delta\epsilon\sigma\tau\omicron\tau\omicron\nu$, пружа у исти мах један доказ више за некентумски карактер језика предгрчких Пеласта, будући на се $\sigma\epsilon\rho\upsilon\varsigma$ како је то приметио већ Блументал не може га раставити од грч. $\kappa\epsilon\rho\alpha\varsigma$, лат. *segvus* и нашег **с р н а**. За однос између полиренског $\sigma\epsilon\rho\tau\alpha\varsigma$ и руског **со ро ка** сем наведене паралеле можемо поменути још једну чисто словенску паралелу, тј. $\sigma\epsilon\rho\tau\alpha\varsigma$: **с о р о ка = з н а т : з н а к**.

25. Свакако да се на Криту више него на ма ком другом делу грчког земљишта могу и морају очекивати мешавине старомедитеранског супстрата са предгрчким и грчким Индоевропљанима. Могу се и морају очекивати изненађења и објашњења када се нађе кључ староминојском писму на Криту и у Месенији. Тај кључ се тражи већ поодавно удруженим снагама филолога и археолога, лингвиста и историчара. Поред Хрозног у том погледу треба поменути Персона и Сундвала, иако су њихови досадањи резултати прилично мршави и оскудни. Према нашим излагањима изузетна мешавина народа и језика на старом Криту као да је нешто мање сложена но што се досад мислило. Кречмер, поводећи се за Фиком и Каненгисером, веже Пелазге на источном Криту са Тирсенима, а Кидоне на западном Криту са централно-балканским и анадолским Фригима. У анадолској Ликији измешали су се према Кречмеру протохетски старинци не само са грчким колонистима, који да су се почели досељавати већ око 1400 са северног Пелопонеза, него и са Фригима као и са критским прецима самих Ликијаца. Одатле излази да је Крит централни проблем егејске протоисторије. Како Кречмер строго дели Трачане и Фриге од Илира, којима да припадају Миси и Дарданци, приморан је да, као и К. Пач, Трачане и њихове саплеменике као Фриге и др. сматра старијим досељеницима у егејској области од Илира, који преко трачког земљишта прелазе са западног и централног Балкана у северозападни Анадол. У вези са тим Кречмеровим схватањем морала би се критска мешавина, која у историско доба носи дорски печат, објаснити тако да су Кидонци старији на Криту не само од дорских досељеника него и од самих Пелазга, које ми према александриском схолиасту и према очигледним графичким дублетама $\text{Πελαστικής-Παλαίστης}$, како су раније звани атички кметови $\epsilon\kappa\tau\eta\mu\omicron\rho\iota\omicron\iota$ (в. Плутарх *Solon* 13), и на основу топономастичког материјала на простору од епирске Палаисте па све до трачке реке Палаистина зовео Пеластима.

Разуме се да Кречмеру нису били згодни овакви закључци, па их стога лепо обилази. Али при том изрично напомиње да су се са дорским Грцима помешали илирски Хилеји већ у самом Епиру и да су одатле заједно кренули према истоку и југоистоку у такозвану дорску сеобу. То би значило да су се илирски елементи појавили на Криту заједно са дорским Грцима. Поред свега тога Кречмер је ипак у толикој мери обазрив и предострожан да већ у предгрчкој

мешавини Пелазга и Тирсена очекује и налази најстарије индоевропске трагове, које он зове прото-индоевропским, тј. још из оне епохе, када су се доцнији Индоевропљани налазили у претходном пред-индоевропском и до-индоевропском стадију. Он је на тај начин обезбедио благовремено своје схватање од свих евентуалних приговора, долазили они са индоевропске или прометејидске, односно са пред-индоевропске или јафетидске стране.

Кречмер је на тај начин, иако поступно, коначно раскрстио са шлајхеријанцима и комбиновао на свој начин теорију таласа свог учитеља Ј. Шмита са Маровом стадиолошком теоријом и њеном разблаженом варијантом фонолога Трубецког. Да је Крит доиста и са гледишта наших Пеласта играо централну улогу, навешћемо само један пример. Ради се о фитониму, документованом на анадолском, балканском и апенинском простору. То је предлат. *laugus* и многобројне предгрч. варијанте као *δαυκος*, *δαυχνα* (на Кипру и у Тесалији) *δαυχος* (код ученог песника Никандра) *δαφνη*, *λαφνη* и Хесихијева глоса *δυσαια η εν τοις Τεμπεσι δαφνη*.

Хофман је у свом издању Валдеова Речника (стр. 776), не проверавајући Хуберов податак (*de lingua antiquissimorum Graeciae incolarum* 23) варијанту *λαφνη* обележио као пергамску, не казујући при том на који Пергам мисли: да ли онај у Мисији или онај на Криту. Тачно је међутим да Хесихије овај облик саопштава као особину локалног говора града Перге у Памплији. Исто се тако Хофман одлучује за Дебрунерову емендацију *δυσαια* место *δυσαια* које једино одговара азбучном реду у Хесихијеву Речнику. Али ту емендацију читамо већ код Хубера, разуме се без икаква образложења. Стога остајемо код традиције текста. Кад прегледамо све наведене варијанте овог фитонима, добивамо овај распоред: на једној страни имамо гутуралне облике *δαυков* *δαυχνα* *δαυχος*, затим *δ λαφνη* и најзад *δυσαια* и *laugus*. Очигледно је да треба поћи од простог облика *δαυков*, јер се његов мушки род фитоним *δαυκος* јавља у више семантичких варијаната, које су забележене у Лидел-Скотову Речнику: *Athamanta Cretensis*, *Peucedanum Servaria*, *Psychotis amnis*, *Daucus Carota*. Ова последња врста зове се према Теофрасту *δαυков*, те поред поменутог стручног значења има још једно: *Malabaila aurea*. За ову врсту умбелифере бележи Лидел-Скот још ове три варијанте *δαυκειον*, *δαυκιν*, *δαυχος*. Слична је ситуација и код облика *δαφνη*, који обележава три врсте: *Laugus nobilis*, *Ruscus Hypoglossum* и *Avicemnia officinalis*. Свим овим разним врстама као да је заједничка особина, уочљива за лаика, у томе што се одликују јаким мирисом. Стога је разумљива честа употреба ове биљке у култу као особитог катартичког и апотропејског средства.

Ми смо стога облике *δαυκος*, *δαυков*, документоване у разном значењу за предгрчки Крит, идентификовали са слов. **д у х** "spiritus, odor" (уп. наше **м и л о д у х** "Ligusticum levisticum") чији је индоевропски облик гласио **d^housos** (о овој лексичкој групи в. Валде-Покорнијев Речник I 843). Промена у првом делу дифтонга **ou/au** одговара фонетици предгрчких Пеласта, уколико се то може судити по трачким, македонским, месапским и илирским глосама. На илирско односно пеластичко порекло варијаната *δαφνη* - *λαφνη* упућује нас и монофтонгизација основног дифтонга.

Мало је тежа ствар у погледу промена завршног сибиланта у основи **dhous-**. Прелаз његов у **k/kh** документован у варијантама *δαυκος*, *δαυχνα*, *δαυχος*, можемо илустровати само једним јединим примером и то са Сицилије, за коју већ Тукидид каже да је насељавана илирским племенима из јужне Италије, и на којој исто као и на Криту налазимо предгрчки и предлатински суфикс **-men-** (уп. топоним *Taugomenion*). Тај једини пример потиче из Сиракузе, која већ начином образовања свог имена, како је то приметио Кречмер, открива илирско порекло, а гласи према Хесихијеву Речнику *σαυков* „ξερων“. Ово предгрчко и неиталско *σαυκος* савршено се поклапа са литванским *sausus* и слов. **с у х**, чије остале корадикале наводе Траутман (*Balt. slav. Wörterbuch* 250) и Ерну-Меје s. *sudus*. Овим иако јединим примером

довољно је обезбеђен прелаз интервокалског **s** према **k/kh** и то стога што је идентификација илирског $\sigma\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$, тако рећи стопроцентна. Треба нарочито истакнути да се оваква промена интервокалског **s** после дифтонга **au**, документованог у $\delta\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ и $\sigma\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ јавља под истим условима већ у општесловенском.

За даљи прелаз аспиратског гутурала **kh** према аспиратском лабиалу, документован варијантама $\delta\alpha\kappa\upsilon\eta$ и $\lambda\alpha\phi\upsilon\eta$ који се (због илирске монофтонгизације **su/a**) једино могу изводити од облика $\delta\alpha\upsilon\chi\nu\alpha$, потврђеног на Кипру ($\text{Ἀπολλων Δαυχναφοριος}$) и у тесалској миксоглотији, где је био центар предгрчких Пеласта односно Пенеста, можемо се позвати на више примера, узетих из разних грчких дијалеката као и из савремених говора, српских и страних. Тако су на пример "фаширане шницле" дошле српском народу из Беча, који је због династичких веза био под нарочитим утицајем француске културе и у којему је франц. *hache* репродуковано са *faschier*.

У јужним крајевима наших народа имамо у истом смислу не, само дублете **В и л и н д а р** поред нормалног **Х и л е н д а р**, **ф у з д а - у з д а (х) у н ц у т** и **ф у н ц у т**, а у Рогозници на острву Копари између Трогира и Шибеника, где су измешани старинци са досељеницима из босанског залеђа и где су натписи на гробним споменицима писани босанчицом, забележио сам облике **к р у ф**, **м у ф а**, **б у ф а**, **Ф р в а т** итд. Како је познато, исти такав прелаз код завршнот **h** запажен је у македонским говорима. Могуће је да сви случајеви нису истоветни, да се каткад ради о погрешној супституцији страног гласа.

Ипак примери из грчких дијалеката као $\kappa\alpha\phi\alpha\zeta\epsilon\upsilon\nu$ поред $\kappa\alpha(\kappa)\chi\alpha\zeta\epsilon\upsilon\nu$, $\alpha\upsilon\chi\eta\nu$ - $\alpha\upsilon\phi\eta\nu$ а нарочито облик $\lambda\omicron\phi\upsilon\iota\varsigma$ (в. Херверден, *Lexicon graecum suppletorium et dialecticum* 900) са острва Рода, који одговара нормалном $\lambda\upsilon\chi\upsilon\iota\varsigma$, савршено илуструје дублете $\delta\alpha\phi\upsilon\eta$ и $\delta\alpha\upsilon\chi\nu\alpha$. Стога не може бити сумње да је овај последњи облик старији и да припада истој алоглотској групи као и $\delta\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$.

Друкчије стоји ствар са предлат. *laugus*, због којег је Дебрунер и други пре њега хтео да коригује Хесихијеву глосу $\delta\upsilon\alpha\rho\epsilon\iota\alpha$ на $\delta\alpha\upsilon\rho\epsilon\iota\alpha$, како би је на тај начин приближио латинском облику. Али већ је Меје (*Esquisse d'une histoire de la langue latine* 86) приметио с правом да се латински облик ни на који начин не може директним путем довести у везу са било којом наведеном грчком варијантом, па да је стога самостална и непосредна позајмица уз поменуте грчке варијанте. Имајући, међутим, у виду такозване латинске сабинизме са, карактеристичним прелазом **d/l**, као и познати прелаз интервокалског **s u r**, можемо без колебања и лат. *laugus*, као и предгрчко $\delta\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$, извести од пеластичког **dauso-**, које захтевају словенски корадикали. Остаје нам дакле још само тесалско $\delta\upsilon\alpha\rho\epsilon\iota\alpha$, које је без сумње члан ове исте лексичке групе фитонима, значајних због јаког мириса. Тој лексичкој групи припада не само хомерски дериват $\theta\upsilon\omicron\epsilon\iota\alpha$ "мирисан", него и наше **т в о р** "*mustella putorius*", заправо **с м р д љ и в а ц** (уп. изреку "смрди као творих"). Словенски облици овог последњег назива потичу од индоевропског **dhusaro-** где средњи вокал може да важи и за **šva**. Управо од тог истог индоевропског облика може се без тешкоћа извести и тесалска туђица $\delta\upsilon\alpha\rho\omicron$ - са губитком интервокалског **s**, за који може да одговара само дотични грчки дијалекат. Ако је ова идентификација тачна, допуштен је закључак да се индоевропско **шва** у пеластичким дијалектима рефлектује на исти начин као и у осталим европским члановима ове језичке заједнице.

Разлог што за губитак интервокалског **s** у тесалској туђици $\delta\upsilon\alpha\rho\omicron$ - чинимо одговорним неки локални грчки говор, а не сам пеластички извор ове туђице, лежи у томе што се у суседним негрчким македонским говорима интервокалско **s** сачувало на тај начин да је постало звучно. То доказују примери као $\alpha\lambda\iota\zeta\alpha$ и $\iota\zeta\epsilon\lambda\alpha$, о којима је већ било речи. Исту такву соноризацију интервокалског **s** морамо претпоставити и у пеластичком извору латинске туђице *laugus* (од старијег *lauzos*), која се без нарочитих разлога не сме одвајати од својих предгрчких хомофоних

корадикала δαυκος на Криту и δαυχ-να у Тесалији. Оба ова последња примера речито потврђују Кречмерово запажање да је општегрчки прелаз интервокалског **s** у ^h појава која се мора проучавати у вези са предгрчким говорима (в. и Фр. Бехтел, Griech. Dialekte I 35). Кречмеровим примерима Σεταια 'Εταια на Криту и Σαλμυδησσοc 'Αλμυδησσοc У трачком приморју додајемо не само западносицилиски топоним Segesta — 'Ακεστη него и апелатив σιπυα - ιπυα, који својим завршетком указује на илирско порекло и од којег се не може одвојити латинска туђица пеластичког порекла и истог значења simpulum односно недисимиловано simplicium, иако се Ерну-Меје у свом Речнику (стр. 902) безразложно и узалудно труде да овим туђицама пронађе италске сроднике. Много је вероватнија веза ових назива за посуде, које служе у ритуалу, са нем. Topf, Tümpel, Tobel, нашим **д у п љ а, д у б у р а** итд. (индоевроп. лексичка група **dhēup-**, **dhumbh-**), о којима говоре етимолошки приручници.

26. Прелаз **dh/s**, документован у овом примеру, јавља се и у Хесихијевој глоси пеластичког порекла, коју не бележи ни Стефанов Thesaurus ни новији грчки речници, и која гласи συκχαδαи "ρατοι" (в. о овом облику предгрчког назива **р е п е** и њених сродника Ерну-Мејеов Речник s. garum). Хесихијев извор не даје додуше као интерпретацију графицију ρατοι него ρατη, коју његов издавач Шмит коригује у ραπτει, и целу глосу чита на тај начин συκχαδα ραπτει, што остаје без икакве интерпретације. Међутим емендација коју ми предлажемо не мења у традицији текста ни једног јединог слова, а заснива се на сваком познатој и врло честој итацистичкој замени слова **η/οι** са потпуно истоветном фонетском вредности. И ова се биљка, чији је стручни назив Brassica cretica, исто као и δαυκος и њени корадикални фитоними, одликује јаким мирисом и оштрим укусом, у којим особинама треба тражити полазну тачку ове ономастиологије. Варијанта συκχαδαи показује поред прелаза **dh/s** у свом иницијалу још и прелаз интервокалског **s** у **k/h** као δαυκος и δαυχνα, али за разлику од ових последњих фитонима показује редуковану апофонску базу као тесалиска туђица δυαρεια и слов. корадикал **т в о р** (индоевроп. **dhusaro-**). Нормалну базу као у нашем **д у х** "spiritus, odor" и у предкласичним туђицама пеластичког порекла, као δαυκος δαυζνα laurus, налазимо даље у Хесихијевој глоси λαψανη, коју ботаничари идентификују као Brassica arvensis (в. Лидел-Скотов Речник s. v.).

Споредни облик λαψανη може се схватити било као последица народске етимологије у вези са λαμπω λαμψις, било као антиципација назалног завршетка. Следи да је старији облик λαψανη прошао кроз претходну етапу lausana и да у том деривату са довољно разлога видимо документовано индоевр. **dhouso-**. Прелаз **dh/l** у иницијалу туђице λαψανη већ је утврђен код варијаната λαψνα и laurus. Постојање туђице λαψανη са очуваним интервокалским сибилантом довољно обезбеђује тачност нашег извођења ове лексичке групе пеластичког порекла од индоевропске основе **d^houso-**. Најзад треба истакнути и ту околност да од сродне туђице laurus постоје, деривати као laurio "thymus serpillum, мајкина (sic!) душица" и laurea односно laugeola. Ови последњи фитоними обележавају разне биљке које са ловором само толико стоје у вези што се и оне одликују јаким мирисом.

Осим ове алоглотске лексичке групе δαυκος laurus, која обухвата целу област старих Пеласта од Италије и Сицилије преко Балкана и Крита све до у анадолску Памфилију, треба да поменемо још једну туђицу из истог извора која се јавља мање више у истој области. Ради се о туђицама μολγος μοργος. Да ове туђице иду заједно види се довољно јасно из Хесихијевих глоса μολγος "...alloi de μολγον τον βοειον ασκον. τιθεται δε και επι των αμαζων". После прве интерпретације додаје у свом издању Шмит Tarentini, а после друге Cretes. У вези са тим Шмитовим додатком цитирамо из Херверденова Речника (стр. 964) "μολγος • κατα την των

Ταραντινων γλωτταν βοειος ασκος. Usi tamen sunt comici attici". Али Херверден не бележи другог облика ове исте речи. Тај гласи код Хесихија "μορος • φραγνος και το επι ταις αμαξαις φραγμα εν ω τα αχυρα φερουσι. και σκυτινον τευχος 'αλλοι τευχος βοειον."

Исти недостатак налазимо код Боасака, и код Валде-Покорнија, који знају само за облик молγος. Али ни са тим усамљеним обликом не могу да изађу на крај, јер им смета звучни гутурал место очекиваног безвучног према старовис. нем. malaha "кожна торба". Покорни (Vgl. Wörterbuch d. idg. Sprachen II, 308) помишља на трачко порекло ове туђице, а Г. Мајер (Indogenn. Forschungen I, 325) на месапско, односно илирско, па полази од недокументованог βολγος које би одговарало готском balgs. Међутим ни ова се веза не, може примити, јер смо готском balgs већ раније придружили класичне туђице пеластичког порекла βυρσα μαρσιτος marsurium, чији је сибилант рефлекс палаталног **gh** који је документован аријским корадикалима.

Када би Мајерова веза била основана онда би месапски заједно са илирским и са шиптарским припадао западној одиосно кентумској групи. Али дублета μορος, коју су пустили из вида, Боасак, Мајер и Херверден, потсећа нас на истоветне појаве у класичној алоглотији као κρισανος, κλιβανος, βυρσα βαιτη (од старијег balta). Ове нас паралеле упућују на пеластичко порекло критске и тарентиске глосе. Само се на тај начин може одржати очигледна веза коју је поставио Фик, са герм. **malha**-од старијег индоеврп. **molqo**-. Специјализација значења, коју налазимо у критском молγος "кола покривена кожом", указује бесумње на северно балканско порекло ове целе лексичке групе. Уједно се овим објашњењем уклања и овај доказ за кентумски карактер месапског односно илирских говора у јужној Италији.

27. Не мислимо на овом месту да исцрпимо до краја сав материјал којим се несумњиво утврђује постојање индоевропског становништва у простору између Италије и Анадола пре досељења грчких и италских Индоевропљана. Тај материјал показује да су ти прекласични Индоевропљани, које ми на основу античких података зовео Пеластима, заузимали посебан положај међу индоевропским дијалектима. Њихови говори не припадају ни кентумској групи, јер показују оштру разлику између веларних и палаталних гутурала, нити сатемској групи, јер разликују веларне и лабиовеларне гутурале. Поврх свега тога њихов лексички материјал, иако прилично оскудан, показује нарочито блиске везе са словенским Индоевропљанима, са којима Пеласте веже и некентумски карактер њихових говора. Како се у тим говорима, слично као и у данашњем шиптарском и у неајолским старогрчким дијалектима, лабиовеларни гутурали неједнако понашају пред препалаталним и постпалаталним вокалима, намеће се сама собом потреба да се и неједнака судбина индоевропских лабиовелара у грчким дијалектима може правилно и са успехом испитивати само у вези са говорима тих најстаријих медитеранских Индоевропљана.

Али не само то, него и подела и распоред односно стратиграфија грчких племена и дијалеката не може се више одржати у традиционалном облику, који потиче још из оних времена када су грчки досељеници сматрани најстаријим Индоевропљанима на Средоземљу. Треба ићи међутим још и даље. Мораће се подврћи ревизији не само хронологија најстаријих грчких насеља у балканско-анадолском простору, него и завршна фаза досељавања грчких племена, позната под именом "дорске сеобе". Ако дорски говори у погледу лабиовеларних гутурала иду заједно са ахајским и јонско-атичким, онда ми грчке дијалекте морамо према томе делити у две а не у четири групе, и то у ајолске и неајолске дијалекте. У ајолске дијалекте иду они који лабиовеларне гутурале у сваком положају, без обзира на боју следећег вокала, лабиализују, а у неајолске дијалекте иду сви они грчки дијалекти који на два начина и то мање више истоветна поступају са лабиовеларним гутуралима. Како смо видели, то двојако поступање прилично се подудара не само са шиптарским и неким другим некентумским

дијалектима (уп. нпр. **što** —**kto**), него, што је нарочито важно за грчку стратиграфију и са говорима прекласичних Пеласта.

Из тога следи да су неајолски Грци ступили у симбиозу са тим Пеластима-старинцима раније но алојски Грци, будући да се истоветност поступка са лабиовеларним гутуралима у обе групе индоевропских дијалеката може највероватније на тај начин објаснити. Ајолски Грци, међутим, које у том погледу морамо оштро одвојити од ахајских односно аркадско-кипарских племена, заузимају мање више најсевернији простор грчког земљишта, па се већ и са тог разлога њихово досељавање може одредити као завршна фаза грчке колонизације балканско-анадолског простора. Са том очигледном чињеницом, коју нам открива положај њихових насеља у историско доба, потпуно се слаже одвојен и посебан поступак њихових говора са наслеђеним лабиовеларним гутуралима. Али ове две чињенице, које одвајају ајолска племена од свих осталих грчких племена, мислимо на географски положај њихових племена и на посебну црту њихове фонетике, нису једини разлог због којег се намеће потреба нове поделе грчких дијалеката. Те се две чињенице подупиру и употпуњују још једном трећом чињеницом, о којој савестан истраживач мора водити рачуна. Та трећа чињеница састоји се у том што се суштина ајолског стиха у основи потпуно разликује од стиха и ритма код свих осталих грчких племена (в. о том важном питању најновије резултате полувековног рада мог уваженог учитеља Л. Радермахера, *Anzeiger Ak. Wien* 1948, 19). Ова трећа чињеница, која заједно са баритонезом и патронимицима типа **-ιος** свакако није мање важна од оних двеју ранијих, није досада узимала у обзир при решавању питања како треба поделити и распоредити грчке дијалекте. Нећемо на овом месту говорити о важности ове треће чињенице за најстарију историју грчког епа и његова херојског стиха, иако је А. Фик у своје време покушао да "рестаурира пра-Илијаду" у том тобожњем праоблику на ајолском језику.

Овакав језички положај старинаца, које су грчка племена затекла при свом насељавању даје нам могућност да не само на други начин изложимо него и да боље објаснимо многе досад мрачне стране најстарије грчке историје, као и релативно брзу хеленизацију и успешну симбиозу старих и нових Индоевропљана на југу Балканског Полуострва. И досад потпуно сингуларан и необјашњив нагли полет грчког духа и културе налази своје природно објашњење у чињеници што су творци и носиоци критско-микенске цивилизације били догрчки Пеласта. Разуме се да ће и Вл. Георгијев, и поред неких грешака, имати доста поуздано објашњених случајева, иако се нас двојица знатно разликујемо у погледу темпа еволуције и хромологије палаталних и лабиовеларних гутурала у говорима старобалканских Пеласта.

Како су се насеља ових старобалканских Индоевропљана ширила и према северу где су наишли на словенска племена, или тачније речено на словенске претке, мораће се и питање словенске етногенезе, бар уколико се односи на трипољски појас, на Бастарне, на Лугијце и на трачко-илирска племена, решавати у вези са Пеластима. Очигледно је да постоје јаке и посебне везе између речника старих Пеласта и словенских досељеника. Али поред тога, и једна и друга група ових индоевропских говора одудара и од келтских, тохарских и германских дијалеката тиме што одржава разлику између веларних и палаталних гутурала. Ове две крупне чињенице, фонолошка и лексиколошка блискост потпомогле су претапање трачко-илирских племена у словенска и свакако у знатној мери олакшале ширење словенског језичког типа према југу и западу. Али у том правцу су потребна детаљнија испитивања.

Италијански антрополог Г. Серђи налази да постоје нарочито блиске везе између античких Грка и словенских племена. Не знамо у којој се мери могу прихватити оваква антрополошка тврђења, и то тим мање што су бесумње и грчка и словенска племена продукат мешања разних антрополошких типова. Женевски антрополог Е. Питар утврдио је на источном Балкану, дакле у балканско-подунавској области неких петнаест разних антрополошких типова, па је управо немогуће филологу да користи схватања и резултате тих наука. Али има нешто

друго што би могло у извесној мери да осветли Серђијеву хипотезу о грчко-словенској блискости, против које говори поуздана лингвистичка чињеница што грчки дијалекти припадају кентумској а словенски сатемској групи.

Из горњих примера и излагања види се јасно да је на класичном грчком земљишту остало поузданих трагова који недвосмислено показују да је међу догрчким старинцима било и таквих Ивдоевропљана који нису припадали кентумској групи. Таквим некентумским Индоевропљанима изгледа да су припадала и остала племена балканско-понунавске области, која су становала јужно од словенских племена и која су већ у првим вековима наше ере долазила под јачи утицај словенских досељеника, док се нису најзад у знатној мери пословенила. Ти догрчки Индоевропљани, које ми зовемо заједничким именом Пеласта, претопили су се на југу у античко доба у Грке, а у раном средњем веку на северу у Словене. Тако би се Серђијева хипотеза могла донекле прихватити као вероватна.

Лингвистичка сведочанства за ту симбиозу између грчких племена и Пеласта дата су у довољној мери, а што се тиче односа између старо-балканских Пеласта, Илира, Трачана итд. и Словена. нарочито у погледу речника, довољно је петсетити на запажања албанолага Н. Јокла. Тако нпр. илирски назив **трговца** *tergitius* показује и у погледу радикалног и суфиксалног елемента потпуну подударност са словенским материјалом. Шта више суфиксални елемент — **itius** јавља се као патронимикон на античком Пелопонесу у илирским именима и доцније у словенским деминутивима и презименима. Етрусколог Е. Фетер показао је на неколико примера постојање ликвидске метатезе у илирским дијалектима.

Његовим примерима додајемо још два нова, узета из класичних језика. Први је лат. *circus*, коме у грчком поред хомофоног *κίρκος* одговара још и *варујанта* *κρίκος*. Очигледно је да се ове три варијанте никако не могу објаснити законима ни грчке ни латинске историске фонетике. Али са гледишта илирског посматране постају ове промене много јасније, јер у илирском имамо лексичку групу **qerk/qork** "завој, круг".

Други је пример лат. *carpisculum* насупрот грч. *κρηπίς* са варијантама старијим од ликвидске метатезе, *απίς* *αβύλη* (уп. *καθαβύλος* поред *καταβύλος*). За ову последњу групу, која је ушла у класичне језике из говора античких Пеласта имамо и варијанту са полногласјем или вокалском анаптиксом после ликвиде, која гласи *αραβύλη*. Потпуно истоветан случај ликвидске метатезе пружају и следеће варијанте Асклепијева имена 'Ασκλαπιος, 'Ασκαλαπιος, 'Ασκληπιος, које се не може одвојити од Хесихијевих глоса *ασκαλαβος* и *καλπαζω*, јер обележавају рептила који скаче (поскок или врста скорпиона) односно демонског или божанског претставника тог рептила.

Следи да се већ и из мршавих језичких остатака старих Пеласта може са разлогом говорити о ликвидској метатези. Како се међутим са археолошке стране говори о повезаности оних племена у средњој и југоисточној Европи која спаљују мртваце и пепео остављају у урнама, и како се та област на простору северно од Карпата простира све до Дњепра те тако захвата и најстарија словенска насеља, онда се и појава ликвидске метатезе у словенским језицима не може проучавати одвојено од сличних појава у говорима старих Пеласта. Ово нарочито стога што код ове, некентумске групе видимо готово увек секундарно дужење самогласника после премештања ликвиде.

Да још једном поновимо исофоне које спајају говоре старих Пеласта са словенским дијалектима:

- 1) некентумски карактер обају говора,
- 2) ликвидска метатеза,
- 3) прелаз **s** после **u** у **k/h** *σαυκος* *δαυκος*, *δαυχνα* *βαυκος*, и
- 4) истоветно образовање претерита.

Засад сматрамо ово довољним да се покрену истраживања у овом правцу. Разуме се да и учествовање илирских Бастарна у изграђивању прве словенске заједнице већег стила као и сразмерно брзо стапање несловенских племена у балканско-подунавској области са Словенима у нове заједнице биће поузданије осветљено ако се прихвате горња излагања о некентумском карактеру илирских говора.

Да завршимо. Место досадање поделе индоевропских дијалеката на источну и западну групу, односно на кентумску и сатемску, морамо према садањем стању науке извршити нову поделу. Док смо грчке дијалекте распоредили у две групе место раније три или четири, код индоевропских дијалеката ствар стоји управо обратно: њих морамо поделити не у две него у четири групе. Прву чине тохарски са једним редом гутурала и нејасним трагом лабиовелара, другу сатемски са два реда гутурала без лабиовелара, трећу кентумски са два реда гутурала без палатала и четврту дијалекти старих Пеласта са сва три реда гутурала.

Хронологија и међусобни однос ових група мора се посебно испитивати. Кентумска група и по свом географском положају блиска је јужнозападним медитеранским такозваним креле-говорима, а сатемска угрофинским говорима који нагињу палатализацији. И у једном и у другом правцу фонолошки систем старих Пеласта као да је имао додира. Тохарски говори, међутим, изгледа да су били поштеђени сваког утицаја са обе те стране, иако је В. Шулце у њиховој сточарској терминологији нашао трагова утицаја од северне стране.

М. Будимир